

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Právnická fakulta

Bc. Jiří Brada

**Vztahy mezi Evropskou unií a USA po 11. září
se zaměřením na protiteroristickou politiku**

Diplomová práce

Olomouc 2012

Já, níže podepsaný Bc. Jiří Brada, autor diplomové práce na téma Vztahy mezi Evropskou unií a USA po 11. září se zaměřením na protiteroristickou politiku, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000Sb., dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb. správci:

Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, Olomouc, 771 47, Česká republika

ke zpracování údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále zpřístupnění jména a příjmení v katalogích a informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresovaného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, která se nazývá Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121 /2000 Sb.

V Olomouci dne 30. dubna 2012

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Vztahy mezi Evropskou unií a USA po 11. září se zaměřením na protiteroristickou politiku vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne 30. dubna 2012

OBSAH

1. ÚVOD.....	6
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
2.1 Hodnoty a principy EU a jejich komparace s hodnotami a principy USA...	10
2.2 Teoretická diskuse o normativnosti a nenormativnosti zahraniční politiky - kritické pohledy evropských a amerických badatelů	20
3. ANALYTICKÁ ČÁST.....	28
3.1 Cíle zahraniční politiky v boji proti terorismu	28
3.1.1 Cíle USA (National Security Strategy).....	28
3.1.2 Cíle EU (European Security Strategy).....	39
3.1.3 Srovnání cílů USA a EU.....	45
3.2 Prostředky zahraniční politiky v boji proti terorismu	48
3.2.1 Prostředky USA v boji proti terorismu	50
3.2.2 Prostředky EU v boji proti terorismu.....	53
3.2.3 Srovnání prostředků USA a EU v boji proti terorismu	56
3.3 Dopady zahraniční politiky v boji proti terorismu	61
3.3.1 Dopady zahraniční politiky USA.....	63
3.3.2 Dopady zahraniční politiky EU	69
4. ZÁVĚR	76
5. RESUMÉ.....	82
6. SEZNAM ZDROJŮ A LITERATURY	84
6.1 Primární zdroje.....	84
6.2 Sekundární zdroje	88

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- CIA – Central Intelligence Agency, Ústřední zpravodajská služba (USA)
- ESS – European Security Strategy, Evropská bezpečnostní strategie (EU)
- EU – Evropská unie
- IMF – International Monetary Fund, Mezinárodní měnový fond
- NATO – Severoatlantická aliance
- NSS – National Security Strategy, Národní bezpečnostní strategie (USA)
- OAS – Organization of American States, Organizace amerických států
- OSN – Organizace spojených národů
- OSN – Organizace spojených národů
- USA – Spojené státy americké
- VB – Velká Británie
- WTO – World Trade Organization, Světová obchodní organizace
- ZHN – zbraně hromadného ničení
- 11/9 – 11. září 2001

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

- Tabulka č. 1: Srovnání hodnot USA a EU
- Tabulka č. 2: Typologizace aktérů zahraniční politiky podle Nathalie Tocci
- Tabulka č. 3: Typologizace aktérů podle jejich zahraniční politiky
- Tabulka č. 4: Veřejná podpora amerických občanů pro válku v Iráku
- Tabulka č. 5: Výdaje USA na armádu
- Tabulka č. 6: Jak se dle názoru občanů vyvíjí válka v Iráku
- Tabulka č. 7: Deficit státního rozpočtu USA
- Tabulka č. 8: Ztráty v Afghánistánu - USA a spojenci
- Tabulka č. 9: Průměrná délka života v Iráku
- Tabulka č. 10: Růst iráckého HDP
- Tabulka č. 11: Zahraniční investice do Afghánistánu

1. ÚVOD

Zahraniční politiky USA a EU jsou politikami demokratických a vyspělých zemí. Přesto se mezi oběma aktéry opakovaně vyskytují zásadní rozdíly. Tyto rozdíly vynikaly obzvláště v poslední dekádě, kdy po vzájemně klidných 90. letech přišlo období nejistoty, zahájené teroristickými útoky na New York. Tato nejistota se promítla do vypracování nových zahraničněpolitických doktrín, které oba aktéři nezávisle vypracovali. V důsledku odlišného přístupu k realitě mezinárodních vztahů došlo k tomu, že se jak EU, tak USA odcizili a stali se vzájemnými kritiky v mnoha otázkách zahraniční politiky. Války v Afghánistánu a Iráku se pro USA staly symbolem boje proti terorismu, zatímco pro EU spíše symbolem obnoveného amerického imperialismu. Boj proti Tálibánu byl ještě EU podpořen, avšak následující válka v Iráku vedla k jejímu rozdělení na dva tábory. Toto schizma u tak důležitého tématu znamenalo oslabení EU jako jednotného mezinárodního aktéra, přičemž naopak ulehčilo postup USA, které nemusely čelit extrémně silnému diplomatickému oponentovi v podobě sjednocené evropské diplomacie.

Hlavní analýza se bude zaměřovat na komparaci zahraniční politiky EU a USA v boji proti terorismu v letech 2001-2008. Časově se tedy jedná o období od útoku na Světové obchodní centrum 11. září 2001 až do konce prezidentského mandátu George W. Bushe. V mé práci budu specifikovat, jaké jsou společné body zahraniční politiky EU a USA a kde naopak oba aktéři nedokázali dosáhnout konsenzu. Teoretická část vymezí rámec, podle kterého budu oba aktéry analyzovat. Tato analýza bude časově nelineární a bude klást důraz na tři hlavní oblasti zahraniční politiky - cíle, prostředky a dopady (důsledky). Tyto tři oblasti podrobím následně komparaci a pokusím se odhalit, z jakého důvodu nebyli oba spojenci schopni postupovat společně proti společnému nepříteli - islámským teroristům.

Základní výzkumná otázka pro moji práci byla položena jednoduše: Proč spolu oba aktéři nespolupracovali? Odpovědět na ni již nebylo tak snadné. Vzhledem k širokému okruhu literatury již navíc bylo mnoho aspektů vzájemných sporů prozkoumáno. Proto jsem se rozhodl využít postup odlišný, který se bude zaměřovat na normativnost jednotlivých aktérů. Normativní přístup je pro tuto práci zásadní ze dvou důvodů. Prvním je fakt, že se na něj všichni aktéři mezinárodní politiky

často odvolávají. Druhým důvodem je, že co aktéři prohlašují za normativní, jím být ve skutečnosti nemusí. Hlavní hypotézy mé práce jsem stanovil takto:

1. Normativní přístup v zahraniční politice EU je odvozen od hodnot a principů stojících v základech této organizace.
2. Nenormativní přístup v zahraniční politice USA má základ v hodnotách a principech odvozených od klasického národního státu.
3. Rozdílné přístupy k zahraniční politice USA a EU vedly k neschopnosti obou aktérů spolupracovat.
4. Zahraniční politika USA, koncentrovaná na boj proti terorismu, měla imperiální charakter.

Tyto hypotézy poukazují na fakt, že z hlediska teorií mezinárodních vztahů jsem věnoval zásadní důraz na konstruktivistickou teorii, která mě zaujala díky velice kvalitnímu rozpracování v knize Pavla Barši *Hodina impéria*. Tato teorie výborně zapadla do schématu normativní / nenormativní zahraniční politika a umožnila mi hlubší inverzi do tématu práce. Dále musím uvést, že jsem byl také ovlivněn prací Dennise C. Jetta, který ve své knize *Why American Foreign Policy Fail: Unsafe at Home and Despised Abroad* zhodnocuje to, že žádná teorie ve skutečnosti neovlivňuje zahraniční politiku do takové míry, aby mělo smysl tyto teorie vůbec používat. Jeho argumenty budu dále rozebírat v následujících kapitolách. Jettův přístup přispěl k mému pochopení tématu svým silně kritickým přístupem vůči zahraniční politice USA. K určitému vyvážení kritiky jsem použil asi nejznámější publikaci od Roberta Kagana *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, která je klasickým zástupcem amerického neo-konzervativního přístupu. Robert Kagan kritizuje EU a Evropu obecně za jejich nedostatečnou podporu pro politiku USA, dále argumentuje, že díky USA přežila EU studenou válku a že její krácení výdajů na zbrojení snižuje nejen její bezpečnost, ale také bezpečnost USA. Analýz Bushova vládnutí z hlediska mezinárodních vztahů bylo v odborné literatuře zveřejněno hodně, což mi na jednu stranu usnadnilo studium a přípravu materiálů, na druhou stranu však často přinášelo i rozporuplné otázky při vyhodnocování informací. Další dílo, ze kterého jsem čerpal - *America and Europe after 11.9. and Iraq* od autora Sarwara Kashmeriho mi umožnilo pochopit přístup NATO, která je jakýmsi průsečíkem EU a USA a její vývoj během a po válce v Iráku. Myšlenky ze sborníku *Europe, America, Bush* od editorů Johna Petersona a Marka A. Pollacka, který se zabývá jednotlivými zahraničními politikami,

ovlivňujícími vzájemný vztah aktérů, jsem taktéž začlenil do mé práce. Kromě válek v Afghánistánu a Iráku diskutují také environmentální otázky, otázky soudnictví a mezinárodních závazků a v jednotlivých kapitolách rozebírají postoje vůči různým světovým regionům. Pro analýzu zahraniční politiky EU mi posloužily: sborník *The Foreign Policy of European Union* od Federigy Bindi a také *Values and Principles in European Union Foreign Policy* od Iana Mannerse a Sonii Lucarelli, jehož autoři se přímo dotýkali tématu mého výzkumu, neboť se zabývali normativností. Článek od Nathalie Tocci *Profiling Normative Foreign Policy* je důležitým pro stanovení kritérií normativnosti a dalšího postupu v práci. Naprosto zásadním materiálem pro komparaci byly *National Security Strategy* (NSS) a *European Security Strategy* (ESS) - klíčové dokumenty odpovídající na nové skutečnosti v poslední dekádě. Jejich srovnání bude patřit k zásadním úkolům této práce a stane se základem kapitoly o cílech zahraniční politiky.

Práce je rozdělena na dvě základní části - teoretickou a analytickou. V teoretické části se budu podrobněji zabývat použitými teoriemi mezinárodních vztahů, v tomto případě pak konstruktivistickou a realistickou teorií. Důležitými pojmy, které se budu snažit podrobněji vymezit, jsou hodnoty a principy zahraniční politiky. Ty se týkají přímo konstruktivistické teorie mezinárodních vztahů a budou to první komparované veličiny mezi USA a EU. Tyto komparace by měly odpovědět na otázku, zda jsou u obou aktérů podobné či nikoliv. Každý ze dvou aktérů se na tyto hodnoty a principy odvolává, ale je důležité pokusit se je podrobněji analyzovat a zjistit, zda skutečně patří k dědictví jejich předchozího vývoje a zda jsou zakořeněny v legislativě a exekutivě. V posledních podkapitolách teoretické části se zaměřím na definování normativní a nenormativní zahraniční politiky a uvedu základní kritéria, podle kterých budu normativnost posuzovat. V analytické části je práce členěna na tři hlavní podkapitoly, které jsou výsledkem teoretického vymezení normativní politiky. Tvoří ji část o cílech zahraniční politiky, v té bude mým cílem komparovat NSS a ESS a obecněji i další možné cíle. Dále to bude podkapitola o prostředcích v zahraniční politice, zaměřená na otázku diplomatického a vojenského nasazení obou aktérů a také na aplikaci domácí legislativy k prevenci teroristických útoků. V poslední podkapitole se budu věnovat zhodnocení dopadů předchozích politik.

Zpracovávání mé diplomové práce bylo ovlivněno širokým spektrem různých materiálů, článků, vědeckých studií a dalších zdrojů. Jelikož události provázející boj

proti terorismu vyvolávaly u obou aktérů značné kontroverze, existují mezi lidmi různé názory na jejich zahraniční politiku. Bylo pro mě tedy nesmírně důležité, abych udržel co nejvyšší objektivitu diplomové práce a ponechal stranou své subjektivní názory, které jsem na události měl jako laický pozorovatel v době před jejím zpracováním.

Téma této diplomové práce jsem si vybral z důvodu mého zájmu o bezpečnostní problematiku a také vzhledem k mé profesní minulosti. S problematikou boje proti terorismu, válek v Afghánistánu a Iráku a také amerického „imperialistického“ přístupu jsem se ve své profesní praxi setkával blíže. Charakter studovaného oboru mi však neumožňuje analyzovat prostředky boje proti terorismu jinak než z politologického „nadhledu“.

Na závěr bych chtěl poděkovat paní Mgr. Petře Měšťánkové, Ph.D. za pečlivé a podnětné vedení mé diplomové práce.

2. TEORETICKÁ ČÁST

V teoretickém úvodu práce se budu zabývat diskuzí mezi dvěma teoriemi mezinárodních vztahů - konstruktivismem a realismem. Pomocí těchto dvou teorií si následně vymezím hodnoty a principy, podle kterých oba aktéři jednají. Výsledným cílem bude komparace těchto hodnot a principů, podle které by se mělo prokázat, zda skutečně tyto veličiny ovlivňují normativní či nenormativní chování zkoumaných aktérů a z nich plynoucí spolupráci či naopak nespolečnosti. Druhou část teoretického úvodu věnuji práci Nathalie Tocci a jejímu teoretickému vymezení normativního chování aktérů podle cílů, prostředků a dopadů jejich jednání, které budu používat jako nezávisle proměnnou. Závislou proměnnou bude tedy předpokládaná normativnost či nenormativnost obou aktérů.

2.1 Hodnoty a principy EU a jejich komparace s hodnotami a principy USA

Moje práce se zabývá kontextem konstruktivistické teorie s poměrně běžnou hypotézou, že rozdílný ideový a hodnotový základ zahraniční politiky obou aktérů vedl k rozdílnému chápání pocitu ohrožení. Tento samotný fakt však budu kombinovat s další teoretickou kategorizací zahraniční politiky, dělící ji na normativní a nenormativní. Jelikož se v práci budu zabývat komparací amerického a evropského přístupu, porovnáám v této kapitole základní hodnoty a principy EU s hodnotami a principy USA. Výsledek by měl napovědět, jestli oba dva aktéři skutečně měli potřebné předpoklady pro provádění normativní politiky. Základním rámcem pro komparaci bude devět základních principů zahraniční politiky EU, vytyčených Ianem Mannersem na základě primárních smluv EU.¹ K preferenci přístupu EU-USA a nikoliv USA-EU mě vedl již samotný fakt, že EU má širší spektrum principů, kterými se řídí a které dodržuje.

Klíčovou teoretickou prací, určující směr analýzy, se mi stala práce českého politologa a experta na zahraniční politiku Jiřího Šedivého. Ten vychází z konstruktivistického přístupu k chápání mezinárodních vztahů. Podobně jako on se

¹ MANNERS, Ian. The constitutive nature of values, images and principles in the European Union. In MANNERS, Ian, LUCARELLI, Sonia. *Values and Principles in European Union Foreign Policy*. 1. vydání. New York: Routledge, s. 32-41.

zaměřím na porovnávání hodnotového a ideového základu pro zahraniční politiku USA a EU.

Konstruktivismus podle Šedivého: „*Konstruktivistická bezpečnostní studia se zaměřují především na vztah materiálního a ideového rozměru bezpečnostních institucí, na roli kolektivního či společenského vědomí při jejich ustavování a udržování. VMV nabourávají (neo)realistický nárok na monopolní konceptualizaci bezpečnosti.*“¹²

Zatímco Jiří Šedivý ve své analýze používá rozdělení přístupu USA a EU na neorealistický a konstruktivistický, moje práce se tomuto řazení chce vyhnout. Důvodem je nepříliš dobrá teoretická uchopitelnost konkrétních případů v teoretické rovině, obzvláště v případě EU, která se opakovaně nad otázkou boje s terorismem rozdělila a představovala několik názorových skupin, které se mezi sebou přely o to, kdo má ve skutečnosti pravdu a kam by se měla EU ubírat.³ Zahraniční politika je natolik složitý a intuitivní proces, že aktéři pracují s prakticky neomezeným množstvím proměnných a jejich rozhodování má závažné dopady, se kterými musí vždy počítat. Proto je jejich chování do značné míry nepředvídatelné a nedá se zakomponovat do určitého rámce, ze kterého by nevybočovalo.

Například politolog Pavel Barša identifikuje dva základní přístupy pro vysvětlení chování aktérů po 11/9 - realistické (Kagan) a konstruktivistické (Šedivý). Ve své analýze *Zdroje amerického chování* kritizuje oba dva přístupy z nesprávného zařazení aktérů. EU je realistickým aktérem, neboť si uvědomovala, že válka proti terorismu nemůže být vyhrána invazí do jednoho konkrétního státu. Naproti tomu idealistické pojetí zahraniční politiky v USA vedlo k přesvědčení (alespoň řadových občanů), že poražení Saddáma Husajna a Tálíbanu umožní rozšíření demokracie a zmenší možnost hrozby terorismem.

Základním bodem Baršovy kritiky je fakt, že USA z hlediska konstruktivistického přístupu nejsou čistě unilaterálním či multilaterálním aktérem. Je to totiž kombinace obojího, která je patrná již od dob osídlování Ameriky. Tehdy se evropští imigranti idealisticky rozhodli opustit Starý svět a vybudovat lepší společnost, která nebude sužována neustálým válčením evropských panovníků (tj. idealismus), avšak na druhé straně po osídlení Ameriky přijali politiku rozšiřování teritoria

² ŠEDIVÝ, Jiří: *Střet identit? USA a Evropa po 11. září*. Mezinárodní vztahy, 2002, č. 4, s. 9-10.

³ Jako příklad u EU mohu uvést například značnou podporu některých členských zemí pro válku v Iráku.

na západ (tj. imperialismus). Barša komentuje, že podobný diskurz pokračoval i u Otců zakladatelů, představován Jeffersonovým idealistickým izolacionismem v kontrastu s Hamiltonovým realistickým nacionalismem. Svoji myšlenku Barša uzavírá: „*Protiklad multilateralismu realistických liberálů s neoimperialismem idealistických konzervativců je jen poslední proměnou tohoto sporu.*“⁴

Nezpochybňuji, že v případě USA měla ve zkoumaném období rozhodující slovo neo-konzervativní skupina politiků⁵, která do značné míry kontrastovala s politickou elitou největších zemí EU (Schroeder, Chirac, Prodi). Evropská politická elita naopak směřovala k normativní zahraniční politice. Po nepřilíš úspěšném zakončení amerického tažení v Iráku spojeném s výbuchem sektářského násilí totiž jak američtí neorealisté, tak i evropští politici došli k názoru, že pokračovat v zahraniční politice na vlastní pěst nebude mít příliš velký význam. Znovu tak začali vyjednávat o budoucnosti NATO a vzájemných vztahů obecně (Summit ve Vídni, pozvání předsedy Evropské komise Barrosa do Bílého domu). Prezident Bush, během prvního období častý kritik evropského pacifismu, se začal opět setkávat se svými oponenty v čele se Schroederem či Chiracem. Vzájemné problémy sice přetrvaly, ale nepřerostly do situace, kdy by Američané a EU přestali spolupracovat jako dva nejbližší spojenci. V tomto kontextu tedy neplatí realistické tvrzení, že by USA chápaly samy sebe jako aktéra, který má monopol na bezpečnost a vidí mezinárodní prostředí jako inherentně anarchické.⁶ EU v tomto ohledu skutečně splňuje všechny tyto podmínky. Na druhou stranu se to týká pouze percepce nebezpečí ze strany státních či alespoň jasně strukturovaných hnutí / aktérů, kteří se nachází za hranicemi EU. Obrana proti terorismu jednotlivých států EU je stále záležitostí čistě domácích. Platí, že určité informace jsou sdíleny například v rámci Interpolu, avšak pořád existují komunikační bariéry. To se projevilo jako problém při snaze EU zřídit úřad Koordinátora pro boj s terorismem, kdy neochota ze strany Rady EU poskytnout mu dostatečné kompetence, vedla k faktickému zablokování tohoto úřadu ve výkonu jeho poslání.

⁴ BARŠA, Pavel: *Zdroje amerického chování*. Mezinárodní vztahy, 2003, č. 2, s. 16.

⁵ Neo-konzervativní ideologie v americké zahraniční politice v tomto období bojovala s dalšími přístupy - například s izolacionismem či liberalismem. Více viz. BARŠA, Pavel: *Zdroje amerického chování*. Mezinárodní vztahy, 2003, č. 2, s. 7-8.

⁶ Pro srovnání ŠEDIVÝ, Jiří: *Střet identit? USA a Evropa po 11. září*. Mezinárodní vztahy, 2002, č. 4, s. 10.

Abych se tedy vyvaroval další složité diskuzi o zařazení zkoumaných aktérů do teorií mezinárodních vztahů, přejdu k samotné analýze jejich hodnot a principů. Podle Šedivého je základním rozdílem mezi USA a EU, že americká identita je moderní a evropská postmoderní. *„Moderní státy konstituují svou identitu prostřednictvím vymezování se vůči nepříteli, znakem postmodernity je odmítnutí této metody. Ona jinakost, vůči níž se současná Evropa vymezuje, je její vlastní minulost.“*⁷

Vývoj hodnot a principů EU je procesem, který můžeme sledovat od jejího samotného vzniku. Je nicméně nutné dodat, že je procesem dodnes neukončeným, neboť EU se neustále vyvíjí a rozšiřuje o nové členy. Například takový koncept míru je přítomný od samotného vzniku Společenství, zatímco princip dobrého vládnutí je záležitostí relativně novou, zavedenou až ve Smlouvě o EU. Všechny tyto hodnoty jsou primárně určené pro členské země EU, avšak s postupem času a s přibýváním členů se jejich okruh snaží rozšiřovat i na další země - například v rámci Barcelonského procesu se EU snaží rozšířit svojí agendu do oblasti Magrebu, další pomocné programy směřují do východní Evropy v rámci tzv. Východního partnerství a existují i další speciální formy spolupráce s asijskými či blízkovýchodními zeměmi.

V následující části se budu již bezprostředně věnovat komparaci devíti principů stanovených Ianem Mannersem:

Prvním principem je mír. Předejití jakémukoliv konfliktu patří v současné EU k nejvyšším prioritám zahraniční politiky. I když EU nedisponuje vlastní armádou, působí aktivně v této oblasti díky nevojenské strategii tzv. udržitelného míru, jehož cílem není pouze řešit konflikty, ale zároveň adresovat řešení ke kořenům samotných problémů.⁸ EU v uplynulých 20 letech nevyprovokovala ani se nezúčastnila válečného konfliktu (jako samostatný aktér), evropské státy pochopitelně do několika konfliktů zataženy byly, ale jejich participace se odehrávala pod hlavičkou OSN či NATO.

Z hlediska USA je hodnota míru vnímána jinak. Mír je pochopitelně více než žádoucí, a to hlavně na domácí půdě, avšak americká veřejnost i politici daleko více zdůrazňují koncept bezpečnosti. Jinými slovy to vyjadřuje Robert Kagan: *„Američané jsou posedlí řešením problémů, avšak obecně platí, že ti s větší*

⁷ Tamtéž.

⁸ MANNERS: The constitutive nature..., s. 33.

*schopností problémy řešit je také pravděpodobněji řešit zkusí než ti, kteří tyto schopnosti nemají.*⁹

Z toho vyplývá, že Američané více spoléhají na svou sílu, protože ji prostě mají. Je pro ně nedílnou součástí zahraniční politiky stejně jako fakt, že se mohou ve stejném okamžiku vrhnout do dvou konfliktů.¹⁰ V rámci méj analyzy boje proti terorismu hodlám problematiku americké bezpečnosti hlouběji rozpracovat v dalších kapitolách.

Druhým principem je svoboda, která je v kontextu EU chápána jako sociální svoboda. Vyvrcholením vnitřních snah o co nejširší právní zajištění svobody byla Listina základních práv, přijatá po summitu v Nice.¹¹ Uvnitř EU je svoboda chápána nejen jako zaručení dostatečné svobody pro jednotlivce, ale zároveň zajištění, aby nebyla svoboda omezením pro ostatní. To znamená, že pokud jde o antisociální chování, nenávistné projevy či pornografii, tak EU vystupuje proti nim.¹² První dodatek Americké ústavy hovoří o svobodě následovně: *„Kongres nesmí vydávat zákony zavádějící nějaké náboženství nebo zákony, které by zakazovaly svobodné vyznávání nějakého náboženství; právě tak nesmí vydávat zákony omezující svobodu slova nebo tisku, právo lidu pokojně se shromažďovat a právo podávat státním orgánům žádosti o nápravu křivd.”*¹³

Druhý dodatek hovoří o právu nosit zbraň¹⁴, pátý pak o tom, že nikdo nesmí být zbaven svobody bez řádného soudního procesu.¹⁵ Americká ústava má vysokou legitimitu jak mezi domácím obyvatelstvem, tak i ve světě. Mnoho zemí se při tvorbě vlastních ústav inspirovalo právě jejím zněním. Přesto v porovnání s Lisabonskou smlouvou, jakožto nejnovější primární smlouvou EU, ztrácí v otázce svobody konkurenceschopnost. Svoboda z hlediska Americké ústavy je svobodou individuální, nikoliv kolektivní a už vůbec ne sociální. Možnost postižení například antisociálního chování či otázka držení zbraní je tudíž daleko menší než v EU. USA navíc nechápou svobodu všech lidí stejně. To se projevilo při dlouhodobém zadržování lidí

⁹ KAGAN, Robert: *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. 1. vydání. New York: Vintage Books, 2004, s. 36.

¹⁰ Tamtéž, s. 30.

¹¹ Více viz. Charter of Fundamental Rights, UN.

¹² MANNERS: The constitutive nature..., s. 34.

¹³ Ústava Spojených států Amerických, Dodatek I [online]. 1998 [cit. 24.6.2011]. Dostupné na <<http://klempera.tripod.com/usustava.htm>>.

¹⁴ Tamtéž, dodatek II.

¹⁵ Tamtéž, dodatek V.

podezřelých z terorismu, kteří byli zadržováni bez řádného procesu a odsouzení. Přestože je tedy svoboda základním kamenem pro Západ, pohledy na to, jakou má mít podobu a jak má být uplatňována, se výrazně liší.¹⁶

Třetím principem, který byl přítomen již od samotného vzniku Společenství, je demokracie. Státy EU (až na výjimky - VB) demokracii chápou nejvíce jako demokracii konsenzuální, tedy takovou, kde vládou koalici vlády a kde je rozložená moc mezi více politických stran a volí se proporčním volebním systémem. Ten je preferovaný proto, že lépe dokáže zastoupit i menšinové názory a přispívá ke koalici jednání a spolupráci. Do Evropského parlamentu se taktéž volí tímto stylem. Jednotlivé členské země se navzájem dělí o moc v institucích EU a obecně můžeme hovořit o EU jako o organizaci založené spíše na vyjednávání než na konfliktu mezi jednotlivými politickými aktéry. Proces rozhodování v rámci EU je do značné míry převzatý ze zkušenosti svých členů, načež je posléze dále přejímán dalšími zeměmi, které se uchází o členství nebo o hlubší spolupráci s EU.¹⁷ Ekonomické a politické výhody jsou hlavní devizou, kterou EU nabízí svým partnerům a případným potenciálním členům.

USA bezpochyby řadí demokracii mezi jedno z nejdůležitějších politických kritérií pro zahraniční politiku. Demokratické státy jsou chápány jako spojenci a často mají velice úzké vazby na americkou politickou elitu. Demokracie v USA je demokracií prezidentskou. Zjednodušeně můžeme politickou soutěž chápat daleko více jako hru s nulovým součtem, než jako kompromisní jednání. Zatímco EU jako celek inklinuje vždy k určitému kompromisu, v USA je zahraničněpolitická agenda řízena výhradně prezidentem a jeho lidmi. Je nutné doplnit, že na rozhodování o vyhlášení války či jiných důležitých krocích se podílí i Kongres, avšak jeho úloha je v průběhu války omezena. To samozřejmě dovoluje mnohem rychleji a efektivněji rozhodovat o důležitých otázkách, na druhou stranu to přináší obavy ze zneužívání zahraniční politiky lobbistickými skupinami, tradičně silně zastoupenými v Bílém domě. Kongres ani Senát nemají přímé právo do těchto rozhodnutí zasahovat, jejich kontrolní pravomoci jsou příliš malé, aby v dané agendě mohly dosáhnout významných změn, a tak jim zbývá hlavně schvalování rozpočtu,

¹⁶ LUCARELLI, Sonia: Introduction Values, principles, identity and European Union foreign policy. Values and Principles in European Union Foreign Policy. In MANNERS, Ian, LUCARELLI, Sonia: *Values and Principles in European Union Foreign Policy*. 1. vydání. New York: Routledge, s. 4.

¹⁷ MANNERS: The constitutive nature..., s. 34.

ve kterém mohou nepřímo ovlivnit rozsah nasazení americké armády. Jak bude má práce dále ukazovat, šíření demokracie se stalo v Bushově administrativě jedním z hlavních (minimálně) rétorických cílů, který se hluboce protínal s tzv. válkou proti terorismu. To, jakým způsobem nakonec Američané s šířením demokracie uspěli v Afghánistánu a Iráku, budu rozebírat v části zaměřené na dopady zahraniční politiky.

Čtvrtým principem jsou lidská práva. Staly se pevnou součástí primárního práva ve Smlouvě o EU. Kromě toho se všichni členové EU podílí na práci a rozhodování samostatné mezinárodní organizace - Rady Evropy, jejímž cílem je zajištění platnosti a působení Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která se stala formální součástí primárního práva EU připojením k Lisabonské smlouvě.¹⁸ V současné době má v Evropě 47 členů, což dokládá její prakticky kontinentální působnost. Lidská práva jsou v rámci samotné EU ošetřena ve článku 21 Lisabonské smlouvy: „*Upevňovat a podporovat demokracii, právní stát, lidská práva a zásady mezinárodního práva.*“¹⁹

Dle Iana Mannerse EU interpretuje lidská práva jako asociativní, protože zdůrazňuje jejich vzájemnou provázanost. Asociativní znamená, že zahrnují jak práva individuální, tak i kolektivní.²⁰

Koncept hodnoty lidských práv je v USA problematický. Kromě vágních proslovů o jejich ochraně neexistují žádné dokumenty či zmínka v ústavě o jejich ochraně. Proto záleží na vnitřní politické situaci, jak se daná prezidentská administrativa k problému postaví a zda bude ochotná jejich případné nedodržování trestat. Vybírá si USA však své spojence podle kvality dodržování lidských práv? Nikoliv, je to právě otevřený výběr spojenců, kteří lidská práva často porušují - Izrael, Saúdská Arábie či Egypt.²¹ Všechny tyto země jsou důležitými americkými spojenci, což v jejich případě snižuje zájem supervelmoci o vměšování se do vnitřních záležitostí, lidská práva nevyjímaje. Problém s lidskými právy se netýká pouze této otázky, neboť z porušování byly často obviněny i samotné USA. V kontextu tzv. války

¹⁸ Lisabonská smlouva protokol (č. 8) k čl. 6 odst. 2 smlouvy o EU o přistoupení unie k evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod.

¹⁹ Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii [online]. 2010 [cit. 28.6.2011]. Dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:020:cs:PDF>>.

²⁰ MANNERS: Then constitutive nature..., s. 35.

²¹ CAMERON, Fraser: *US Foreign Policy after the Cold War: Global hegemon or reluctant sheriff?* 2. vydání. New York: Routledge, 2006, s. 174.

s terorem se jednalo o nechvalně proslulé věznice pro teroristy či podezřelé z terorismu Guantanámo či Abu Graibh.

Pátým principem EU je vláda práva. To znamená stejná práva pro všechny a politické základy vytvořené právními systémy. Právě vláda práva je základní podmínkou pro působení dalších hodnot jako svoboda, lidská práva atd. EU vnímá vládu práva jako supranacionální mechanismus. Princip vlády práva je supranacionální ve třech směrech - komunitárním, představovaném přejímáním *acquis communautaire*, mezinárodním, představovaném participací EU a jejími členskými státy v mezinárodním právu jak pod, tak nad samotnou EU, poslední je pak kosmopolitní směr, kdy EU a její členské státy participují v humanitárním a lidském právu aplikovatelném na jednotlivce.

V rámci hodnot USA představuje vláda práva poněkud vágní termín, který se sice v politické mluvě používá, avšak často nepřesahuje rétorický aspekt zahraniční politiky. Vláda práva je prosazována u některých států více a u jiných méně, což je velice podobné konceptu lidských práv. V otázce supranacionálního působení vlády práva se USA stávají aktérem, který notoricky porušuje či nedodrжуje své závazky. Nejvážnější porušení můžeme v kontextu války s terorismem vidět na americké invazi do Iráku, ospravedlněné pomocí doktríny preemptivního útoku, která proběhla bez souhlasu Rady bezpečnosti OSN a fakticky tak USA obešly tuto organizaci. Jednoznačně tím USA daly najevo, že pokud se jedná o vládu práva, pak je to právo jejich a nikoliv právo pro všechny.

Šestáým principem je rovnost, neboli legální zákaz diskriminace spojený s aktivní politikou podpory rovnosti. V článku 2 Lisabonské smlouvy se tak dočteme, že jednou z hlavních hodnot je rovnost žen a mužů.²² Kromě tohoto typu rovnosti jednotlivce či sociální skupiny existuje ještě princip rovnosti mezi jednotlivými členskými zeměmi, vzájemné respektování ústavního pořádku a správy státu.²³

Sedmým principem je solidarita, která je představována rozšiřováním sociální ekonomie, sociálního partnerství a sociální spravedlnosti uvnitř EU a ve vztazích s rozvojovým světem. EU se v kontextu tohoto principu snaží bojovat proti

²² Lisabonská smlouva hlava I, čl. 2.

²³ Lisabonská smlouva hlava I, čl. 4/2.

ekonomické nerovnosti, negativním dopadům tržní ekonomiky či sociálnímu vyloučení občanů.²⁴

Vnitřní sociální politika USA je dle Pierra Bourdieu rozdělena na dva světy – jeden, ve kterém jsou lidé, kteří si mohou dovolit platit pojištění, a druhý, který platí pro zbytek, představovaný represivním a policejním státem.²⁵ Jinými slovy je sociální politika silně exkluzivní a rozhodně není dostupná pro každého, zvláště pak pro nejnižší vrstvy.

Zahraniční politika USA využívá prostředku solidarity pro naplnění vlastních cílů. Pokud tedy hovoříme o solidaritě s nějakou skupinou obyvatelstva, pak se jedná o promyšlený tah, řízený buď kvůli volební menšině, která v USA žije (Mexičané, Kubánci atd.), nebo kvůli upevnování vlastní pozice tam, kde nemůže USA přímo pomýšlet na jakoukoliv přímou politickou angažovanost (Gruzie, Taiwan). Otázky působení USA v organizacích WTO a IMF jsou z hlediska zaměření této práce nepodstatné, avšak v mnoha případech působení těchto organizací můžeme vidět, jaké politické a ekonomické pozadí má "pomoc" rozvojovým zemím v kontextu zahraniční politiky USA.²⁶

Osmým principem je udržitelný rozvoj, který si dává za cíl skloubit ekonomický rozvoj se zachováním životního prostředí.²⁷ Dle článku 3 Smlouvy o EU a Lisabonské smlouvy: *„Usiluje o udržitelný rozvoj Evropy, založený na vyváženém hospodářském růstu a na cenové stabilitě, vysoce konkurenceschopném sociálně tržním hospodářství směřujícím k plné zaměstnanosti a společenskému pokroku a na vysokém stupni ochrany a zlepšování kvality životního prostředí.“*²⁸

USA je v otázce udržitelného rozvoje znatelně pozadu za EU. To můžeme prohlásit i bez hlubšího zkoumání dané problematiky, neboť USA sice podepsaly, ale odmítly ratifikovat (v Senátu) nejdůležitější dokument zabývající se životním prostředím a změnou klimatu - Kjótský protokol. Důvodem byl mimo jiné fakt, že Američané protestovali proti skutečnosti, že rozvojové země by získaly výhodu před jejich domácí výrobou. Americké strojírenské podniky a energetická lobby silně protestovaly proti podepsání dokumentu zavazujícího USA ke snížení emisí

²⁴ MANNERS: The constitutive nature..., s. 36-37.

²⁵ BOURDIEU, Pierre: *Acts of Resistance: Against the New Myths of our Time*. 1. vydání. Cambridge: Polity Press, 1998, s. 32.

²⁶ Např. WALL, Derek: *Babylon and Beyond*. 1. vydání. London: Pluto Press, 2005, s. 15.

²⁷ MANNERS: The constitutive nature..., s. 37.

²⁸ Lisabonská smlouva hlava I, čl. 3 nebo také Smlouva o EU hlava I, čl. 2.

skleníkových plynů o 5 % v letech 2008-12. Je alarmující, že právě USA, které mají pouze 5 % světové populace zkonsumují 25 % veškeré světové energie, což je zhruba 20 % z celkového podílu na produkci skleníkových plynů. Ekonomicky nejsilnější země světa se stala jedním z mála vyspělých států, který tento protokol nepodepsal a byl za tento fakt silně kritizován nejen z EU, ale i od ostatních signatářských zemí.²⁹

Devátým principem je koncept dobrého vládnutí. Což představuje povinnost mít otevřenou a demokratickou vládu, na které mají právo participovat všichni občané.³⁰ Tuto hodnotu u USA nenalezneme, jedná se o poměrně nový koncept, který je přítomen pouze v rámci EU.

Jak můžeme vidět v závěrečné tabulce, šest hodnot typických pro EU v zahraniční politice USA nenajdeme. Další dvě hodnoty jsou v rétorické oblasti podobné a představují základ vzájemné spolupráce, avšak jsou chápány v jiném kontextu. Jedna hodnota EU se v USA nevyskytuje vůbec. Jedná se o poměrně nový koncept i v samotné politice EU.

Hodnoty a principy představují základ pro jakoukoliv zahraniční politiku. Obyvatelstvo často očekává od politiků, že budou jednat v jejich souladu. Avšak musíme si připustit, že nahlížení dvou skupin obyvatelstva na určitý problém může být také velice subjektivní a může být dále ovlivňováno postoji politiků a dalšími faktory ovlivňujícími veřejné mínění.

Rozdílné chápání hodnot bezesporu přispělo k rozdílnému postoji EU a USA vůči hrozbě terorismu. Nebylo však samotným základním stavebním kamenem pro tvorbu zahraniční politiky. Tím se stal samotný výkon zahraniční politiky, prezentovaný cíli, kterých chtěly EU a USA dosáhnout v kontextu terorismu, jaké prostředky byly ochotné vynaložit a jaké mělo jejich počínání dopad.

Šedivého rozdělení na moderní stát USA a postmoderního aktéra EU je tedy správné a srovnání hodnot tuto skutečnost potvrzuje. Dalším faktorem, který v tomto ohledu může sloužit jako indikátor, jsou projevy vrcholných představitelů. Zatímco v rétorice amerického prezidenta je často přítomná válečná rétorika a nábožensko-metafyzický podtext vyvolenosti USA k vykonání určitého skutku, u představitelů EU

²⁹ CAMERON: *US Foreign Policy...*, s. 95.

³⁰ MANNERS: *The constitutive nature...*, s. 37.

tato rétorika (až na výjimky) chybí. Daleko více je zdůrazňována tolerance, rovnováha a obava z přijímání bezpečnostních opatření na úkor občanských práv.³¹

Tabulka č. 1: Srovnání hodnot USA a EU

	Je EU normativním aktérem v používání této hodnoty?	Je USA normativním aktérem v používání této hodnoty?
mír	ano	ne
svoboda	ano	ano, ale pouze v individuálním kontextu
demokracie	ano	ano, ale chápe ji odlišně
lidská práva	ano	ne
vláda práva	ano	ne
rovnost	ano	ne
solidarita	ano	ne
udržitelný rozvoj	ano	ne
dobrá vláda	ano	ne

Zdroj: Autor

2.2 Teoretická diskuse o normativnosti a nenormativnosti zahraniční politiky - kritické pohledy evropských a amerických badatelů

Základní premisou, kterou musíme při studiu EU a její zahraniční politiky vzít v potaz, je fakt, že se jedná ve stejné chvíli o aktéra, proces i samotný projekt a že právě to ji činí odlišnou od ostatních národních aktérů zahraniční politiky.³² EU a její zahraničněpolitické možnosti se neustále vyvíjí³³, což ji také staví do jiné

³¹ ŠEDIVÝ: *Střet identit...*, s. 19.

³² LUCARELLI: *Introduction Values, principles...*, s. 7.

³³ Sledujeme vývoj ve smyslu prohlubování vzájemné spolupráce mezi státy. EU se v Lisabonské smlouvě dokázala dohodnout na vytvoření postů Nejvyššího představitele pro zahraniční a bezpečnostní politiku a stálého předsedu Evropské rady.

pozice, než národní státy. Proto může i její zahraniční politika, normy, principy a celkově její politická identita neustále měnit svoji podobu.

Z hlediska této práce lze rozdělit zahraniční politiku na dva možné přístupy - normativní a nenormativní. Hned v tomto rozdělení ale narazíme na praktický problém, který spočívá ve faktu, že prakticky všechny státy vždy trvaly na tom, že prosazují normativní politiku, tedy že jednají v souladu s normami a standardy, které byly podloženy mezinárodními smlouvami. Subjektivní tvrzení jednotlivých aktérů o normativnosti jejich zahraniční politiky samozřejmě nemůže být bráno jako dostatečné kritérium pro její skutečnou podstatu, a proto je důležité vymezit si určitou definici toho, co normativní politika je. K tomu nám nejlépe poslouží definice Nathalie Tocci, která vychází z předchozí Mannersovy definice: *„Normativní zahraniční politika, která není neutrální v etických věcech, musí být založena na standardech. Tyto standardy potřebují externí referenční bod, a nemohou být jednoduše interpretovány samotným mezinárodním aktérem podle jeho vůle. V kontextu naší definice toho co je normativní, místo abychom tuto normativnost brali jako výraz síly či moci, je to spíše schopnost jak tuto moc regulovat či krotit. Abychom našli správné standardy, musíme si vytvořit tři dimenze normativní zahraniční politiky - čeho aktér chce docílit, jak se chová a co získává.“*³⁴

Když se podíváme na vývoj zahraniční politiky v posledních 20 letech, nemůžeme si nevšimnout problémů, které se objevily mezi USA a EU v zahraničněpolitických otázkách. V mojí práci se budu zaměřovat primárně na odlišné přístupy těchto dvou aktérů v boji proti terorismu.

Ve vzájemných vztazích můžeme jednoznačně rozdělit dvě období fungování celého systému spolupráce mezi Evropou a USA - studenou válku a období po studené válce. Po rozpadu SSSR a jeho spojenců došlo k radikálním změnám v zahraniční politice EU i USA. Tyto změny ovlivnily nejen celosvětový vývoj, ale především samotný vztah mezi oběma aktéry.

Mezi autory, kteří se problematikou vzájemných vztahů či zahraniční politiky zabývají, panuje poměrně široká ideová diskuse o příčinách, které vedly ke změně chování obou aktérů vůči okolnímu světu. Americký odborník na zahraniční politiku

³⁴ TOCCI, Nathalie: *Profiling Normative Foreign Policy* [online]. Oficiální stránky organizace CEPS. CEPS Working Documents, 2007 [cit. 28.6.2011]. Dostupné na <<http://www.ceps.eu/book/profiling-normative-foreign-policy-european-union-and-its-global-partners>>, s. 5.

Dennis C. Jett mimo jiné uvádí toto: „*Proces tvorby zahraniční politiky (v USA pozn. autora) se stal mnohem komplikovanějším, protože ve světě došlo ke třem zásadním změnám: konec studené války, rostoucí rozdíly mezi dvěma největšími politickými stranami a globalizace. Výsledkem těchto tří změn je, že je zahraniční politika více zpolitizovaná, je těžší ji tvořit a těžší ji předpovídat.*“³⁵

Robert Kagan jakožto zastávce amerického neokonzervativního realistického přístupu o EU například ve své knize prohlásil: „*Upadající význam "Západu" jako organizujícího principu zahraniční politiky nebyl jen americkým fenoménem. Evropa po studené válce souhlasila, že hlavním tématem již nebyl "Západ". Pro Evropany se stala hlavním tématem samotná Evropa.*“³⁶ Proces rozšiřování a prohlubování integrace, společná měna Euro, přijímání dalších zemí do Schengenského prostoru, tyto všechny události byly směřovány dovnitř evropských hranic, a tak pro EU nezbylo příliš mnoho prostoru, aby aktivněji pracovala na koherenci své zahraniční politiky a na dialogu s americkým partnerem, například v rámci NATO či v rámci jednotlivých národních států (s výjimkou Velké Británie).

Evropští badatelé, jako například Ian Manners, definují odlišení EU v období po studené válce takto: „*V období po studené válce EU stále více prohlašovala, že její vztahy se zbytkem světa jsou založené na zásadách míru, svobody, demokracie, lidských práv, vlády práva, rovnosti, sociální solidarity, udržitelného rozvoje a dobrého vládnutí.*“³⁷

Manners vystihuje podstatu problému. U obou aktérů se nezměnily jen cíle zahraniční politiky. Došlo k mnohem hlubšímu, dovolím si tvrdit až politicko-filozofickému rozporu v otázce principů a hodnot. Zatímco EU se stále více orientuje na mezinárodní společenství a prohlubování mezinárodní spolupráce, u USA došlo po 11/9 k odklonu od tohoto předtím prosazovaného schématu a k posunu k více unilaterálnímu přístupu k zahraniční politice. Přestože Bushova administrativa tvrdila, že bojuje proti terorismu a hodlá osvobodit a zavést demokracii v "rogue"³⁸ státech,

³⁵ JETT, Dennis C.: *Why American Foreign Policy Fail: Unsafe at Home and Despised Abroad*. 1. vydání. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 37.

³⁶ KAGAN, Robert: *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. 1. vydání. New York: Vintage Books, 2004, s. 88.

³⁷ MANNERS, Ian: The normative power of the European Union in a globalised world. In LA ĪDI, Zaiki: *EU Foreign Policy in a Globalised World: Normative Power and Focial Preferences*. 1. vydání. New York: Routledge, s. 23.

³⁸ „Rogue“ state je standardní politologický termín používaný pro státy, které nejsou schopné vykonávat správu nad vlastním územím, popřípadě nemají centrální vládu. Mezi tyto státy se nejčastěji řadí Somálsko, Demokratická republika Kongo apod.

tak již od počátku existovaly jasné důkazy, že zájmy USA nejsou v souladu s mezinárodním právem.

Kritické období po útocích 11/9 předznamenalo novou etapu politiky jak USA, tak i EU. Přesto oba dva aktéři zaznamenali několikeré zhoršení svých vzájemných vztahů, právě v kontextu zahraničněpolitických kroků, které učinili. Byly oba dva aktéři opravdu tak spřízněni, jak se během studené války zdálo? Znamenal konec studené války zlepšení či zhoršení vzájemných vztahů? Má USA zájem na spolupráci s EU a naopak? Toto jsou některé otázky, na které se pokusím odpovědět.

Základní teoretický problém, který lze definovat, spočívá v samotném chápání toho, co je a co není normativní. Teoretici se většinou vymezují ve dvou dominantních směrech k normativnosti. Jedna je zastoupená například Robertem Kaganem či Brentem Snowcroftem, přiklánějící se k tvrzení, že normativní znamená ve své podstatě slabý nebo neschopný vojenská akce. Z nedostatku prostředků a neochoty se vojensky angažovat pak pramení zdroj iluze, že EU je normativní hráč. Ve výsledku je normativní pouze proto, že to odpovídá jejich zájmům a historické zkušenosti.

Naopak evropská badatelská obec daleko více tíhne k názoru, prezentovaném například Ianem Mannersem, Soniou Lucarelli či Zakim Laidim. Tento myšlenkový proud se na EU dívá jako na symbol normativní zahraniční politiky, která má smysl a funguje. EU se v jejich očích stala hlavním šířitelem normativní politiky díky svojí struktuře a vnitřnímu vývoji, který neustále prohlubuje integraci jednotlivých národních států do supranacionální entity. Tito badatelé jasně říkají, že hlavním nástrojem v tomto snažení byla, je a bude ekonomická aktivita a vlastní rozšiřování a že vojenské prostředky jsou překonané a v budoucnu nebudou nezbytně nutné k udržení míru a demokracie.

Přesně toto chápání vystihl svým slavným výrokiem Robert Kagan, když napsal, že Američané jsou z Marsu a Evropané z Venuše.³⁹ Kagan dále v podstatě konstatuje to stejné, co jsem ukázal v kapitole o hodnotách - rozdílnost mezi oběma aktéry je mnohem hlubší a neexistují žádné náznaky, že by se to v budoucnu mohlo změnit.

Oba tábory badatelů se shodují na tom, že křehká aliance mezi oběma aktéry byla možná pouze v době studené války, kdy byli sjednoceni kvůli ohrožení

³⁹ KAGAN: *Of Paradise and Power...*, s. 3.

ze Sovětského svazu. Jakmile se hrozba konfliktu se sovětskou supervelmocí rozplynula, nastalo období přehodnocení zahraničněpolitických priorit. Tam, kde dříve Společenství aktivity USA tolerovalo, se najednou vynořily pochyby nad opodstatněností a regulérností vojenského či jiného nátlakového snažení. Ani Clintonova administrativa nebyla schopna změnit základní prostředky americké zahraniční politiky: vojenskou sílu, skryté operace, sankce a dolarovou diplomacii.⁴⁰ Dle rozdělení chování aktérů zahraniční politiky (Tabulka č. 2) od Nathalie Tocci můžeme konstatovat, že USA pokračovala v klasickém chování imperialistické velmoci, i když se mnoho proamerických badatelů snaží namítnout, že rozhodně nešlo o klasickou imperialistickou politiku. V knize *Washington Rules* od Andrewa Baceviche je uveden výčet operací, které proběhly po konci studené války a které dle autora přispěly ke vzniku rutiny vojenského působení USA ve světě, takže americká veřejnost tento fakt brala jako naprosto běžnou součást politiky.⁴¹ Důvodem pro větší nasazování jednotek byl fakt, že se změnila pravidla hry - již nebylo nutné zstrašovat druhou supervelmoc, ale spíše bojovat proti různým hrozbám v různých částech světa, které neměly nic společného.

Pro důkladnou analýzu chování obou aktérů je důležité vymezení tří základních závislých proměnných, které vychází z práce *Profiling Normative Policy* od Nathalie Tocci. Její rozdělení a popsání těchto tří faktorů považují za nejlepší a nejvíce odrážející realitu. Tyto tři proměnné společně s hodnotami, které také hrají důležitou roli, následně poslouží pro analýzu celého boje s terorismem a poslouží pro nalezení hlavních problémů, které se mezi USA a EU objevily. Podle tabulky č. 3 budeme vycházet z premisy, že EU se profiluje jako aktér normativní a USA jako aktér imperiální.

Normativní cíle jsou ty cíle, které sledují mezinárodní regulaci ve smyslu většího svazování chování všech stran, včetně sebe sama.⁴² Úkolem této definice je jasně rozlišit aktéra, který oficiálně prohlašuje, že sleduje normativní zájmy, avšak ve skutečnosti se jedná o mocenskou politiku - neuplatňuje tyto standardy na všechny aktéry stejně nebo z aplikace vynechává sám sebe. Skutečně normativní

⁴⁰ JETT: *Why American Foreign Policy...*, s. 181.

⁴¹ BACEVICH, Andrew: *Washington Rules: America's Path to Permanent War*. 1. vydání. New York: Metropolitan Books Henry Holt and Company, LLC Publishers since 1866, 2010, s. 151.

⁴² TOCCI: *Profiling Normative Foreign...*, s. 8.

aktér je připraven regulovat v zahraničněpolitických otázkách sám sebe, a to i za cenu ztráty komparativních výhod.

Samotné normativní cíle k charakterizování zahraniční politiky jako normativní nestačí. Důležitá je v tomto ohledu i volba prostředků, které aktéři volí k dosažení svých cílů. Obecně lze za normativní prostředky označit ty, které kladou důraz na ekonomické, sociální, diplomatické a kulturní nástroje před ozbrojeným nátlakem. Zde je ale důležité připomenout, že pouze pomocí případové studie můžeme prokázat, zda byly uvedené prostředky použity normativně - tj. pokud např. mají ekonomické sankce či obchodní embargo horší důsledky, než by měla krátká ozbrojená intervence, nemůžeme je chápat jako normativní prostředek.⁴³

Obecně panuje na poli prostředků poměrně vyhraněná debata mezi americkými a evropskými badateli, protože pro jedny je používání normativních prostředků výrazem ctnosti, zatímco pro jiné jen výrazem slabosti - tedy nedostatku prostředků či vůle zasáhnout vojensky mimo své vlastní území. Tuto debatu se pokusím dále rozvést v další kapitole.

Důležitá proměnná, která přímo neovlivňuje výstupy, ale spíše ukazuje efektivitu působení daného aktéra, jsou zamýšlené dopady. Výsledek normativní politiky musí být zamýšlený.⁴⁴ Může se přitom stát, že dojde k nezamýšlenému vývoji a i normativně cílená a prováděná politika skončí výsledkem, který kvůli slabosti či nedůslednosti hlavního aktéra skončí neúspěchem (viz. Tabulka č. 2).

Tabulka č. 2: Typologizace aktérů zahraniční politiky podle Nathalie Tocci

		Legitimizace cílů zahraniční politiky	
		Normativní	Nonormativní
Prostředky zahraniční politiky	Normativní	Normativní	Status Quo
	Nonormativní	Imperiální	Realpolitik

Zdroj: TOCCI, Nathalie: *Profiling Normative Foreign Policy* [online]. Oficiální stránky organizace CEPS. *CEPS Working Documents*, 2007 [cit. 6.7.2011]. Dostupné na <<http://www.ceps.eu/book/profiling-normative-foreign-policy-european-union-and-its-global-partners>>, s. 12.

⁴³ Tamtéž, s. 8-9.

⁴⁴ Tamtéž, s. 15.

Jak říká Tocci: „*Normativní zahraniční politika bude sledovat normativní cíle přes normativně použité prostředky a bude efektivní v naplňování normativního záměru.*“⁴⁵

Díky dostupným proměnným pak můžeme rozdělit aktéry podle jednotlivých faktorů normativní zahraniční politiky.

Tabulka č. 3: Typologizace aktérů podle jejich zahraniční politiky

TYP AKTÉRA	Normativní		Realpolitik		Imperiální		Status Quo	
	ZAMÝŠLENÉ	NEZAM.	ZAMÝŠLENÉ	NEZAM.	ZAMÝŠLENÉ	NEZAM.	ZAMÝŠLENÉ	NEZAM.
CÍLE			X	X			X	X
PROSTŘEDKY			X	X	X	X		
DOPADY		X	X			X	X	

Zdroj: TOCCI, Nathalie: *Profiling Normative Foreign Policy* [online]. Oficiální stránky organizace CEPS. *CEPS Working Documents*, 2007 [cit. 28.6.2011]. Dostupné na <<http://www.ceps.eu/book/profiling-normative-foreign-policy-european-union-and-its-global-partners>>, s. 14.

Důležité vzhledem k této typologii je, jak budu na chování EU a USA nahlížet. V případě USA budu zahraniční politiku Bushovy administrativy v rámci své práce považovat za aktéra imperiálního (viz. Tabulka č. 3). To může vyvolat určité pochybnosti, protože se určitě najdou zastánci toho, že USA jsou spíše normativní, či naopak spíše prosazují realistickou politiku. Vlastně i sám prezident G. W. Bush prohlásil po 11/9 svoji zahraniční politiku za nový realismus.⁴⁶ Tento termín však byl mírně řečeno nepřesný a nikdo z Bushova týmu nebyl schopen poskytnout nějakou věrohodnou definici toho, co přesně tento nový realismus znamená. Hlavním bodem nového realismu se tak stalo odmítání předchozí Clintonovy administrativy, což je samo o sobě pro novou zahraničněpolitickou doktrínu málo. Podobné je to s normativní politikou. Americký přístup sice vycházelv boji s terorismem ze spolupráce s více zeměmi - tedy pro normativní politiku z nutného multilaterálního přístupu, avšak tato spolupráce nebyla zaštitěna nějakou nadnárodní organizací s dostatečným mandátem a byla řízena striktně unilateralisticky, nehledě na to, že valná většina zemí účastnících se této aliance měla sama problémy s lidskými právy a demokracií. Popřípadě si konkrétní státy svou participací řešily vlastní

⁴⁵ Tamtéž, s. 11.

⁴⁶ CAMERON: *US Foreign Policy...*, s.190.

problémy se separatistickými menšinami (Egypt, Rusko, Čína). V Národní bezpečnostní strategii (dále jen NSS)⁴⁷ z roku 2002 pak definitivně padly poslední iluze o normativnosti americké zahraniční politiky. Doktrína preventivního útoku se dostala do rozporu s mezinárodním právem reprezentovaným Organizací spojených národů a byla odsouzená i ze strany EU. Právě tento dokument budu označovat jako hlavní zdroj pro identifikaci režimu jako imperialistického.

U Evropské unie je problém s identifikací o něco menší. EU totiž v primárních smlouvách (Smlouva z Nice, Maastrichtská smlouva, Amsterodamská smlouva) jasně propaguje hodnoty, které můžeme označit za normativní. Podobně inklinuje také k normativním prostředkům. Zásadním problémem pro zahraniční politiku EU jako samostatného aktéra mezinárodních vztahů představují členské státy. EU neměla ve zkoumaném období legislativu, která by umožnila sankcionovat země, které by se stavěly proti mezinárodnímu právu a OSN. V následujících kapitolách se budu zabývat otázkou, jak ovlivnil tento faktor účinnost zahraniční politiky EU a zda nakonec došlo k nějaké hlubší shodě mezi státy na omezení přílišné suverenity jednotlivých členských zemí.

⁴⁷ National Security Strategy

3. ANALYTICKÁ ČÁST

3.1 Cíle zahraniční politiky v boji proti terorismu

V této kapitole se budu zabývat analýzou konkrétní zahraniční politiky obou zkoumaných aktérů - bojem proti terorismu. V kontextu toho, co jsme se dozvěděli z kapitoly o normativních cílech (viz. Tabulka č. 3), by mezi EU a USA nemusel být žádný velký rozdíl. Jak normativní, tak imperiální zahraničněpolitický aktér totiž své cíle prezentují jako normativní. Když však znovu použiji definici z téže kapitoly, bude rozdělení mnohem přísnější: Normativní cíle jsou ty cíle, které sledují mezinárodní regulaci ve smyslu většího svazování chování všech stran, včetně sebe sama.⁴⁸

Existuje tedy mezi cíli USA a EU rozdíl? Jsou zahraničněpolitické cíle obou dvou aktérů skutečně normativní? Jaký vliv měly cíle vymezené v *National Security Strategy* (NSS) a *European Security Strategy* (ESS) na vzájemný vztah obou dvou aktérů v období 2001-2008?

3.1.1 Cíle USA (National Security Strategy)

Útoky z 11/9 byly pro americkou veřejnost i politické představitele naprosto bezprecedentním zážitkem. Množství obětí v jednom dni (2977) naprosto překonalo všechny moderní statistiky USA od konce občanské války ve druhé polovině 19. století. Američané si poprvé uvědomili, že se sami mohou stát obětí teroristických útoků. To paralyzovalo jakoukoliv veřejnou debatu na téma boje s terorismem a související zahraniční politiky.⁴⁹ V důsledku tedy měla tehdejší Bushova administrativa naprosto volné pole působnosti a záleželo jen na ní, jak toho využije.

Významné mezinárodní organizace jako OSN, NATO, OAS, Liga arabských států či EU okamžitě reagovaly odsouzením teroristických útoků a nabídnutím pomoci. Kromě toho se připojily i některé národní státy, u kterých bychom mohli narazit na problémy s definicí jejich demokratičnosti či s dodržováním lidských práv - Rusko, Čína, Pákistán, Indie a několik dalších autoritářských zemí ze Střední Asie

⁴⁸ TOCCI: *Profiling Normative Foreign...*, s. 8.

⁴⁹ JETT: *Why American Foreign Policy...*, s. 20.

a arabského světa.⁵⁰ Pomoc byla vítána od každého a za těchto mimořádných okolností Bushova administrativa nesoudila demokratičnost či naopak její nedostatek u států, které projevily podporu či chtěly USA pomoci v boji s teroristickou hrozbou. Do zahraniční politiky USA se vrátila premisa známá již z dob studené války - nepřítel mého nepřítele je mým přítelem.

Po napadení Afghánistánu, jehož islamistický režim podporoval al-Káidu, následovalo vystoupení prezidenta Bushe v lednu 2002, které bylo důležité z hlediska výběru cílů pro novou americkou zahraniční politiku. Celkem tři státy byly označeny za Osu zla - Irán, Irák a Severní Korea. Mezitím se v Republikánské straně rozhořel spor mezi jejími členy o povaze a řízení zahraniční politiky.⁵¹

Tento moment se stal z hlediska definování cílů důležitým - naznačil posun prezidenta Bushe z tábora vyznavačů konzervativní zahraniční politiky (např. Condoleezza Rice, Zbigniew Brzezinski) do neo-konzervativního tábora (např. Dick Cheney, Donald Rumsfeld nebo Robert Kagan). Zatímco konzervativní tábor tradičně zastával premisu nevstupování USA do konfliktů s menšími státy v odlehlých částech světa, neo-konzervativci přesně naopak žádali aktivní zapojení USA do boje s terorismem a intervencionistickou politikou.⁵² Domácí politický souboj mezi těmito dvěma skupinami tedy rozhodoval o celkovém nastavení cílů a strategií USA v boji proti terorismu. Rozhodnutí jít do Iráku bývá přičítáno neo-konzervativcům, neboť právě oni nakonec získali v Bushově administrativě rozhodující slovo a prosazovali zahraniční politiku založenou na unilateralismu a co největším nasazení vojenské síly k dosažení svých cílů.⁵³

Hlavním nástrojem neo-konzervativních snah o změnu priorit a cílů v zahraniční politice se stal dokument s názvem *National Security Strategy (NSS)*, tedy Národní bezpečnostní strategie. Jednalo se o bezpečnostní strategii, kterou bychom mohli zjednodušeně označit za návod pro praktické postupy v zahraniční politice.⁵⁴ V tomto dokumentu zaměřeném na zahraniční politiku USA Bushova

⁵⁰ CAMERON: *US Foreign Policy...*, s. 139.

⁵¹ KASHMERI, Sarwar A.: *America and Europe after 11.9. and Iraq*. 1. vydání. Westport: Praeger Security International, 2007, s. 26.

⁵² CAMERON: *US Foreign Policy...*, s. 186.

⁵³ Tamtéž, s. 207.

⁵⁴ DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: Introduction: Security Strategy as doctrine. In DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: *Security Strategy and Transatlantic Relations*. 1. vydání. Abingdon, Oxon: Routledge, 2006, s. 2.

administrativa jasně načrtla nová pravidla, podle kterých se hodlala v boji s terorismem řídit. Právě NSS se také stala hlavním nástrojem pro zahájení příprav na válku v Iráku.

NSS považovala za hlavní ohrožení USA kombinaci radikalismu a technologií, tedy zbraní hromadného ničení (ZHN). K zajištění vlastní bezpečnosti podle NSS hodlala budovat efektivní obranu v kombinaci s kvalitními zpravodajskými službami. Kromě toho ovšem USA jasně deklarovaly, že jsou připraveny zasáhnout proti jakémukoliv nepříteli, který ZHN má či se je snaží získat a vyjadřuje otevřené nepřátelství vůči USA.⁵⁵

Ještě v úvodu se NSS snaží zamýšlet nad tím, jak se bezpečnostní situace změnila a jak by měly reagovat na nově vystoupivší hrozby. USA samy sebe označují za nejsilnější zemi s mnohonásobně silnější armádou než ostatní státy. Na druhou stranu poznamenává, že tuto sílu nehodlá uplatňovat unilaterálně. Cílem by měla být spolupráce s dalšími zeměmi, které ctí zásady politické a ekonomické svobody.⁵⁶

Prostředky, které jsou k tomu v úvodu vytyčeny, jsou následující: vojenská síla, lepší národní obrana, lepší činnost policie, zpravodajské služby a rázné vypořádání se s financováním teroristů.⁵⁷

V úvodu NSS se USA profilují jako ochránce míru, který je pověřen jakousi vyšší mocí (nespecifikováno), aby bránil všechny vznešené ideály jako jsou demokracie, mír či svoboda. Snaží se tak navodit pocit, že jim o nic jiného než o normativní ideály v zahraniční politice ani nejde. Na konci úvodu pak dochází ke zdůraznění významu mezinárodních organizací a také na zásadní význam lidské svobody, která je zakončena prohlášením, že USA vítají svou zodpovědnost, aby vedly tuto velkou misi.⁵⁸

Co se týče přehledu mezinárodní strategie, kterou USA hodlaly pomocí NSS prosazovat, šlo v ní především o následující body: ambice na obranu lidské důstojnosti, posílení aliancí na poražení globálního terorismu a předejití útokům proti USA a jejich přátelům, spolupráce s ostatními na odstranění regionálních konfliktů, předejití šíření ZHN, zahájení nové éry ekonomického růstu pod hlavičkou volného a svobodného trhu, otevírání společností a budování infrastruktury pro demokracii,

⁵⁵ National Security Strategy, s. 4.

⁵⁶ Tamtéž, s. 4.

⁵⁷ Tamtéž, s. 4.

⁵⁸ Tamtéž, s. 6.

vytváření agendy pro spolupráci s dalšími centry globální moci a transformování americké národní bezpečnosti, aby mohla čelit výzvám 21. století.⁵⁹

V rámci svých ambicí na obranu lidské důstojnosti se USA v NSS zavázaly k silnému zastávání principu lidské důstojnosti a jeho obraně v mezinárodních institucích, použití zahraniční pomoci a podpory pro ty, kteří v rámci jednotlivých států podporují nastolení demokracie. To mělo být zohledněno právě v bilaterálních vztazích, které měly takto postupující státy oceňovat a naopak více tlačit na ty, které lidská práva porušují. USA ještě speciálně zohledňují svobodu vyznání, kterou se zavazují bránit právě tak, jako lidskou důstojnost. V této části jsou cíle poměrně jasně normativní, neboť obrana lidských práv a důstojnosti by měla být předmětem zahraniční politiky každého normativního aktéra.

V kapitole zabývající se posilováním aliancí proti terorismu se USA zavazuje k podpoře svých spojenců v jejich boji proti terorismu a teroristickým organizacím. Hlavní zaměření přitom mělo spočívat v zabránění získání ZHN. Dalším cílem je obrana a bezpečnost amerických občanů a zájmů mimo samotné území USA. Ostatní státy budou muset přijmout zodpovědnost za případné ukrývání teroristů na jejich území. Společně se svými spojenci USA měla dle NSS nahlížet na teroristické akty jako na genocidu nebo další závažné zločiny proti mezinárodnímu právu. V této kapitole se také objevuje zajímavá poznámka o tom, že dle USA je nejlepší obranou útok.⁶⁰ To už se zdá být z hlediska normativnosti zahraniční politiky přinejmenším sporné, neboť aktér považující se za normativního, by se měl soustředit na to, aby skutečně předešel jakémukoliv zásahu silou. Samozřejmě existují i výjimky, například pokud by mělo dojít k závažné humanitární krizi. To ovšem případ států spojených s terorismem či označených za tzv. Osu zla spíše nebyl. Jako poslední komentář k této kapitole bych uvedl, že se zde znovu objevuje téma spolupráce s OSN a dalšími nadnárodními i nevládními organizacemi.

Co se týče stanovisek z další části dokumentu, tentokrát se týkajících odstranění regionálních konfliktů, pak USA zdůrazňují právě nebezpečí takovýchto konfliktů pro celosvětový pořádek. Jako důvod zmiňují napětí mezi jednotlivými aktérskými státy, do kterého se často zapojují další velmoci, které tak mezi sebou zhoršují vztahy. Dalším důvodem je zhoršení situace v otázce lidských práv.

⁵⁹ Tamtéž, s. 7.

⁶⁰ Tamtéž, s. 12.

USA deklarují, že se budou snažit v takovém případě do konfliktu zasáhnout ve jménu obrany těchto práv a zajištění bezpečnosti. NSS podotýká, že vyjmenovávání případů intervence, ať už přímé či nepřímé, není možné a tak uvádí pouze strategické principy, kterými se budou USA řídit: investice do budování vzájemných vztahů, které umožní tyto krize zvládnout, pokud se objeví.⁶¹ Posléze se zbytek kapitoly zabývá analyzováním situace v jednotlivých regionech světa, ve kterých se odehrávají nějaké regionální konflikty. Z tohoto hlediska se neobjevují nikterak zajímavé poznatky týkající se normativního či nenormativního charakteru zahraniční politiky.

Část zabývající se obranou proti šíření ZHN konstatuje, že od skončení studené války se problém s ZHN spíše zvětšil, neboť došlo ke znásobení počtu nepřátel USA, kteří si přejí takové zbraně získat. Doktrína naráží na problém tzv. "rogue" států, které charakterizuje takto: brutálně potírají práva svých občanů za účelem obohacení jejich lídrů, pohrdají mezinárodním právem, ohrožují své sousedy a vědomě porušují mezinárodní dohody, kterých jsou součástí. Jsou také odhodlané získat ZHN, které jsou ochotny použít. Dále sponzorují terorismus, nenávidí USA a všechny hodnoty, které USA symbolizují.⁶² Tato rétorika je velice zajímavá, neboť vlastně dopředu deklaruje, že ty špatné "rogue" státy vlastně ohrožují ty dobré - USA a jejich hodnoty. Z této části čiší, pro Bushovu administrativu typická křížácká a takřka náboženská, snaha o přisvojení si jakési absolutní pravdy o demokracii, lidských právech a pochopitelně i ekonomickém zřízení. V další části doktrína uvádí základní cíle boje proti ZHN a těm, kteří je chtějí získat vzkazuje - buďte připraveni na případné následky takového útoku. Zastrasování, používané během studené války již dle NSS není dostatečným prostředkem pro skutečné odrazení i nestátních aktérů v nabytí technologií či přímo ZHN. V závěru kapitoly je část, která se stala vysoce kontroverzní, vzhledem ke svému pozdějšímu naplnění. Mluví se v ní totiž o tom, že USA nebudou nečinně přihlížet, jak nepřátelské režimy získávají ZHN, ale budou postupovat podle logiky preemptivního útoku. K němu se dostanu dále v rámci prostředků zahraniční politiky.

Následující kapitola se zabývá tematikou nastartování ekonomického boomu.⁶³ Vyjmenovává zde klasické prvky neoliberální ekonomické doktríny. Volný trh popisuje

⁶¹ Tamtéž, s. 15.

⁶² Tamtéž, s. 18.

⁶³ Tamtéž, s. 23.

jako morální princip a jako skutečnou svobodu pro každého jednotlivce. Příčinu nestability ve světě tak hledá právě v těchto bodech. Cílem by se tedy ze strany USA měla stát podpora rozvoje neoliberální ekonomiky všude ve světě s důrazem na problematické regiony. Zajímavostí jistě je, že se NSS zabývala také problematikou redukce skleníkových plynů v atmosféře, způsobovaných právě z teritoria USA. Obecně si nedokážu představit, jakým způsobem je možné většinu těchto plánů prosazovat z vládních pozic či pomocí zahraniční politiky.

Následující kapitola částečně navazuje na předešlou, když pojednává o co největší míře podpory rozvoje pro všechny lidi na světě. Doktrína se v této kapitole zamýšlí nad chudobou větší části světa a prohlašuje, že je morálním imperativem USA jako světové velmoci přispět k tomu, aby se i ostatní společnosti dostatečně rozvíjely. Cílem by se mělo stát co nejefektivnější podporování kreativity a schopnosti jednotlivých lidí tvořit hodnoty. Naopak odbourána by měla být humanitární a materiální pomoc, která často nevede k ničemu jinému, než k podpoře špatných vlád a jejich politiky. Hlavními body této reformy zahraniční pomoci se měly stát: o 50 % vyšší příspěvek státům, které se rozhodly provést národní reformu. Tyto finance měly být poskytnuty na boj s korupcí, podporu lidských práv, usnadnění soukromého vlastnictví, rozšíření vzdělání a zdravotní péče atd. Dále se USA zavázaly k reformě bankovních institucí jako např. Světová banka tak, aby se zvýšila jejich efektivita. S rozvojovou pomocí USA slíbily zlepšit její zacílení tak, aby se dostala k těm skutečně potřebným. Rozvojová pomoc měla být do budoucna založena více na grantech a nikoliv na půjčkách. Mezi důležité body této reformy měl patřit důraz na co nejvyšší otevření společností pro investice a obchod. Mezi poslední cíle vyjmenované v NSS v rámci této kapitoly patřila podpora vzdělání, boje s nemocemi typu HIV / AIDS a podpora zemědělství.⁶⁴ USA se v této kapitole snaží v tradičním duchu odkazovat na svou neoliberální ekonomickou politiku, která má dopomoci ostatním zemím dosáhnout podobného úspěchu. Co se týče pomoci, tak zde si USA vzaly příliš velké sousto, neboť bojovat proti celosvětové chudobě je pro jeden stát prakticky nemožné. Tuto kapitolu bych tedy zhodnotil jako víceméně propagační s cílem ukázat, že USA mají dobré motivy a cíle.

V kapitole o vytvoření společné agendy s dalšími centry moci se NSS zabývá spoluprací mezi USA, Evropou a Kanadou v rámci jednotlivých mezinárodních

⁶⁴ Tamtéž, s. 21-23.

organizací. Jako první je podrobněji rozebrána otázka NATO. USA v NSS prohlašují, že chtějí vždy co nejvíce spolupracovat s NATO a se svými spojenci. Dále odkazují na Austrálii, Japonsko a Jižní Koreu jako na své důležité spojence v Asii. Jako poslední rozebírají své vztahy s Ruskem, Indií a Čínou. Podle NSS jsou tyto vztahy nasměrovány správným směrem. Na Rusku si USA cení zejména snahy o opuštění logiky, která vzájemné vztahy ovládala v době studené války. U Indie jde o její demokratický základ a reprezentativní vládu, které z ní dělají největší demokracii na světě. Indie také sdílí s USA touhu po skoncování s terorismem, což z ní dělá důležitého spojence. NSS si dovoluje kritizovat Čínu za její nedemokratičnost, přesto však přiznává, že je Čína důležitým garantem stability ve východní Asii a spojencem v boji proti terorismu. Kromě toho pak zůstává důležitým obchodním partnerem. NSS v závěru této kapitoly konstatuje, že právě útoky z 11/9 by měly posloužit k otevření nových možností pro USA a jejich spojence.⁶⁵ O této kapitole lze prohlásit, že se stavěla k vývoji protiteroristického boje příliš pozitivně. Jak se postupně prokázalo, ani Evropa a ani jedna ze tří jmenovaných mocností, neměly zájem na vedení dlouhodobé války proti teroristům na Středním východě. Původní angažovanost Ruska, Číny a Indie je možné chápat také jako snahu těchto zemí získat mezinárodní povolení k vypořádání se s vlastními problémy na svém území - v Rusku s Čečenci, v Číně s Ujgury a v Indii s islámskými teroristickými skupinami napojenými na Pákistán.

V závěrečné kapitole NSS se USA zabývají národní bezpečností a schopností reagovat na výzvy v novém století. Stanovují si několik základních cílů, mezi něž patří zajištění bezpečí pro své přátele a spojence, odrazení ostatních zemí od závodů ve zbrojení, odvrácení hrozeb proti zájmům USA a jejich spojenců a přátel a v případě, že nepomůže zastrašení, být schopni použít vojenskou sílu.⁶⁶ NSS konstatuje, že se charakter boje od studené války změnil, proto je potřeba mít co nejširší rozmístění jednotek po celém světě. Kromě toho je důležité se spoléhat na propracovanou síť tajných služeb, která může pomoci odhalit nepřátele před vypuknutím násilí. Stávající síť se tak musí změnit, aby byla schopná rychleji a efektivněji reagovat. Kromě toho je důležité využívat dle NSS také práce diplomatů a diplomatických pracovníků, kteří mají ve světě pomáhat rozšiřovat a zřizovat

⁶⁵ Tamtéž, s. 25-28.

⁶⁶ Tamtéž, s. 29.

struktury nezbytné k budování demokracie, legálního systému či pomáhat v rámci humanitárních katastrof přímo na místě. Nesmírně zajímavá je zmínka, ve které NSS hovoří o tom, že občané USA nikdy nebudou vydáni k Mezinárodnímu trestnímu soudu do Haagu, neboť USA nepodepsaly multilaterální smlouvy a mají vlastní zákony pro to, aby se vypořádali s případnou nezákonnou činností svých pracovníků / občanů (*American Servicemembers Protection Act*).⁶⁷ V úplném závěru této kapitoly pak NSS konstatuje, že v případě obrany zájmů USA a svých občanů je připravena jednat i bez souhlasu svých spojenců. Američané jsou prý připraveni převzít zodpovědnost za své činy a vysvětlit, proč k určitému přístupu došlo. Rozbroje prý nehodlají dovést k tomu, aby omezili jejich schopnost bránit se.⁶⁸ Opět se tedy můžeme v případě NSS dohadovat, na jaké věci byl kladen největší důraz. Obrana spojenců a přátel je sice v kapitole zmiňována hned několikrát, ale na druhou stranu USA deklarují, že budou jednat samostatně, pokud to uznají za vhodné. Tento fakt tak jistě pohřbívá předchozí oddanost normám a pravidlům, které si vytýčily ve spolupráci s ostatními zeměmi a spojenci. Kde ovšem berou USA tento pocit zvláštního předurčení k tomu, aby konaly dobro? Je to snad někým podložené či udělené právo na takovéto činy? Nebo se jedná o výmysl amerických politiků, aby dodali své zahraniční politice legitimitu? Jedno je jisté. Takovéto jednání je v přímém rozporu s normativní zahraniční politikou. Normativní musí být zakořeněné ve společně sdíleném multilaterálním mezinárodním prostředí, nikoliv odvozené od jedné autority či prosazované jedním aktérem, ať už z jakýchkoliv důvodů. Jak rozeberu dále, nebyla to jen tato otázka, ale i tzv. připravenost k zásahu, které vyvolávají u odborníků řadu pochybností o záměrech USA a jejich doktríny.

Právě připravenost k zásahu měla být novým aspektem zahraniční politiky USA. Cílem již nadále nebyla pasivní obrana, ale samotný útok na potenciální nebezpečí. Podobná taktika však nikdy nebyla OSN schválena, a je proto chápána jako agrese vůči jinému suverénnímu státu. V kapitole I Charty organizace spojených národů doslovně stojí, že: „*Cíle Organizace spojených národů jsou tyto: 1. udržovat mezinárodní mír a bezpečnost a za tím účelem konat účinná kolektivní opatření, aby se předešlo a odstranilo ohrožení míru a byly potlačeny útočné činy nebo jiná porušení míru a aby pokojnými prostředky a ve shodě se zásadami spravedlnosti*

⁶⁷ Tamtéž, s. 31.

⁶⁸ Tamtéž, s. 31.

*a mezinárodního práva bylo dosaženo úpravy nebo řešení těch mezinárodních sporů nebo situací, které by mohly vést k porušení míru.*⁶⁹

V otázce preventivního úderu tedy narážíme z hlediska normativnosti na opravdu velké problémy. Ostatně i Rada bezpečnosti jasně deklarovala, že takové konání nebude možné považovat za spravedlivé.⁷⁰ Proto se USA nepodařilo tuto akci ospravedlnit, i když do pozdější války s Irákem vstoupila širší aliance zemí.

Teoretická debata, která na NSS navázala, ukázala hluboký rozkol mezi zastánci obou přístupů. Mezi kritické autory, kteří dokázali problém nastavení zahraniční politiky USA po 11/9 dobře vystihnout, patří Dennis C. Jett. Hlavní hypotézou jeho práce je, že zahraniční politika přestala být samostatným odvětvím politiky a stala se součástí domácí politiky. Důvodem k tomu byly tři faktory - konec studené války, globalizace a souboj dvou hlavních politických stran.⁷¹ První dva faktory jsem již diskutoval v teoretické části, ale třetí faktor nikoliv. Právě souboj mezi politickými stranami, přispěl k faktu, že se ze zahraniční politiky stala hra s nenulovým součtem.⁷² Všichni politici, kteří se tvorby zahraniční politiky účastní, se obávají o své znovuzvolení. Všichni úředníci a experti, kteří jsou do svých funkcí jmenováni, se obávají o své obsazení či udržení v úřadu. Těmto cílům je dle Jetta podřízena zahraniční politika.

Skutečný důvod útoku na Irák nebyl ve zničení ZHN, které neexistovaly, ani ve vybudování demokracie, ke které nebyly v irácké společnosti zasazeny potřebné kořeny, ani kvůli irácké ropě. Bylo to kvůli tomu, aby zahraniční politika poskytla Bushovi popularitu potřebnou ke znovuzvolení.⁷³ Válka v Iráku přispěla ke zklidnění rozporu mezi neo-konzervativci a konzervativci uvnitř Republikánské strany. Díky válce v Iráku byl Bush nakonec zvolen znovu a stal se podruhé americkým prezidentem. V Tabulce č. 4 můžeme vidět, že americká veřejnost zpočátku za rozhodnutím obejít OSN a zaútočit na Irák stála. To potvrzuje i Jettovu

⁶⁹ Charta organizace spojených národů, kap. I., čl. 1 [online]. Oficiální stránky OSN, [cit. 18.7.2011]. Dostupné na <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>>.

⁷⁰ Rada bezpečnosti OSN před přijetím NSS snahu USA o boj proti terorismu podporovala. Důkazem toho může být rezoluce číslo 1386 (2001), ve které povolila Rada bezpečnosti OSN vstup do Afghánistánu a zaštitila celou vojenskou akci. V otázce napadení Iráku v roce 2003 ale USA narazily na nevoli většiny členů Rady bezpečnosti. Francie dokonce dopředu deklarovala svou vůli vetovat jakoukoliv rezoluci, která by USA k vyhlášení války opravňovala. V rezoluci 1441 Rady bezpečnosti OSN tedy bylo zamítnuto jakékoliv použití síly k vynucení požadavků OSN v Iráku.

⁷¹ JETT: *Why American Foreign Policy...*, s. 15.

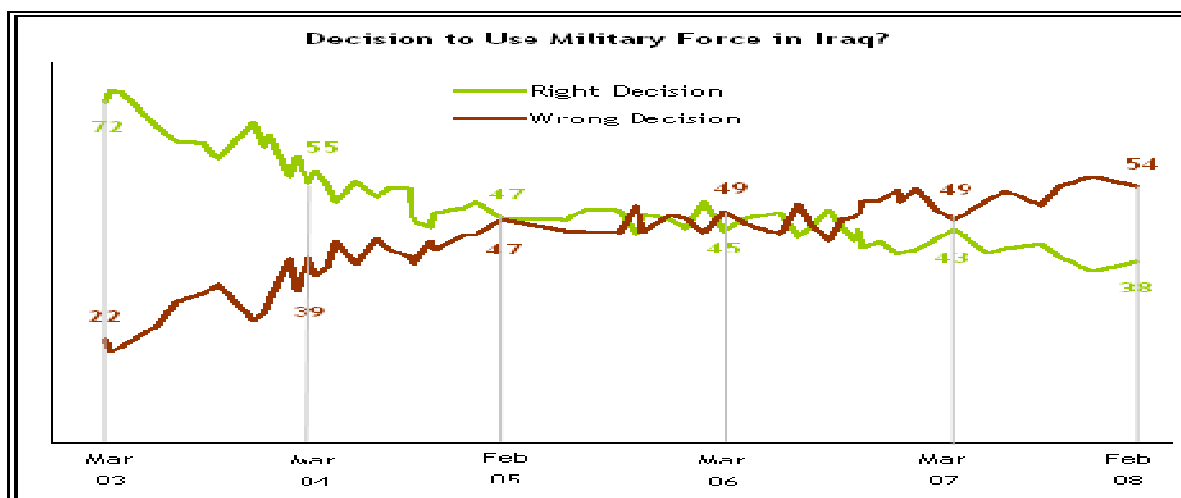
⁷² Tamtéž, s. 18.

⁷³ Tamtéž, s. 15.

domněnku, že právě válka v Iráku byla naplánována tak, aby pomohla Bushovi ke zvolení.

Nemůžeme však toto rozhodnutí americké veřejnosti vyčítat, neboť byla ze strany vládních představitelů podrobena mediální masáži, ve které neustále slýchali, že Irák je nebezpečným teroristickým státem, který vlastní ZHN, nebo že není ochotný podrobit se kontrolám zbrojních inspektorů (k čemuž nakonec před válkou režim Saddáma Husajna svolil, neboť věděl, že nemá co skrývat).

Tabulka č. 4: Veřejná podpora amerických občanů pro válku v Iráku

Zdroj: *Public Attitudes Toward the War in Iraq: 2003-2008* [online]. Stránky Pew Research Center Publications, 2008 [cit. 17.8.2011]. Dostupné na <<http://pewresearch.org/pubs/770/iraq-war-five-year-anniversary>>.

Již zmiňovaná mediální indoktrinace byla jednou z nejdůležitějších charakteristik před rozpoutáním konfliktu v Iráku. Uvádím zde dvě citace z projevů amerického prezidenta, které byly použity v této kampani. Prezident Bush například ve svém projevu o stavu unie (*State of Union*) v lednu 2002 o Iráku prohlásil: „*Irák se chlubí svým nepřátelstvím k Americe a svou podporou teroru. Irácký režim tajně vyvíjí výrobu antraxu, nervového plynu a nukleárních zbraní (...) Toto je režim, který před civilizovaným světem něco skrývá.*“⁷⁴

Příští rok byl Bushův projev podobného ražení, i když podstatně přibýlo obsahu a určitých čísel: „*Naše zpravodajské služby odhadují, že Saddám Husajn má materiál k výrobě až 500 tun sarinu (...) OSN v roce 1999 konstatovaly, že Saddám*

⁷⁴ Projev: *State of union speech of G. W. Bush 2002* [online]. Archiv Bílého domu, 2002 [cit. 6.9.2011]. Dostupné na <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/2002012911.html>>.

*Husajn má biologické zbraně schopné vyprodukovat až 25 000 litrů antraxu, dostatečnou dávku k zabití několika milionů lidí.(...) Britská vláda získala informaci, že Saddám Husajn se nedávno snažil sehnat podstatné množství uranu v Africe. (...) Irácký diktátor neodzbrojuje. Naopak, snaží se posílit."*⁷⁵

Tyto dvě citace jsou pouze malým vzorkem toho, čemu byla v tomto období americká veřejnost podrobována. Vládním představitelům se podařilo vyvolat dojem, že v Iráku jsou ZHN takřka všude. Naprosto bylo ignorováno, že všechny ostatní zpravodajské služby (kromě Velké Británie) hovořily o pravém opaku. Irák zdecimovaný těžkými embargy neměl prostředky ani možnosti k získání vysoce ceněných surovin či technických plánů pro výrobu dostatečného množství ZHN.

I přes neustálé prohlašování, že jde o ochranu civilizovaného světa, že Irák je součást Osy zla a že je ho nutné zastavit dřív než způsobí větší škody, nemůžeme brát válku v Iráku jako normativní cíl, byť vedený supervelmocí. Všechno nasvědčovalo oprávněnému útoku na Afghánistán, který je ospravedlnitelným cílem v boji proti terorismu. Avšak Irák všechno předchozí snažení USA popřel a stal se symbolem americké bezohlednosti, nikoliv projevem světového šerifa, který se snaží chránit sebe i ostatní země před rizikem terorismu.

Zatímco válku v Afghánistánu bylo z hlediska mezinárodního práva jednoduché ospravedlnit (přítomnost výcvikových táborů, podezření na úkryt vedení al-Káidy), vojenská anabáze USA v Iráku zahájená v březnu 2003 se stala nejen v arabském světě synonymem pro americkou bezohlednost v cestě za naplněním svých cílů. Proklamovaný účel, kterým bylo nalezení ZHN⁷⁶ a zabránění vývoji dalších nebezpečných zbraní, se ukázal jako nesprávný, ne-li dokonce lživý. Bushova administrativa k napravení svého selhání deklarovala, že Irák napadla kvůli tomu, že nedodržel podmínky OSN. Kromě toho USA prohlašovaly, že jejich cílem je vybudování fungující irácké demokracie. Jak ovšem ve svých pamětech přiznává Donald Rumsfeld, nějaký reálný plán na obnovu země po konfliktu americká vláda neměla, neboť jejich plánovací administrativa měla plné ruce práce s bojem proti teroristům.⁷⁷

⁷⁵ Projev: *State of union speech of G. W. Bush 2003* [online]. Stránky Bílého domu, 2003 [cit. 6.9.2011]. Dostupné na <<http://whitehouse.georgewbush.org/news/2003/012803-SOTU.asp>>.

⁷⁶ CAMERON: *US Foreign Policy*., s. 151.

⁷⁷ RUMSFELD, Donald: *Known and Unknown*. 1. vydání. London: Penguin Books Ltd., 2011. s. 589.; PETRÁČEK, Zbyněk: *Nad Eufratem svítá* [online]. Oficiální stránky týdeníku Respekt, 10.8.2011

Vítězství George W. Bushe v prezidentských volbách v roce 2004 vedlo k několika důležitým změnám v zahraničněpolitických cílech USA. Samotná doktrína zůstala v platnosti, ale došlo k personální obměně některých prezidentových poradců a pracovníků, z nichž nejdůležitějším se stala výměna neo-konzervativce Colina Powella za více pragmaticky založenou a konzervativní Condoleezzu Rice, která se na tuto pozici dostala z postu Národního bezpečnostního poradce. Právě Rice zahájila proces transformace diplomacie a rozhodla se posílit diplomatický aspekt jako důležitou součást pro zajišťování bezpečnosti ve světě. V lednu 2006 pronesla Condoleezza Rice na univerzitě v Georgetownu projev *Transformational Diplomacy*. Hlavním cílem americké diplomacie se mělo stát aktivní podporování a budování sítě demokratických států, které společně s USA budou odpovědné v rámci mezinárodního systému. Jak Rice poznamenala, transformační diplomacie měla být založena na partnerství a nikoliv na paternalismu.⁷⁸ Transformační diplomacie měla klást důraz na vybudování regionálního spojení, založeného na přímé podpoře zemí jako Pákistán, Maroko, Indonésie či Nigérie, které jsou ochotné pomáhat USA v boji proti terorismu. Toto regionální spojení nemělo proti terorismu bojovat pouze pomocí zbraní, ale také mělo vykořenit samotné příčiny vzniku terorismu⁷⁹ - to je významný hodnotový posun v cílech americké diplomacie. Další zajímavý, tentokrát spíše verbální, posun nastal vyjádřením: „*My na správné straně v dělení svobody máme zodpovědnost pomoci všem lidem, kteří se nachází na špatné straně tohoto dělení*“.⁸⁰ Zde můžeme vidět, že i rétorika, která byla v NSS a po 11/9 mnohem více tvrdá a hrozila státům i teroristům vojenskou intervencí, se mohla v horizontu několika let přeměnit na přijatelnější formu a dokonce hovořit o pomoci a podpoře pro "rogue" státy a jejich obyvatelstvo, pochopitelně pokud ti budou ochotni spolupracovat.

3.1.2 Cíle EU (European Security Strategy)

Útoky na věže WTO v New Yorku byly zásadní i pro Evropu. Členské země NATO reagovaly podle článku V Severoatlantické smlouvy, podle kterého je útok

[cit. 24.6.2011]. Dostupné na <[http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article \[id\]=36249720&article\[what\]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article\[sklonuj\]=on](http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article[id]=36249720&article[what]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article[sklonuj]=on)>.

⁷⁸ Projev: RICE, Condoleezza: *Transformational Diplomacy 2006* [online]. Stránky Military Educationa Research Library Network (MERLN), 16.8.2011 [cit. 25.10.2011]. Dostupné na <<http://merln.ndu.edu/archivepdf/nss/state/59306.pdf>>.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

na jednoho člena aliance útokem na všechny členské státy. EU nezůstala pozadu a okamžitě nabídla veškeré potřebné prostředky svých diplomatických a tajných služeb, které mohly sloužit k dopadení pachatelů či sponzorů teroristických útoků. Téměř okamžitě došlo k zabavení či znepřístupnění mnoha bankovních kont osob podezřelých z terorismu. V kontextu teroristických útoků se nám nabízí několik otázek, týkajících se zahraniční politiky EU: Jak útoky zahraniční politiku ovlivnily? Jak vnímala EU útok USA na Irák bez schválení Rady bezpečnosti OSN?

EU je důležitým globálním aktérem. Populace všech 27 států je přibližně půl miliardy lidí a ekonomicky EU přispívá zhruba ke 25 % světového HDP. Postupná konvergence pravidel zahraniční politiky a sblížování mezi jednotlivými státy stále posiluje EU jako jednotného a silného aktéra.⁸¹ S USA je neoddělitelně spojují základní hodnoty, které oba aktéři vyznávají - postavení jednotlivce ve společnosti a vztah společnosti a vlády.⁸² Navíc členské země EU oplývají množstvím zkušeností s bojem proti terorismu. Zatímco pro USA byl terorismus do 11/9 pouze záležitostí zahraniční politiky, některé státy EU byly v neustálém či opakovaném nebezpečí ze strany ozbrojených teroristických skupin, operujících většinou přímo na jejich území (tedy i na území EU). Pro Evropany je hrozba terorismu přítomná v celém průběhu moderních dějin.

Dokud USA konaly kroky k zajištění vlastní bezpečnosti a bojovaly čistě proti hrozbě terorismu, byly státy EU ochotny pomáhat. Když USA v čele se svým prezidentem vyhlásily *Válku proti teroru*, označily skupinu států za *Osu zla* anebo označovaly Saddáma Husajna za ztělesnění zla, evropská veřejnost ani politici nebyli připraveni na takto silně ideologicky zabarvenou kampaň, která jasně směřovala k potřebě další války. Evropané nechápali naprosto iracionální snahu Američanů rozlišovat sebe a své nepřátele podle kategorií dobro-zlo a v takřka náboženském duchu zvažovat vojenskou ofenzívu na Středním východě. Jak správně evropští státníci tušili, strategie pro boj s terorismem vedoucí k násilnému převratu v cizí zemi za použití okupačních vojsk, následné rozpuštění armády a ovládnutí rozhodujících sdělovacích prostředků a úřadů nemohlo přispět ke zvýšení stability a omezení teroristické hrozby. Státy Středního východu, jmenovitě Irán, Irák či Pákistán, nikdy

⁸¹ *A Secure Europe in a Berger World* [online]. Oficiální stránky Rady Evropské unie, 15.8.2011 [cit. 20.11.2011]. Dostupné na <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>>, s. 2.

⁸² KASHMERI: *America and Europe...*, s. 23.

nebyly pravými demokraciemi a díky etnickému a náboženskému členění by bylo případné fungování demokracie omezeno již před jejím vznikem.

Vzhledem k mezinárodní situaci a americkému volání po odplatě však většina členů EU v rámci NATO i v rámci solidarity s USA podpořily útok na Afghánistán, který se odehrál velice rychle a přinesl pád režimu Tálibánu a změnu náboženského a politického směřování v rozsáhlé a nehostinné zemi. Ideologické cíle zahraniční politiky EU byly zastíněny potřebou jasné a rychlé odpovědi na teroristickou hrozbu, která byla ve dnech a měsících po 11/9 noční mřou všech politiků. První část tzv. *Války proti teroru* dopadla pro tradiční alianci dobře. Problémy však nastaly ve chvíli, kdy se Bushova administrativa přiklonila k neo-konzervativnímu přístupu a zahájila ideologickou kampaň podle připraveného scénáře, který aktéry dělil na dobro a zlo.⁸³

Situace, kterou v Evropě vyvolalo vydání americké NSS, podpořené přesuny amerických vojsk k hranici Turecka s Irákem, by se dala vyjádřit jako hluboké zklamání ze svého tradičního partnera. I přes deklarovanou snahu o budování aliance proti teroru se USA daleko více zaměřily na realistickou stránku zahraniční politiky, zdůrazňující vojenskou akci a preemptivní řešení hrozeb, které se ve světě objevují. NSS se tak stala začátkem ochlazení vztahů mezi oběma aktéry. Naprostá ignorace mezinárodního společenství ze strany USA pochopitelně vyvolala mezi evropskými politiky zděšení, které vyústilo v prezentování strategie vlastní. Dokument o 15 stranách byl podstatně kratší než NSS, přesto dokázal jasně vymezit cíle EU. Zároveň byl mnohem méně zatížen ideologicky a celkově na mě působil více racionálním dojmem.

Hlavním důvodem pro sepsání ESS byla snaha EU překonat potíže spojené s americkým útokem na Irák, podporovaným několika dalšími členskými zeměmi EU. Hluboký rozkol, mezi těmi, co invazi podpořili a zarytými odpůrci, musel být vyřešen. ESS proto měla sloužit jako nový rámec zahraniční politiky a jasné stanovení jejich principů, uskutečňovaných v tehdejší druhé pilíři pod hlavičkou Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP). Kromě toho ESS posloužila jako vymezení se proti americké doktríně NSS. Dokument byl vytvořen v rámci úřadu

⁸³ Projev: *State of union speech of G. W. Bush 2002* [online]. Archiv Bílého domu, 2002 [cit. 6.9.2011]. Dostupné na <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>>.

Nejvyššího představitele pro SZBP Javieru Solanu a byl přijatý v Bruselu na setkání Evropské rady 12-13.12.2003.⁸⁴

EU v dokumentu definovala celkem pět skupin ohrožení své bezpečnosti, kterým musí čelit:

1. Terorismus - přímé ohrožení životů občanů EU. Jeho cílem je podkopat otevřenost a toleranci evropské společnosti. K tomu mají posloužit i ZHN s cílem způsobit co největší ztráty. ESS identifikuje jako největší problém terorismus náboženský, který vzniká kvůli tlakům modernizace, kulturním, sociálním a politickým krizím a beznadějnému životu mladé generace lidí v těchto společnostech. Zároveň si je EU vědoma, že sama je jak cílem, tak i základnou pro teroristy, kteří mají své buňky v mnoha evropských zemích. Proto je dle tohoto dokumentu naprosto zásadní spolupráce mezi jednotlivými členskými zeměmi.
2. Šíření ZHN - dle dokumentu se jedná o největší hrozbu pro naši bezpečnost. Hlavním zdrojem nestability by se mohl stát závod ve zbrojení na Středním východě. Nebezpečný je i pokročilý vývoj biologických a chemických zbraní. Nejčernějším scénářem dle ESS by bylo, kdyby se teroristům podařilo zmocnit se ZHN.
3. Regionální konflikty - ovlivňují zájmy EU jak přímo, tak nepřímo. U konfliktů na Středním východě je to pak přímé ohrožení zájmů EU. Kromě toho regionální konflikty způsobují zbytečné ztráty na životech a materiální a potravinovou nouzi. Země uvržené do chaosu způsobeného konfliktem bývají dobrou základnou pro extrémisty, teroristy i organizovaný zločin. Vedlejším účinkem nejistoty v ohrožených zemích je zvýšená poptávka po ZHN. ESS zdůrazňuje, že nejefektivnějším prostředkem pro vypořádání se s takovým typem konfliktu je hledat příčiny sporu a ty se snažit odstranit.
4. Selhání státu - špatné vládnutí, aneb tam, kde vládne korupce, zneužívání moci a chybí zodpovědnost vládních činitelů. V některých případech to vede k úplnému kolapsu státních institucí (Libérie, Somálsko nebo Afghánistán).

⁸⁴ *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy* [online]. Oficiální stránky Rady Evropské unie, 2003 [cit. 8.1.2012]. Dostupné na <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>>.

Nefungující státy v sobě obsahují všechna výše zmíněná nebezpečí a přispívají k regionální nestabilitě.

5. Organizovaný zločin - Evropa je dle ESS nejdůležitějším cílem organizovaného zločinu. Ten je nebezpečím jak zevnitř, tak i zvnějšku. Může být napojený na teroristickou síť. To se ukázalo důležité hlavně v nefungujících státech, kde se příjmy z prodeje drog staly hlavním sponzorem pro konflikty.⁸⁵

V otázce regionálních konfliktů EU aktivně intervenovala, aby pomohla "rogue" státům zpět k nastolení normálních podmínek pro vládnutí. Řešení krizových situací na Balkánském poloostrově bylo dle ESS klíčové pro oslabení organizovaného zločinu, což zpětně přispělo ke zlepšení bezpečnostní situace v EU.

ESS konstatuje, že se situace od dob studené války výrazně změnila. Zatímco dříve byla Evropa ohrožená hrozbou invaze, v současnosti musí v rámci boje proti novým hrozbám často zasahovat v zahraničí. Nové hrozby nejsou čistě vojenské, a proto také nemohou být řešeny pouze vojenskými prostředky. Hrozba terorismu potřebuje kombinaci zpravodajských služeb, policie a soudních, vojenských a jiných prostředků. V "rogue" státech pak bude potřeba vojenská síla k obnovení pořádku, následovaná humanitárními prostředky k boji proti případné krizi. Podobné to je i v případě regionálních konfliktů. ESS zdůrazňuje, že EU je připravena čelit těmto krizím vícero nutnými prostředky.⁸⁶

ESS dále adresně komentuje jednotlivé regiony v blízkosti EU s jejich problémy - na prvním místě je vyřešení izraelsko-palestinského konfliktu, který je chápán jako naprosto klíčový pro další řešení bezpečnostní situace na Blízkém východě. Dalším regionem je středomořský, ve kterém se EU angažuje pomocí Barcelonského procesu.⁸⁷ Z hlediska boje proti terorismu se domnívám, že EU správně pochopila, oproti USA, důležitost regionů sousedících se Středním východem. Právě pomocí podpory tamního obyvatelstva a širší spolupráci může být předejito mnoha teroristickým činům. V další kapitole nazvané *Mezinárodní pořádek založený na multilateralismu* se dokument zabývá budováním silnější mezinárodní společnosti s fungujícími institucemi a mezinárodním pořádkem. ESS prohlašuje, že EU bude vynucovat a rozšiřovat mezinárodní právo. Základním kamenem

⁸⁵ A Secure Europe in a Better World ..., s. 3-5.

⁸⁶ Tamtéž, s. 5-7.

⁸⁷ Tamtéž, s. 7-8.

pro mezinárodní právo pak je Charta OSN a hlavní zodpovědnost za udržení míru má Rada bezpečnosti OSN. Posilování OSN a její vybavování k co největší efektivitě mají být hlavní cíle EU.

EU chápe jako zásadní pro rozvoj mezinárodní spolupráce a bezpečnosti vznik a fungování dalších regionálních organizací. Ty si často berou za vzor právě evropské regionální organizace, které demonstrují, že bezpečnosti lze dosáhnout i pomocí integrace a spolupráce.

Základní jednotkou pro bezpečnou mezinárodní situaci jsou demokracie s dobrou vládou. Proto je v rozšiřování bezpečnosti zásadní, aby byly podporovány sociální a politické reformy, které bojují proti korupci a zneužívání moci a zároveň podporují dodržování lidských práv. K podpoře je pak nevhodnější využívat obchodní a rozvojové politiky společně s potřebnou asistencí. Všechny tyto možnosti EU má a je pro ni tudíž přirozené takto rozšiřovat spolupráci a podporovat tak svoji i mezinárodní bezpečnost.

ESS také v této kapitole konstatuje, že pro země, které jsou v izolaci kvůli porušování pravidel mezinárodního společenství či z vlastního přesvědčení, by mělo být možné se do tohoto společenství navrátit a EU by měla být mezi těmi, kdo takovým zemím pomohou. Pokud však státy budou nadále vědomě porušovat mezinárodní právo, pak EU bude připravená odpovědět v dokumentu uvedenými nspecifikovanými prostředky.⁸⁸

Ve své poslední části ESS konstatuje, že EU pokročila v prosazování koherentní zahraniční politiky a efektivního krizového managementu. Přesto dokument zdůrazňuje několik důležitých vlastností, které by měla zahraniční politika do budoucna posílit: být více aktivní - tj. řídit více operací zároveň, s přispěním jak vojenským, tak i civilním. Podobně aktivní by EU měla být i v případě OSN. ESS pracuje s termínem preemptivní zapojení, což znamená, že by se měly státy EU rozhodovat k zásahu dříve, než dojde ke skutečné humanitární krizi.

Zahraniční politika EU by také měla být schopnější - přetransformovat své vojenské jednotky do více mobilních a efektivnějších sil, které budou schopné pružněji reagovat na nové hrozby. Kromě toho by měla EU disponovat silnější diplomatickou kapacitou. S tím je spojené společné využívání poznatků zpravodajských služeb. Důraz dokument klade i na spolupráci mezi EU a NATO.

⁸⁸ Tamtéž, s. 9-10.

Zahraniční politika by měla lépe pracovat se svými partnery - identifikace společných ohrožení a následné společné akce jsou zásadní. Transatlantická spolupráce je dle dokumentu nenahraditelná. Cílem této spolupráce by měl být vyváženější vztah mezi USA a EU. Kromě USA by měla EU také dbát na rozvíjení vztahu se strategickým partnerem Ruskem.⁸⁹

3.1.3 Srovnání cílů USA a EU

Nejlepším prostředkem pro porovnání budou oba zmiňované programy - NSS a ESS. Oba dva sice vznikly za jiným účelem - NSS jako odpověď na teroristické útoky 11/9 a ESS jako odpověď na americký útok na Irák, ale pro potřebu komparace cílů obou aktérů jsou více než dostačující. Pro zhodnocení cílů doplním, že oba dva aktéři považují za vůbec nejdůležitější to, aby si zajistili vlastní bezpečnost.⁹⁰ NSS je zhruba dvakrát delší než ESS, přičemž vyznívá konkrétněji a adresněji k jednotlivým krokům v zahraniční politice. Je to způsobené i tím, že jej vydal suverénní národ a nikoliv nadnárodní aktér, jako v případě ESS - ta totiž naopak vyznívá více jako společná deklarace a reflektuje i složitou situaci, kterou EU prodělávala v době jejího vzniku.⁹¹ Hlavní skupinou, na kterou byly oba jmenované dokumenty zacíleny, bylo domácí obyvatelstvo. V případě NSS bylo cílem předvést, že prezident Bush a jeho administrativa mají jasnou představu o boji proti teroristické hrozbě, zatímco ESS a EU se snažily zmenšit politický rozbroj vzniklý kvůli americkému útoku na Irák a vnitřní neshodu mezi členskými zeměmi o podpoře / odmítnutí této intervence. Kromě toho měla ESS poukázat na globální roli EU a na fakt, že i tato organizace má jasnou představu o cílech ve světě, ke kterým směřuje.⁹²

NSS znamenala radikální odklonění od původní zahraničněpolitické doktríny. Naprosto zřejmě začala pracovat s americkou vojenskou nadřazeností, kterou byla dle dokumentu připravena použít kdykoliv a kdekoliv. Tato americká rétorika

⁸⁹ *A Secure Europe in a Better World ...*, s. 11-15.

⁹⁰ Tamtéž, s. 14.

⁹¹ CAMERON, Fraser: Security Strategy: what roles for institutions? In DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: *Security Strategy and Transatlantic Relations*. 1. vydání. Abingdon, Oxon: Routledge, 2006, s. 46.

⁹² DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: Introduction: Security strategy as doctrine. In DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: *Security Strategy and Transatlantic Relations*. 1. vydání. Abingdon, Oxon: Routledge, 2006, s. 2.
CAMERON: Security Strategy: what roles for..., s. 46.

předznamenala v roce vydání tohoto dokumentu nastávající krizi a vedla k odcizení s největším americkým strategickým partnerem - EU.⁹³

Pokud se podíváme na identifikaci hrozeb, tak jsou si oba dokumenty velice podobné: terorismus, šíření ZHN, regionálních konfliktů a "rogue" státy můžeme identifikovat jako hrozby v obou dvou programech. ESS krom toho ještě přidává organizovaný zločin.⁹⁴

Hlavním rozdílem tedy nejsou hrozby, ale identifikování prostředků, kterými proti těmto hrozbám chtějí oba aktéři bojovat. ESS sází na efektivní multilateralismus, posilování mezinárodního společenství a mezinárodní právo. Vzrůstající hrozby pro světovou bezpečnost chápe jako reakci na špatnou situaci v zemích, kde se objevují. Proto adresuje značnou část programu tomu, jak pomáhat státům, které řeší složitou situaci či mají politické, ekonomické či jiné problémy. I z toho důvodu chápe nemoci, chudobu a ničení životního prostředí za hrozby srovnatelné s terorismem.⁹⁵

NSS naproti tomu jednoznačně identifikuje terorismus jako zásadní hrozbu pro národní bezpečnost. Tomu odpovídá i zaměření dokumentu, které se ve větší části zabývá právě tímto tématem. Okrajově se zmiňuje i podpoře USA pro boj proti HIV / AIDS či ekonomické pomoci, avšak ta je podmíněna spravedlivou vládou, investicemi do vlastní populace a posilování ekonomické svobody.⁹⁶ Hlavní odlišností NSS je dělení světa na dobro a zlo a kladením důrazu na radikalismus, který je dle tohoto dokumentu hlavní příčinou terorismu. ESS namísto toho chápe radikalismus jako produkt světové nerovnosti, když argumentuje, že více než polovina světové populace žije za méně než dva dolary na den.⁹⁷ I proto je EU dle své doktríny ochotná pomáhat státům, které dříve porušovaly mezinárodní dohody či byly izolované, pokud budou ochotné vyjednávat a přizpůsobit se mezinárodnímu společenství. NSS se proti těmto státům naopak vymezuje a hrozí přímou vojenskou akcí či sankcemi proti těmto režimům. V otázce aliancí sice NSS podporuje jejich vznik a dodržování mezinárodních smluv a pořádků, avšak to následně popírá svojí teorií preemptivního úderu, kdy konstatuje, že v případě

⁹³ DANNREUTHER: Introduction: Security strategy..., s. 2.

⁹⁴ Tamtéž, s. 2.

⁹⁵ *A Secure Europe in a Better World...*, s. 2.

⁹⁶ National Security Strategy, s. 5.

⁹⁷ DANNREUTHER: Introduction: Security strategy..., s. 11.

nutnosti (tedy vlastního ohrožení) bude zasahovat i bez daných povolení. V dokumentu tak vzniká podivné schizma, kdy jedny cíle se překrývají s druhými. Nakonec tedy zvítězil preemptivní útok nad koordinací útoku a sankcí s OSN, která k němu odmítla dát souhlas.

Podle typologie představené Nathalií Tocci můžeme konstatovat, že NSS není normativní doktrína zahraniční politiky. NSS je čistě americkou strategií, jejímž jediným cílem bylo zajistit bezpečnost USA. Preemptivní obrana a její použití proti Iráku či dalším režimům byla hlavní částí této strategie, přičemž nebyla schválena OSN a nezískala podporu NATO. USA se snažily tento defekt nahradit vytvořením koalice s jinými zeměmi (*Coalition of the Willing*) a vytvořit tak klamavý dojem multilaterálního přístupu.

ESS naproti tomu představila komplexní pohled na problematiku mezinárodní bezpečnosti. Přístup vytvořený touto doktrínou byl v mnoha ohledech opačný k NSS. To samotné je důkazem, že ESS byla rozhodně doktrínou normativní. Lze uvést několik základních důvodů pro podporu tohoto tvrzení: ESS se opakovaně vyjadřovala o OSN jako o nejdůležitějším aktérovi v otázkách národní bezpečnosti; odpověď na venkovní ohrožení hledala v systémových příčinách, jakými jsou například chudoba či nedostatek příležitostí; odpovědí na ohrožení se měla stát vyšší provázanost s danými regiony, koordinace politiky a podpora demokracie; síla měla být použita jen v nejkrajnějších případech bezprostředního ohrožení, důraz měl být kladen na diplomacii.

Prostředky pro boj s terorismem byly u obou aktérů odlišné. Přestože oba programy byly schopny identifikovat identické hrozby, významně se lišily v přístupu k jejich řešení. USA jasně směřovaly k neo-konzervativní zahraniční politice, která znamenala větší nasazení vojensky i politicky a menší spolupráci s mezinárodními organizacemi v čele s OSN. Unilaterální přístup USA si podrobněji probereme v následující kapitole zaměřené na prostředky zahraniční politiky. V opačné pozici budeme zvažovat působení EU, která směřovala k využívání širší palety prostředků pro zajištění vlastní bezpečnosti.

Jedním z možných důvodů, proč obě dvě strategie vedly k pozdějšímu hlubšímu rozkolu, může být i to, že ani v jedné se aktéři nesnaží naznačit svůj postoj vůči tomu druhému - USA k EU a EU k USA. Cíle NSS totiž stály výhradně na obraně domácího území, vyhrání války proti terorismu a rozšiřování svobody a demokracie ve světě. O prohlubování atlantické spolupráce s evropskými partnery nebyla

v dokumentu ani jedna významnější zmínka. Podobné téma tak sice existuje, ale strategická diskuse o problému mezi oběma aktéry probíhala ve velice omezené podobě (například v NATO), což nakonec nebylo zohledněno ani v těchto pro zahraniční politiku klíčových dokumentech.

Nedostatek komunikace, odlišné prostředky pro boj s terorismem, neochota neo-konzervativní vlády USA více informovat a spolupracovat s mezinárodními organizacemi v čele s OSN, NATO a EU, rozšiřování a prohlubování integračního procesu v rámci EU, a konečně otevřená kritika jednoho aktéra druhým, to vše byly zásadní momenty při budování cílů zahraniční politiky, které přispěly k vyostření vztahů mezi oběma aktéry. Jak trefně napsal Roland D. Asmus: „*Washington otevřel Pandořinu skříňku preventivního útoku, avšak k tomu již nepřidal snahu o vybudování mezinárodních norem, které by sloužily jako návod a legitimizovaly jeho využití nebo případné vyrovnání se s nepředvídatelnými okolnostmi.*“⁹⁸

3.2 Prostředky zahraniční politiky v boji proti terorismu

Jak bylo naznačeno v minulé kapitole, bude zde rozebrána otázka evropského multilaterálního a amerického unilaterálního přístupu, jakožto prostředků zahraniční politiky. Tyto dva přístupy se významně lišily ve volbě prostředků k jejich naplnění, které bychom mohli zjednodušeně prezentovat takto: USA byla supervelmocí, která měla obrovskou vojenskou kapacitu a zároveň pociťovala ohrožení zvenčí od tzv. "rogue" států. USA se proto rozhodly postupovat podle unilaterálního přístupu, podle kterého se ony samy rozhodovaly kdy, kde a jak vojensky zasáhnou. Naproti tomu EU, která v novém tisíciletí řešila důležité rozšíření o postkomunistické země a také připravovala novou primární smlouvu. Směřovala k multilaterálnímu přístupu, který se pro ni samotnou stal úspěchem a symbolem toho, že i bez vojenské a bezpečnostní politiky je možné dosáhnout úspěchů v mezinárodních vztazích. K tomu můžeme přidat postupně klesající výdaje na zbrojení v členských zemích EU (myšleno od konce studené války a v hodnotách HDP).⁹⁹ Zemí nejvíce přispívající

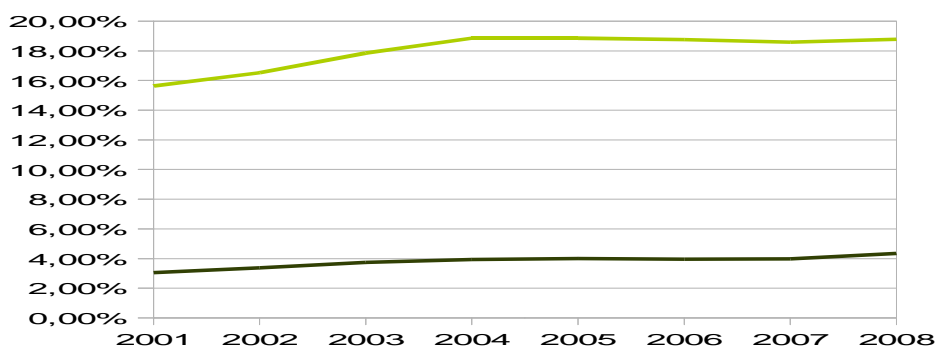
⁹⁸ ASMUS, Ronald D.: The European Security Strategy: An American view. In DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: *Security Strategy and Transatlantic Relations*. 1. vydání. Abingdon, Oxon: Routledge, 2006, s. 25.

⁹⁹ Stockholm International Peace Research Institute [online]. Oficiální stránky, [cit. 2.2.2012]. Dostupné na <<http://www.sipri.org/databases>>.

do svého vojenského rozpočtu zůstala Francie, která si v letech 2001-2009 zachovala stejný podíl 2,5 % HDP vynakládaného na zbrojení. Ekonomicky nejvýkonnější stát EU Německo do svého vojenského rozpočtu ve stejném časovém období dávalo v průměru pouhých 1,4 % HDP.¹⁰⁰ To bylo v přímém kontrastu s USA, které po 11/9 naopak začaly svůj vojenský rozpočet navyšovat - v roce 2001 do armádního rozpočtu proudilo 3,1 % HDP, v roce 2002 3,4 % HDP, 2003 3,8 % HDP, 2004 4 % HDP, 2005 4 % HDP, ke zmenšení došlo v roce 2006 o jednu desetinu procenta na 3,9 % HDP, v roce 2007 pak opět 4 % HDP, 2008 4,3 % HDP a v roce 2009 4,7 % HDP. Celkově tedy v uplynulých 8 letech navýšily USA svůj vojenský rozpočet o 1,6 % HDP.¹⁰¹

Jak můžeme vidět, rozdíly ve výdajích na zbrojení jasně vypověděly o zvolených prostředcích obou aktérů. Členské země EU pokračovaly ve snižování rozpočtů, protože jejich strategie od konce studené války zůstala stejná - snižovat vojenské rozpočty a omezovat používání ozbrojených složek na minimum. Naproti tomu USA vzhledem k pokračujícím konfliktům a vládnutí neo-realistické doktríny musely neustále prostředky zvyšovat, aby byly schopné efektivněji v obou zemích působit. Na uvedených rozdílných sumách můžeme opět pozorovat, že spolu oba aktéři nedokázali spolupracovat a naopak se v hodnocení nebezpečí plynoucího z nezvládnutí obou konfliktů rozcházel.

Tabulka č. 5: Výdaje USA na armádu

Zdroj: Autor

----- % HDP - - - - - % z celkových výdajů

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

3.2.1 Prostředky USA v boji proti terorismu

USA chtěly v prvním okamžiku po teroristických útocích hlavně zajistit svou bezpečnost, k čemuž jim mělo posloužit urychlené vyhlášení zákona, nazvaného USA PATRIOT ACT, který má 342 stran a mění či nějakým způsobem upravuje 15 oblastí bezpečnosti.¹⁰² Tento zákon byl prezidentem Bushem podepsán již 26. října 2001 a od té doby byl několikrát prodloužen, včetně letošního roku, kdy byla jeho platnost prodloužena do roku 2015.¹⁰³

Zákon samotný je orientovaný na zajištění primárního cíle domácí i zahraniční politiky - zajištění bezpečnosti. Většina z jeho deseti kapitol se týká domácího boje s terorismem - odposlechy, sledování, domovní prohlídky, zatýkání. Přesto zde můžeme nalézt i kapitoly, které se týkají zahraničněpolitických otázek (např. možnost, aby zahraniční tajná služba vyšetřovala americké občany na domácí půdě).

Důležitou roli pro sblížení EU a USA sehrál *Department for Homeland Security* (Úřad pro domácí bezpečnost)¹⁰⁴, který se stal hlavním hlasem v Bushově prosazujícím zapojení EU do boje s terorismem.¹⁰⁵ Tento vliv se mu podařilo zúročit hlavně ve druhém Bushově období, ve kterém došlo k citelnému zlepšení vzájemných vztahů. Důkazem bylo bezesporu pozvání předsedy Evropské komise José Manuela Barrosa do Bílého domu na setkání s prezidentem Bushem, kde spolu probírali možné varianty užší spolupráce. Po prvním období, kdy Bush nikterak EU nenavštěvoval ani se nesnažil setkávat s jejími představiteli, to byl bezesporu důležitý moment pro začátek dialogu mezi oběma stranami.

Jedním z hlavních prostředků USA v boji proti terorismu se stala média. Toto tvrzení nepochybně platí i o EU a dalších aktérech, avšak v USA sehrála média před klíčovou invazí do Iráku naprosto zásadní roli ve formování veřejného mínění. Důvod pro to byl naprosto zřejmý - média se stala prostředkem politiků, kteří válku

¹⁰² USA PATRIOT byl akronymem pro *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism* [online]. Stránky tiskové kanceláře americké vlády, 2001 [cit. 7.3.2012]. Dostupné na <http://frwaebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ056.107.pdf>.

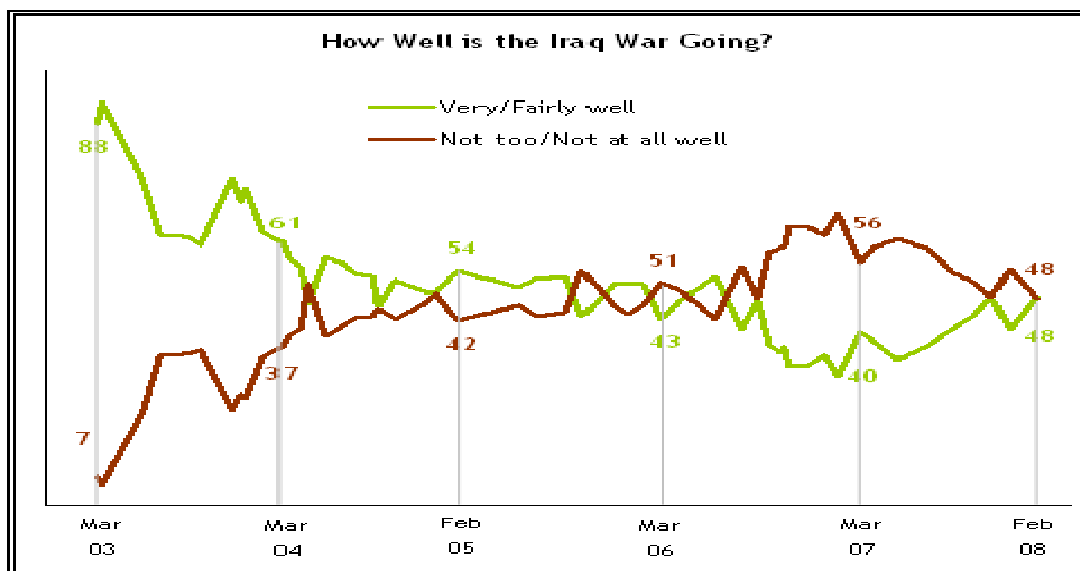
¹⁰³ US Congress votes to renew Patriot Act provisions [online]. Stránky BBC UK, 2011 [cit. 24.6.2011]. Dostupné na <<http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-13572833>>.

¹⁰⁴ Speciální úřad vznikl jedenáct dnů po 11/9 a jeho hlavním cílem bylo ochránit USA před terorismem a odpovídat na všechny budoucí útoky. Více informací na <http://www.dhs.gov/xabout/history/gc_1297963906741.shtml>.

¹⁰⁵ CAMERON: Security Strategy: what roles for..., s. 53.

podporovali. Dokázali tak ovlivňovat veřejné mínění, které teprve s postupem času odhalilo, že bylo oklamáno¹⁰⁶ (viz. Tabulka č. 6).

Tabulka č. 6: Jak se dle názoru občanů vyvíjí válka v Iráku

Zdroj: *Public Attitudes Toward the War in Iraq:2003-2008* [online]. Stránky Pew Research Center Publications, 2011 [cit. 22.1.2012]. Dostupné na <<http://pewresearch.org/pubs/770/iraq-war-five-year-anniversary>>.

Pro válečné zpravodaje se během válek v Afghánistánu a Iráku ustálil název "embedded" (začlenění, zařazení), který měl symbolizovat jejich propojení s určitou vojenskou jednotkou, kterou měli za úkol sledovat. Pochopitelně že reportáže, které z vnitřního fungování armády vzešly, nebyly objektivní a naopak oslavovaly armádu (mnohými, včetně široké evropské veřejnosti, označovanou za okupantskou) jako osvoboditele. Jak se z dokumentů dále dozvídáme, tak média dokonce opomíjela porušování lidských práv a zneužívání nepovolených vojenských technologií, kterými bylo například bombardování fosforem či bezdůvodné zabíjení civilistů americkými vojáky.

¹⁰⁶ Použití televizních a filmových záběrů je v současnosti nejvyužívanější formou zpravodajství. Pomocí sugesce a zamlčování určitých faktů může velice lehce manipulovat s veřejným míněním. Existuje několik filmových dokumentů, které se zabývají přímo touto problematikou a poukazují na naprostou zaujatost všech amerických i britských zpravodajských kanálů televize, pomocí kterých obě administrativy dokázaly přesvědčit veřejnost o nezbytnosti vojenského zásahu v Iráku. Uvádím zde dva zajímavé filmy: *The War You Don't See* (Válka kterou nevidíte) tvůrce Johna Pilgera a *War Made Easy* (Válkou se to vyřeší). Vysokou důležitost těmto dokumentům přikládám z toho důvodu, že se v nich objevují skuteční aktéři reportáží - novináři, kteří přiznávají, že byli zmanipulováni a že ve snaze o co nejpodrobnější a nejsáhlejší zpravodajství prakticky kopírovali oficiální prohlášení americké armády.

Naprostá nekritičnost amerických novinářů, jak sami někteří přiznali, byla způsobena obavami o pracovní místo a také o svou pověst, neboť ti, kteří se proti nasazení vojsk v Iráku vymezovali, byli označeni za zbabělce a nedostatečné patrioty. Tento fakt je vzhledem k propagované demokratičnosti a svobodě slova špatnou vizitkou pro USA. Válka jako prostředek zahraniční politiky se stala za Bushovy administrativy rozhodujícím nástrojem řešení sporů. Součástí této politiky, kromě samotného válečného, úsilí byla i podpora nedemokratických režimů v oblasti, které byly ochotné vpustit na své území americké jednotky. Jednalo se hlavně o Pákistán, který se stal v důsledku války v Afghánistánu novou základnou teroristů.

Volba prostředků pro vykonávání zahraniční politiky byla tedy ze strany USA následující: vojenská síla; diplomacie, která byla zaměřená na získání jakékoliv podpory pro americké válečné úsilí; média a jejich podpora válečného úsilí spojená se zveličováním teroristické hrozby; lživá politická kampaň o zbraních hromadného ničení na území Iráku.

A prostředky, které USA ve své zahraniční politice naopak postrádaly: diplomacie zaměřená na získání skutečně transparentní a multilaterální podpory; reálný plán na obnovu obou napadených zemí; dostatečné prostředky na humanitární pomoc domácímu obyvatelstvu; ochota uznat své chyby a pokus o jejich případnou nápravu.

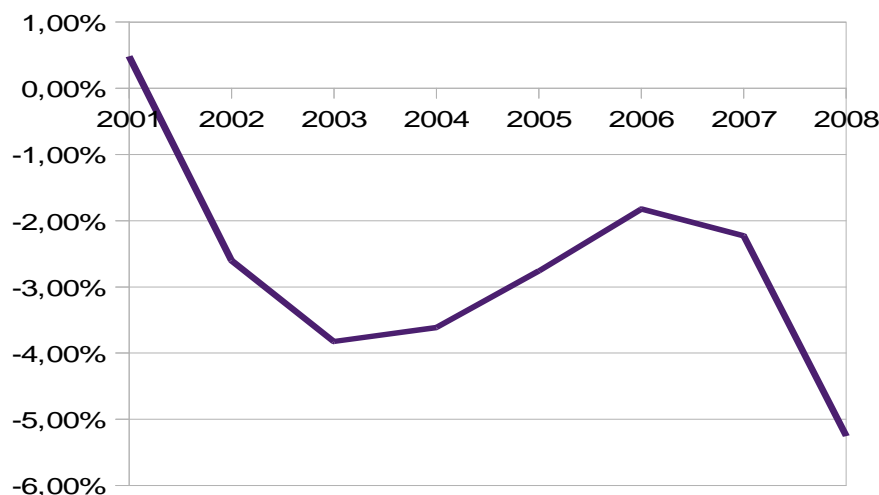
Co tedy použité prostředky sdělují? V první řadě to, že USA se chovaly jako klasická evropská velmoc z 19. století. Řídily se totiž realpolitikou a jejich cílem bylo prosazení vlastních zahraničněpolitických cílů za každou cenu. Jak se ukázalo později, cena to byla skutečně vysoká (i pro samotné USA). Zatímco podpora pro válku opakovaně klesala a propadla se z 88 % v březnu 2003 a 48 % v únoru 2008, výdaje narůstaly a americký rozpočet se ocital ve stále větším deficitu (Tabulka č. 7), přičemž se současně zvyšovaly i výdaje na armádu (Tabulka č.5).

Hlavní nebezpečí, které lze z prostředků USA vyvodit, je to, že USA sebe samy považovaly za aktéra, který rozhodne, kdy a jakým způsobem zasáhne proti jakémukoli státu na světě. Když se USA jednou rozhodly, že Irák je hrozbou pro bezpečnost celého světa, nedokázalo jim toto přesvědčení vyvrátit ani OSN. Přesvědčení o historické misi USA ve světě, klasický rys amerického idealismu,¹⁰⁷

¹⁰⁷ BARŠA, Pavel: *Zdroje amerického chování*. Mezinárodní vztahy, 2003, č. 2, s. 16.

umožnil, že prostředky použité k přesvědčení občanů byly úspěšné. Barša právě v tomto aspektu vidí základní rozdíl mezi realismem EU a idealismem USA. Jako další rys, který z tohoto idealismu vyplýval, byla chybná analýza poválečného vývoje, kterému se bude tato práce věnovat v kapitole o dopadech zahraniční politiky.

Tabulka č. 7: Deficit státního rozpočtu USA

Zdroj: Autor

3.2.2 Prostředky EU v boji proti terorismu

Oproti USA byly prostředky EU podle doktríny ESS zaměřené mnohem více na multilaterální akci a mezinárodní právo. To znamenalo hlavně rozšiřování agendy mezinárodních společenství spojené s rozšiřováním členské základny o další státy. V kapitole zabývající se cíli bylo naznačeno, které prostředky ESS a EU podporují a které se staly důležitými nástroji v prosazování zahraniční politiky.

EU nepůsobila v boji proti terorismu vždy jako jednotná síla. To se týkalo hlavně období 2001-2004, tedy v období před ESS. Teprve tento dokument byl schopen alespoň částečně sjednotit postoje členských zemí. Hlavním důvodem pro nejednotnost EU byly nadstandardní vztahy, které s USA měla Velká Británie (VB). Ta se v rámci svého úzkého spojení stala hlavním spojencem USA ve válce v Iráku a aktivně se podílela na bojových operacích. Bylo tomu tak i přesto, že v Evropě obecně byla drtivá většina obyvatelstva včetně Britů proti konfliktu v Iráku.

Hlavními advokáty proti válce v Iráku se v rámci EU staly Německo a Francie, které také okamžitě začaly kritizovat jak USA, tak i VB. Francie, slovy bývalého

generála a vedoucího operace v Kosovu Wesleyho Clarka, vidí sebe sama jako globálního hráče, speciálně pak v irácké oblasti, kam ji váže mnoho vlastních zájmů. To se projevilo mimo jiné tím, že Francie jako člen Rady bezpečnosti OSN již dopředu (tj. před předložením jakéhokoliv dokumentu či plánu) deklarovala, že bude americký plán směřující k intervenci v Iráku vetovat.¹⁰⁸ K Francii se po zveřejnění amerického plánu připojilo i Německo a Rusko.¹⁰⁹

Naproti tomu VB se stylizuje do role mostu mezi kontinentální EU a USA.¹¹⁰ Aby evropskou opozici, symbolizovanou hlavně odporem Francie a Německa, co nejvíce zdiskreditoval, prohlásil Donald Rumsfeld z pozice ministra obrany USA, že se Evropa rozdělila na starou a novou.¹¹¹

Nekonzistentnost jednání jednotlivých členů EU jasně demonstrovala, že tato organizace stále není natolik jednotná, aby mohla přijímat těžká zahraničněpolitická rozhodnutí. Vazby národních států, či momentální domácí politická situace (tedy zda je u moci pravice = pravděpodobnější podpora pro válku v Iráku - viz. Španělsko) stále do značné míry určovaly vývoj vnějších vztahů členských států, přičemž EU neměla v této oblasti dostatek pravomocí, aby mohla jednotlivé státy vést ke kompromisu či alespoň odvrátit naprostý kolaps vyjednávání mezi nimi. Jak konstatuje ve své analýze Jiří Pehe: „*Evropský pohled na islamistický terorismus prodělal jistý zlom až po útocích na předměstské vlaky v Madridu. Samotné Španělsko reagovalo poráženecky: útoky dopomohly k volebnímu vítězství socialistům, kteří tvrdili, že za terorem stojí podpora předchozí vlády pro americkou invazi v Iráku. José Luis Rodríguez Zapatero, nový španělský premiér, pak skutečně prosadil stažení španělských vojáků z Iráku. Na druhé straně Brusel urychlil přípravy na vytvoření jednotné evropské zpravodajské sítě a ustavil evropského koordinátora – nizozemského politika Gijse de Vriese. Ten připravuje návrhy založené na informacích analytiků z Bruselu i z výzvědných služeb členských zemí, ale nemůže přímo organizovat výzvědné operace.*“¹¹² To přesně poukazuje na princip, na kterém EU postupovala v boji s terorismem - dokud se nic nedělo, byli jednotliví členové neochotní ustoupit a rozšířit spolupráci. Pak přišla NSS a válka v Iráku a EU

¹⁰⁸ KASHMERI: *America and Europe...*, s. 19.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 26.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 13.

¹¹¹ RUMSFELD, Donald: *Known and Unknown*. 1. vydání. London: Penguin Books Ltd., 2011, s. 539.

¹¹² PEHE, Jiří: *Euroústavou proti teroru* [online]. Stránky týdeníku Respekt, 16.8.2011 [cit. 28.11.2011]. Dostupné na <[http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article\[id\]=36281520&article\[what\]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article\[sklonuj\]=on](http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article[id]=36281520&article[what]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article[sklonuj]=on)>.

dokázala jako odpověď vytvořit doktrínu ESS. Následně proběhly útoky v Madridu, o rok později v Londýně a opět došlo k dalšímu důležitému kroku v podobě jednotné evropské zpravodajské sítě. Jak konstatoval politolog Jiří Pehe: „*Zatímco pro USA zůstává nejpravděpodobnějším scénářem, že útok provede výsadek sebevrahů z muslimských zemí, podporovaný a vycvičený al-Káidou, v Evropě se komanda začínají rekrutovat z prostředí přistěhovalců, ba vlastních občanů. Nadnárodní terorismus se tedy stěhuje stále blíže k nám.*“¹¹³

Z hlediska mezinárodního a diplomatického úsilí alespoň zřízením funkce koordinátora protiteroristické politiky EU získala jednoho představitele, který se mohl obracet na další mezinárodní organizace a jednat s partnery EU o cílech a prostředcích, které EU bude v boji proti terorismu využívat. Aktivní působení na mezinárodní společenství se de Vriesovi povedlo na půdě OSN, kde představil sérii normativních prostředků, které hodlá EU prosazovat a na kterých bude s OSN spolupracovat.¹¹⁴ Jenže opět došlo k tomu, že tato organizace nedostala od suverénních národních států dostatečné pravomoci. Hlavní role koordinátora (tj. vedoucího této organizace) měla spočívat v koordinaci jednotlivých úřadů, Evropskou komisí a Radou počínaje, a jejich protiteroristických politik. V plánování či vykonávání přímých protiteroristických akcí tento úřad však pravomoci nemá. Bezvýchodnost úřadu se projevila v roce 2007. Koordinátor de Vries odstoupil z čela úřadu z důvodu nemožnosti reálně ovlivňovat protiteroristickou politiku.¹¹⁵

Období 2001-2008 bylo důležité i z hlediska vnitřního vývoje EU, neboť postupně přineslo několik důležitých změn pro zahraniční politiku, završených Lisabonskou smlouvou, která nahradila neúspěšně prosazovanou Ústavu pro Evropu a přinesla tolik očekávanou reformu SZBP a vytvoření společné evropské diplomacie, která měla začít působit jako více jednotná a efektivní síla.¹¹⁶ Dále bylo zahájeno fungování Evropské obranné agentury, která měla za cíl koordinovat a určovat úkoly a mise pro armády členských států, které si přejí se zúčastnit.¹¹⁷

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Projev: de VRIES, Gijs: *European Union Counter-Terrorism Coordinator, to Counter-Terrorism Committee established by United Nations pursuant to Resolution 1373 (2001)* (New York) [online]. Stránky EU External Actions, 2005 [cit. 11.11.2011]. Dostupné na <http://eu-un.europa.eu/articles/en/article_4817_en.htm>.

¹¹⁵ KEOHANE, Daniel: *Eurošpioni proti al-Káidě* [online]. Stránky týdeníku Respekt, 2005 [cit. 28.11.2011]. Dostupné na <[http://respekt.ihted.cz/index.php?p=R00000_d&article\[id\]=36245150&article\[what\]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article\[sklonuj\]=on](http://respekt.ihted.cz/index.php?p=R00000_d&article[id]=36245150&article[what]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article[sklonuj]=on)>.

¹¹⁶ Lisabonská smlouva, kapitola 2, s. 31-44.

¹¹⁷ Lisabonská smlouva, kapitola 2, článek 45, s. 41.

V roce 2005 se EU snažila usměrnit rozdílné postoje ohledně války v Iráku a došlo tedy ke shodě ohledně ESS a k zahájení budování nového vztahu k NATO. Znovu se rozběhl i proces rozšiřování EU a bylo přislíbeno zahájení rozhovorů s Chorvatskem a Tureckem.¹¹⁸ Otázka tureckého členství byla pro protiteroristickou politiku zásadní. Jednalo se o stát, který by jako první země EU měl většinově muslimskou populaci. Navíc z geografického hlediska se jedná o stát, který se z větší části nachází v Asii a přímo sousedí s problematickým regionem Středního východu. Obrana a bezpečnost území EU by se stala daleko problematičtější, neboť by bylo třeba bránit i asijskou hranici obrovského Turecka, převážně pak na hranicích s Irákem. Turecko také patří k důležitým spojencům USA, které na jeho území mají základny a turecké jednotky se podílely na boji proti terorismu pod taktovkou USA.¹¹⁹

Jak tedy můžeme vidět, EU si vytvářela vlastní prostředky pro vypořádání se s nejdůležitějšími otázkami, které jmenovala ve své doktríně. Spolupráce s USA byla víceméně omezena na organizaci NATO, přičemž i v ní se zjevně projevovala neochota evropských partnerů pro posilování zahraničních misí. EU si dokázala postupně vytvořit instituce, které měly napomoci normativnímu řešení problémů. I přes relativní slabost těchto institucí je pravděpodobné, že je bude EU z dlouhodobějšího hlediska posilovat dle potřeby, přičemž tato potřeba bude odvozena od mezinárodněpolitické situace.

3.2.3 Srovnání prostředků USA a EU v boji proti terorismu

Unilaterálně vedená válka v Iráku prokázala, že globální hegemon nemá dostatek vojenských prostředků, aby situaci dokázal udržet a zajistil bezpečnost pro irácké občany. Série bombových útoků a počet amerických a iráckých obětí v letech po útoku neustále stoupal, až dosáhl v roce 2006 obrovských rozměrů, aby opět pozvolna klesal. Rozvoj demokracie a svobody v podání armády USA znamenal rozšíření utrpení civilního obyvatelstva na iráckém území a nejisté vyhlídky pro zemi do budoucna. Dlouho očekávané oznámení o stažení vojáků z Iráku se neustále oddalovalo, přestože postupně docházelo ke snižování jejich aktivního

¹¹⁸ CAMERON: Security Strategy: what roles for..., s. 48.

¹¹⁹ Více viz. *Issues Arising from Turkey's Membership Perspective* [online]. Stránky Komise Evropské Unie, 2004 [cit. 3.1.2012]. Dostupné na <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/issues_paper_en.pdf>.

počtu. Změna režimu v Iráku k oslabení teroristů rozhodně nepřispěla. Mnoho kritiků spíše vidí opačný efekt, podle kterého Američané destabilizovali situaci a již tak deprimované obyvatelstvo obrátili proti sobě. Jaké závěry z iráckého tažení odvodila druhá Bushova administrativa z hlediska svých prostředků?

Prezident Bush se v ideologické rovině v důsledku tohoto vývoje odvrátil od neo-konzervativní složky Republikánské strany a vrátil se k tradičnější spolupráci s pragmaticko-konzervativní skupinou. Neustoupil však od svého pojetí USA jako vyvoleného národa se speciální misí.¹²⁰ Condoleezza Rice jako nová šéfka americké diplomacie stála za ambiciózním plánem reformy americké diplomacie, který měl sloužit ke zlepšení vztahů se zahraničními partnery obecně. V rámci EU to skutečně zafungovalo, a tak se na obou stranách opět objevila ochota více spolupracovat.¹²¹ Vzhledem k tomu, že obě (NSS i ESS) doktríny měly stejné cíle, jediný problém zůstal v tom, jak vzájemně spolupracovat v jejich prosazování.

Téměř všechny operace, které USA vedly bez spolupráce s EU a dalšími mezinárodními organizacemi (OSN), zaznamenaly sérii neúspěchů. Lekce z Vietnamské války, jak se zdá, nebyla pro americkou armádu dostatečná.¹²² Válka v Iráku se dočkala podobného mezinárodního odsouzení a vedla ke zkomplikování vojenské situace na Středním východě. Velkým problémem z hlediska americké intervence byl jistě fakt, že USA nedisponovaly nějakým konkrétním plánem poválečného politického vývoje. Nezbytný dialog mezi oběma aktéry o pozdějším uspořádání země nulový. Tento fakt se stal jedním z velkých selhání americké diplomacie.¹²³

Pokud se na unilaterální akci USA podíváme logikou války v Afghánistánu, tak Američané sice nikdy neupřednostňovali NATO, které je podle nich nepružné, avšak jeho zapojení nakonec znamenalo zlepšení situace a zajištění širší mezinárodní podpory pro tento konflikt. Na tomto faktu se navíc shodují přední

¹²⁰ CAMERON: Security Strategy: what roles for..., s. 45.

¹²¹ *Krátké shrnutí vývoje vzájemných vztahů v letech 2001-2006* dostupné na SOBOTA, Jiří: *Vídeňská love story* [online]. Stránky týdeníku Respekt, 2006 [cit. 7.11.2011]. Dostupné na <[http://respekt.ihned.cz/?p=R00000_d&article\[id\]=36266730&article\[what\]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article\[sklonuj\]=on](http://respekt.ihned.cz/?p=R00000_d&article[id]=36266730&article[what]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article[sklonuj]=on)>.

¹²² KASHMERI, Sarwar A.: *America and Europe ...*, s. 27; BARNETT, Thomas P. M.: *Great Powers, America and the World After Bush*. 1. vydání. London: Penguin Books, Ltd., 2009. s. 24, BACEVICH, Andrew: *Washington Rules...*, s. 36.

¹²³ KASHMERI: *America and Europe ...*, s. 29.

odborníci v čele s americkým generálem Clarkem a předním bezpečnostním poradcem Brentem Snowcroftem.¹²⁴

EU tak navzdory své slabé armádě pomohla díky rozvojovým týmům k řešení humanitárních problémů v Afghánistánu a přispěla k lepšímu kontrolování některých oblastí. Pomoc s rozvojem země totiž znamenal nejen samotný boj proti potenciálním teroristům a islamistům, ale i budování škol a dalších důležitých zařízení (studny, silnice). V Iráku, vzhledem k nepřítomnosti rozvojových týmů v počátku války, tento vývoj probíhal mnohem pomaleji, což vedlo k vyšší podpoře terorismu a k posilování různých militantních skupin (například ve Fallúdze). Kromě neshody ohledně zvolených strategií v boji s terorismem existovaly u obou aktérů další otevřené otázky, které podryvaly jejich vzájemnou spolupráci. Většinou se jednalo o USA, které odmítaly posílit platnost mnoha mezinárodních smluv - *Anti-ballistic Missile Treaty* (Bushova administrativa se rozhodla ji považovat za zastaralou), *Biological Weapons*, *Comprehensive Test Ban Treaty*, *Kyoto Protocol*, *Land-mine Ban*, *International Criminal Court*, *Small Arms Control*.¹²⁵

I přes mnoho odlišných názorů a odlišná zahraničněpolitická paradigmatata si oba aktéři uvědomovali důležitost spolupráce a případně i rychlého jednání zpravodajských služeb, policie a soudů. Tento fakt se promítl do zrychlení spolupráce a podepsání dohod o sdílení informací mezi policií a soudní mocí obou aktérů, dále dvěma smlouvami o vyhoštění a vzájemné právní asistenci a dohodami o bezpečnosti přepravních kontejnerů a sdílení dat pasažérů leteckých společností, cestujících přes Atlantik.¹²⁶ Kromě toho došlo i k dohodě na lepší koordinaci mezi pracovníky a zpravodajskými a policejními agenturami, takže Europol umístil dva své spojovací úředníky do Washingtonu a USA poslaly v listopadu 2006 jednoho svého zaměstnance do Haagu u Eurojustu.¹²⁷

Problémem ve vzájemné spolupráci se stala úroveň ochrany soukromí občanů. Protože EU má jedny z nejvyšších standardů ve světě, nemohla v tomto ohledu dostatečně efektivně spolupracovat s USA, aniž by vydávala informace o svých občanech, které jsou v EU považovány za utajené. V roce 2007 podepsaly USA a EU další dohodu, která měla upravit společné standardy pro ochranu

¹²⁴ Tamtéž, s. 13.

¹²⁵ CAMERON: *US Foreign Policy...*, s. 184.

¹²⁶ ARCHICK: *US-EU Cooperation Against Terrorism*. Congressional Research Service, 2011.

¹²⁷ Tamtéž, s. 4.

soukromí, aby došlo k ulehčení výměny těchto údajů. Kromě této zásadní obavy ještě EU požadovala, aby případní teroristé vydaní z jejího území do USA nečelili trestu smrti, který EU svým členům zapovídá. Zároveň dosáhli dohody o vydávání občanů EU zpět.¹²⁸

K nejdůležitějším bodům vzájemné spolupráce můžeme nepochybně zařadit otázku sledování a blokování bankovních účtů a kont sponzorujících teroristickou činnost. Úřady USA tak získaly přístup k finančním datům uloženým konsorciem mezinárodních bank se sídlem v Belgii (známým pod zkratkou SWIFT).¹²⁹ Opět ale neproběhla spolupráce bezproblémově, neboť přístup byl původně americkým úřadům přidělen tajně (v roce 2001), přičemž nebylo jisté, zda skutečně došlo k využití těchto informací pouze pro boj s terorismem.¹³⁰

Vládní politika USA jasně potvrdila, že cílem Američanů není širší spolupráce s OSN, EU a dalšími mezinárodními organizacemi. Bush a jeho administrativa zvolili v případě prosazování zájmů USA problematický styl zahraniční politiky, ve kterém nemůžeme hovořit o ničem jiném, než o úmyslném a soustavném klamání světové i domácí veřejnosti. Aby k válce mohlo dojít, bylo ovlivňováno americké veřejné mínění, přičemž důraz byl kladen na hodnoty, které mají Američané jako národ velice silné. Odkazy na patriotismus a na osvobozující boj dobra se zlem se staly základem pro zkreslení reality, ve které USA svévolně porušovaly mezinárodní právo a odmítly uposlechnout Radu bezpečnosti.

Ve druhém Bushově období přeci jen došlo ke zlepšení spolupráce s EU, avšak to již nemohlo zamaskovat rozbroje, které mezi oběma aktéry vznikly během let 2001-2004. Použité prostředky pro boj s terorismem i pro zahraniční politiku byly unilaterální, z hlediska přístupu k mezinárodnímu právu USA vyslaly signál, že v případě neochoty OSN podpořit jejich zahraničněpolitickou strategii nemají nejmenší problém tuto organizaci obejít a vést vlastní invazi podle doktríny preemptivního útoku. Válka, která měla USA zbavit teroristické hrozby, vedla k obrovským ztrátám na lidských životech, které v roce 2007 přesahovaly jeden milion obětí (4,5 % populace).¹³¹ Další obyvatelé Iráku utekli do okolních zemí

¹²⁸ Tamtéž, s. 4-5.

¹²⁹ Tamtéž, s. 5.

¹³⁰ Tamtéž, s. 6.

¹³¹ ROBERTS, Les, BURNHAM, Gilbert: *Ignorance of Iraqi death toll no longer an option* [online]. Stránky Global Research Center for Globalisation, 2007 [cit. 1.2.2012]. Dostupné na <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=viewArticle&code=ROB20070922&articleId=6848>>.

(2 miliony) nebo se stali uprchlíky ve vlastní zemi.¹³² USA a jejich unilaterální přístup za Bushovy éry nezbyvá než označit za obrovské selhání, které bychom mohli přirovnat k válce ve Vietnamu.

Přestože EU byla v otázce volby prostředků nakloněna spíše normativním řešením, její normativnost nebyla podepřena plným souhlasem všech členských států. Bylo to v důsledku chybějící legislativy (v tomto případě primárních smluv), která by upravovala společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Vzhledem k tomu, že Maastricht v rámci SZBP neposkytl dostatečné prostředky pro jednání a tvorbu skutečně fungující homogenní zahraniční politiky, nebylo možné formálními prostředky vytvořit konsenzus ohledně společného postupu. Fakt, že VB, Španělsko, Polsko a další, zpravidla noví členové EU, tuto intervenci podporovali, znamenalo její názorové rozvrácení. Musí nás zákonitě napadnout, jestli se jednalo pouze o střet různých názorových skupin nebo zda hodnoty a principy EU nepůsobí na všechny členy stejně.

Velká Británie v tomto ohledu působila vždy jako sólový hráč, nepodílející se nebo odmítající se podílet na různých projektech EU. V otázce mezinárodní politiky pak VB vždy směřovala ke spolupráci s USA, což se nelíbilo kontinentálním mocnostem, jmenovitě Francii a Německu. Zda a jak se tento konflikt vyvíjel, je otázka natolik složitá, sahající hluboko do historie ES, že její analýza by jistě zabrala celou knihu. Nás zajímá fakt, že prostředky zvolené členy pod vedením VB obnášely podporu americké intervenci. O ní jsem několikrát uvedl, že byla neúspěšná, a proto i VB a ostatní čelili čím dál silnější kritice jak zevnitř, tak zvenčí EU. Kromě kritiky došlo i na násilnou odvetu. Teroristické útoky na území dvou hlavních evropských spojenců USA Španělska a VB vedly k ještě hlubšímu propadu veřejného mínění o válkách vedených po boku USA, přičemž ve Španělsku způsobily konec vlády José Maríi Aznara a ve VB se staly jedním z posledních problémů vlády stále více nepopulárnějšího Tonyho Blaira.

EU z celé situace nakonec vytěžila maximum - neúspěšná válka v Iráku vedla k širšímu konsenzu členských států v otázkách společné zahraniční politiky. Otázka primárních smluv a dalšího vývoje Unie se po zamítnuté Ústavě rychle obnovila a výsledkem se stala Lisabonská smlouva, která ustavila důležité funkce, umožňující

¹³² ROLČÍK, Jakub: *Okupace Iráku: Přes milion mrtvých* [online]. Stránky deníku Britské listy, 2007 [cit. 1.2.2012]. Dostupné na <<http://blisty.cz/art/36387.html>>.

vystupování Unie jako jednotné velmoci. Vznikl úřad koordinátora pro protiteroristickou politiku EU, došlo k přijetí Evropského zatýkacího rozkazu a byla rozšířena spolupráce mezi policejními sbory jednotlivých členů.

3.3 Dopady zahraniční politiky v boji proti terorismu

Zkoumání dopadů zahraniční politiky je minimálně stejně důležité jako zkoumání jejích prostředků a cílů. Dopady poskytují neocenitelná data o úspěšnosti prosazování určité koncepce zahraniční politiky. Důležitým kritériem je nejen aktivita zkoumaného aktéra, ale také jeho případná neaktivita, což ostatně zdůrazňuje i Nathalie Tocci.¹³³

Zásadním posouzením dopadů v boji proti terorismu jsou často údaje předkládané jak samotnými aktéry, tak i nevládními organizacemi. Tyto údaje můžeme v zásadě dělit na jasně stanovené samotnými aktéry (počet vojáků, cena mise, doba trvání) a na ty, které je v mnoha případech velice obtížné ověřit. Aktéři mají tendenci poskytovat různá čísla a mnohokrát nelze dobře odhadovat skutečné hodnoty, kterých jejich akce dosáhla (počet mrtvých, uprchlíků). Proto je důležité sledovat i údaje zmiňovaných nevládních organizací, které se snaží poskytovat údaje tak, aby co nejvíce odpovídaly realitě. Úplně nejobtížnějším údajem pak zůstává procentuální zvýšení/snížení pravděpodobnosti teroristických útoků, neboť rozhoduje mnoho faktorů, které ani nelze do analýzy zahrnout.¹³⁴ V následujících dvou podkapitolách se proto pokusím zjistit, zda a do jaké míry byl terorismus posílen či oslaben prostředky, které aktéři vytyčili. Také bude důležité zhodnotit, do jaké míry bylo správné vytyčení zahraničněpolitických cílů.

V analyzování dopadů zahraniční politiky jsem se setkal s několika problematickými otázkami. Vzhledem k tomu, že Nathalie Tocci nedává ve své práci odpovědi na to, jak s případnými dopady pracovat, musel jsem se vypořádat s několika problémy, které vycházely z konkrétní povahy USA a EU a z boje proti terorismu jako specifickému aspektu zahraniční politiky.

¹³³ TOCCI: *Profiling Normative Foreign...*, s. 11.

¹³⁴ To se mimo jiné ukázalo v Norsku v létě 2011, kde byl proveden takřka profesionální teroristický útok jedním člověkem. Samotný akt terorismu může často vycházet pouze z psychického rozpoložení jedince, který na sebe chce upozornit.

U EU bylo obtížné určit, kdy se u určitého rozhodnutí jednalo o neprůchodnou situaci a kdy naopak šlo o nechuť určité skupiny členů přistoupit ke společnému řešení. Jak již víme z kapitoly o prostředcích zahraniční politiky, menší skupina členů EU v čele s VB se rozhodla, že invazi podpoří a dokonce i vyšle své vojáky. Jak bychom tedy měli tento fakt zahrnout do této analýzy a jak hodnotit chování těchto aktérů? Došel jsem k závěru, že rozhodujícím faktorem v otázce dopadů by nemělo jít o holé posouzení toho či onoho kroku a jeho normativního dopadu, ale celkové hodnocení by mělo přihlídnout ke zkušenostem, které daným nevratným rozhodnutím aktér získal a zda tyto zkušenosti také přispěly ke změně zahraničněpolitické doktríny. To znamená, že i ten, kdo učinil špatné rozhodnutí, ale dospěl k sebereflexi tohoto rozhodnutí, může být brán jako aktér normativní, přestože půjde o normativnost nezamýšlenou.¹³⁵

Při posuzování dopadů je důležité sledovat nejen externí, ale i interní dopady. Nejde tedy jen o sledování změn politiky vůči okolnímu světu, ale také vůči sobě sama v podobě přijetí mezinárodních smluv, zákonů a dalších případných nařízení, které byly důsledkem zahraničněpolitické akce. Typickým příkladem může být revize vlastní zahraničněpolitické doktríny nebo podepsání důležitých multilaterálních smluv.

Normativní zahraničněpolitický aktér by měl v ideálním případě volit prostředky své politiky tak, aby zabránil používání síly. Pokud již ke konfliktu dojde, rozdělím jeho akce na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé. Z hlediska krátkodobých by měl předejít ztrátám na životech a pomoci zabránit humanitární krizi (použití prostředků zahraniční politiky). Ze střednědobého hlediska by měl svou aktivitu podepřít širokou mezinárodní podporou (cíle zahraniční politiky). Z dlouhodobého hlediska by měl zajistit, aby se podobné selhání mezinárodního práva znovu neopakovalo, ať už vylepšením mezinárodních smluv nebo odsouzením a potrestáním viníků (dopady). Tato hlediska normativní akce nevyklučují použití síly, pokud je tato síla schválena RB OSN jako nutná a pokud zabrání větším lidským a materiálním škodám. Pokud některý aktér nedělá v určité otázce žádná rozhodnutí a nezajímá se o ni, nelze toto jednání považovat za normativní (například pokud přihlíží neoprávněné intervenci).

¹³⁵ V tomto případě je nezamýšlená normativnost nepřiliš vhodný pojem, který budu ovšem nadále používat, avšak poprosím čtenáře, ať spíše tento termín bere jako nepředpokládanou normativnost pro daného aktéra. Ve finále totiž daný aktér samozřejmě ovlivní, zda změní své postoje a zda ustoupí ze své pozice, což je proces mimořádně složitý a diplomaticky náročný (např. stahování vojsk).

3.3.1 Dopady zahraniční politiky USA

Jak již víme z předchozích kapitol, USA se proti terorismu rozhodly bojovat na dvou frontách - domácí a zahraniční. V domácím prostředí vedly teroristické útoky k posílení legislativy, která v mnohém omezila svobody amerických občanů. V zahraniční politice se americký prezident rozhodl sledovat neo-konzervativní politickou doktrínu, prosazující aktivní boj proti teroristům a také proti státům, které je podporovaly. V důsledku tohoto rozhodnutí došlo ke dvěma konfliktům se státními aktéry - Afghánistánem a Irákem. V případě Afghánistánu bylo hlavním cílem zničení režimu Tálibánu a nalezení důležitých základů al-Káidy. V Iráku pak Američané vytyčili jako svoji prioritu zabránit Saddámu Husajnovi v získání ZHN a ukončit jeho údajnou podporu al-Káidy.

V domácím prostředí USA jasně ukázaly, že jsou připraveny omezit svobodu svých vlastních občanů, pokud by jim to mělo zajistit bezpečnost. Oproti omezením, která platí plošně a vztahují se na všechny občany, samotná bezpečnost nikdy dokonale zajištěná být nemůže.

Jak jsem již uvedl v kapitole o prostředcích, PATRIOT ACT se dostal pod drtivou kritiku velkých sektorů americké veřejnosti, včetně konzervativců. Mimo jiné se proti PATRIOT ACT vymezili i zástupci EU. S obzvlášť tvrdou kritikou přišel Gjis de Vries (koordinátor pro protiteroristickou politiku EU), který při schůzce protiteroristických odborníků s diplomaty USA v květnu 2004 prohlásil: „*Musíme být opatrní v zachovávání a opatrování svobod, tedy principů a hodnot, které se teroristé snaží zničit.*“¹³⁶ Z hlediska posuzování normativnosti PATRIOT ACT konstatují, že v mnohém porušuje lidská práva a Ženevské konvence - to se týká hlavně speciálního statusu válečných zajatců zadržených pro podezření z terorismu, kdy těmto osobám není sděleno obvinění a jsou zadržovány a podrobovány speciálním metodám výslechu, které mnoho nezávislých expertů i oficiálních zástupců USA z FBI označilo za mučení.¹³⁷ Například experti OSN z Komise pro lidská práva jasně deklarovali, že Guantánamo by mělo být zavřeno a jeho vězni

¹³⁶ HOWORTH, Jolyon: The US National Security Strategy: European reactions. In DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: *Security Strategy and Transatlantic Relations*. 1. vydání. Abingdon, Oxon: Routledge, 2006, s. 36.

¹³⁷ TRAN, Mark: *FBI files detail Guantánamo torture tactics* [online]. Stránky novin Guardian, 2007 [cit. 1.2.2012]. Dostupné na <<http://www.guardian.co.uk/world/2007/jan/03/guantanamo.usa>>.

předání "normální" spravedlnosti podle mezinárodního práva.¹³⁸ Zprávy o mučení byly mnohokrát probírány i ve sdělovacích prostředcích, avšak k nějakému důležitému posunu (tj. přiznání statusu vězňů, dohled nevládních či mezinárodních organizací zabývajících se lidskými právy) v přístupu k vězňům během zkoumaného období nedošlo. Celkově můžeme zahraniční politiku USA vykonávanou prostřednictvím zákona USA PATRIOT ACT označit za nenormativní.

Další důležité rozhodnutí americké administrativy bylo vyslání vojsk do Afghánistánu. Tato vojenská operace měla za cíl zadržet či zabít vedení teroristické organizace al-Káida a zabránit využívání afghánského území k výcviku teroristů. Tato vojenská akce byla široce podporována, dokonce i Čínou a Ruskem jakožto členy RB OSN.

Aliance, kterou USA vytvořily namísto vojenské spolupráce v NATO, byla složena ze 45 členů, z nichž však do bojů skutečně zasáhla pouze VB, Polsko, Rumunsko, Albánie a Austrálie. Skutečně relevantní množství vojáků poskytla jen VB (45 000). Zbytek zemí tak vytvářel pouze diplomatickou či politickou podporu invazi a paradoxní na této heterogenní alianci byl fakt, že 17 z těchto 54 zemí nebylo možné označit za svobodné ani částečně svobodné země. Také 24 z těchto 45 zemí trpělo vysokou mírou korupce.¹³⁹

Výsledkem americké invaze se však nestalo zničení pozic al-Káidy, která dokázala efektivně využívat nehostinného a nepřístupného terénu na afghánsko-pákistánské hranici. Co se Američanům povedlo, bylo dobytí hlavního města Kábulu a zničení celostátní dominance Tálibánu. Ten se stáhl ze všech větších měst a započal pro Afghánce typickou partyzánskou válku. Výsledkem invaze nebylo ani zničení al-Káidy, ani definitivní nastolení míru do Afghánistánu. Vše spíše vedlo ke zvýšení počtu násilností v zemi, namířených jednak proti zahraničním vojákům a pracovníkům, ale také proti domácímu obyvatelstvu. Vzhledem k nedostatečnému počtu vojáků (hlavně po americké invazi do Iráku) nebylo možné kontrolovat větší část země, což vedlo k rozdrobení země na oblasti, které si vytvořily vlastní samosprávu. Rozvoj demokracie, který se stal hlavním jmenovatelem poválečné obnovy země, nebyl možný jak z hlediska nedostatečné vynucovací síly,

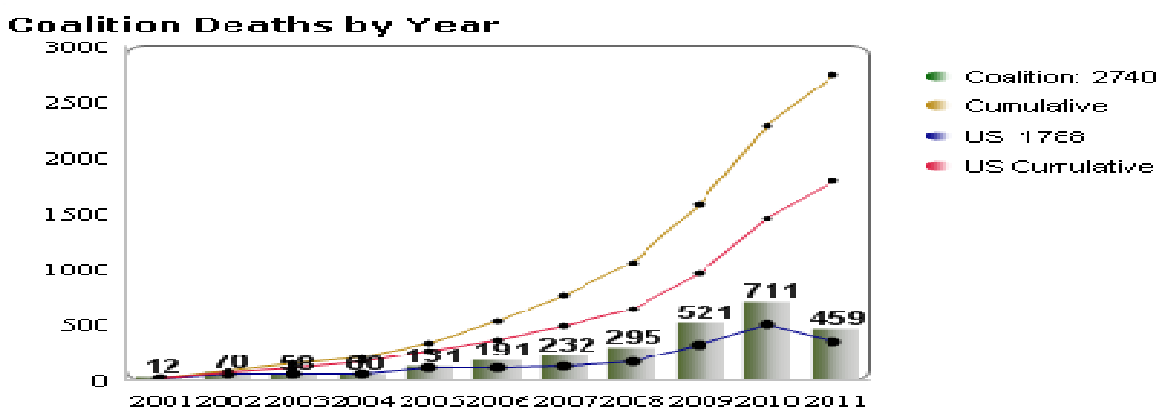
¹³⁸ *Commission on Human Rights: independent experts issue report on Guantanamo detainees* [online]. Stránky zpravodajství OSN, 2006 [cit. 1.2.2012]. Dostupné na <<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=17523&Cr=Guant%20A1namo&Cr1=Bay>>.

¹³⁹ HOWORTH: *The US National Security...*, s. 34.

tak z hlediska komplikované kmenové struktury obyvatelstva země. V roce 2008, kdy prezidentu Bushovi končil mandát, byly USA a jejich spojenci, včetně později připojeného NATO, neustále nuceni posilovat svou vojenskou přítomnost v Afghánistánu - přítomnost NATO se rozrostla na 73 tisíc a Američany vedená aliance čítala 19 000.¹⁴⁰

Citace profesora vojenské strategie Thomase Johnsona v týdeníku Respekt dotváří obraz o neutěšené situaci, která v Afghánistánu panovala na sklonku vlády prezidenta Bushe: „*Válka v Afghánistánu se vyhrává na venkově,*“ říká Johnson. „*Zatímco Tálibán je přítomen 24 hodin denně v každé vesnici, NATO jen během několikahodinových patrol. Do terénu vyjíždí naprostý zlomek vojáků, neboť velitelé nechtějí riskovat.*“¹⁴¹ Právě počet obětí přítom v průběhu Bushovy vlády stoupal, jak nám ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 8: Ztráty v Afghánistánu - USA a spojenci

Zdroj: *Coalition Deaths by Year* [online]. Stránky nevládní organizace iCasualties, [cit. 7.2.2012]. Dostupné na <<http://icasualties.org/oef/ByYear.aspx>>.

Posledním klíčovým rozhodnutím Bushovy administrativy se stalo vyslání amerických vojsk do Iráku. Dopady tohoto rozhodnutí měly dalekosáhlé následky pro celou americkou zahraniční politiku.

Zprvė došlo k nastolení precedentu, podle kterého jsou americké zájmy přednější než rozhodnutí OSN. Celkově čtyřhlasné veto RB OSN (kromě klasických oponentů Ruska a Číny se proti USA postavilo také Německo a Francie) nezastavilo

¹⁴⁰ VLACH, Tomáš: *Porazit Tálibán* [online]. Stránky týdeníku Respekt, 2008 [cit. 7.2.2012]. Dostupné na <<http://respekt.ihned.cz/c1-36369890-porazit-taliban>>.

¹⁴¹ Tamtéž.

Američany od podniknutí riskantní invaze na vlastní pěst, která se vzápětí stala symbolem nové vlny amerického imperialismu. Zadruhé se potvrdily domněnky, že Bushova administrativa aktivně falšovala fakta a zamlčovala důležité skutečnosti, aby docílila maximální podpory veřejnosti. A za třetí Američané sice dokázali podobně jako v Afghánistánu přesvědčivě vyhrát v konvenční válce, ale proti následující partyzánské válce rozpoutané islámskými duchovními již neměli dostatečně velké kapacity.

Nastolení demokracie v Iráku se dle oficiální americké propagandy stalo hlavním důvodem pro setrvání amerických vojsk poté, co nebyly odhaleny žádné ZHN. Z hlediska budování demokracie Američané naprosto ignorovali skutečnost, že šíitská většina je v neustálém konfliktu se sunnitskou a kurdskou menšinou, což je závažným problémem pro fungování demokratického zřízení.¹⁴² Irák navíc nepatří k zemím, které by měly jakkoliv dlouhou státní tradici. Jedná se o umělý stát, který vznikl na základě dohod velmocí ve 20. století, a tudíž bude těžké hledat něco jako národní identitu, která by byla stavěna na vyšší úroveň než náboženské či etnické vyznání.¹⁴³ Pokud k těmto dvěma hlavním argumentům proti demokracii připočteme fakt, že Irák má velká naleziště ropy a nepřátelsky naladěné sousední země, šance na skutečné fungování demokracie jsou velice nízké.¹⁴⁴

Pokud by se zavedení demokracie povedlo, mohli bychom se na invazi do Iráku dívat alespoň jako na částečně úspěšnou misi, která přinesla tamním obyvatelům svobodu (i když se jich nikdo neptal, jestli ji chtějí či nikoliv). Avšak opakované selhávání v jednání se třemi hlavními skupinami obyvatelstva přineslo do Iráku ještě více chaosu. Zatímco šíité ve volbách hlasovali podle příkazů svých duchovních, sunnité nehlasovali vůbec. V rámci volební kandidatury docházelo k vylučování některých kandidátů, dříve působících v Husajnově straně BAAS, zatímco jiným byla kandidatura povolena, i když zastávali vyšší funkce v bývalém režimu. Do toho všeho se jak ve volbách 2005, tak i 2010 volby konaly pod palbou raketometů a dalších zbraní, takže spousta potenciálních voličů k nim raději vůbec nešla. V neposlední řadě pak mnoho chudých Iráčanů nabízelo prodej svého hlasu

¹⁴² JETT: *Why American Foreign Policy...*, s. 20.

¹⁴³ Tamtéž, s. 21.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 20.

za peníze. Dokonce sám kandidát al Maliki tento fakt nijak nepopíral a bral tuto skutečnost jako součást volebního boje.¹⁴⁵

Elity v poválečném Iráku tedy pouze využily změnu v důsledku války a mocenský boj se přenesl mezi nové skupiny. Vzhledem k původu těchto elit a absenci jejich demokratického myšlení je pravděpodobné, že se irácká demokracie ocitne po odchodu amerických vojáků v těžké situaci.

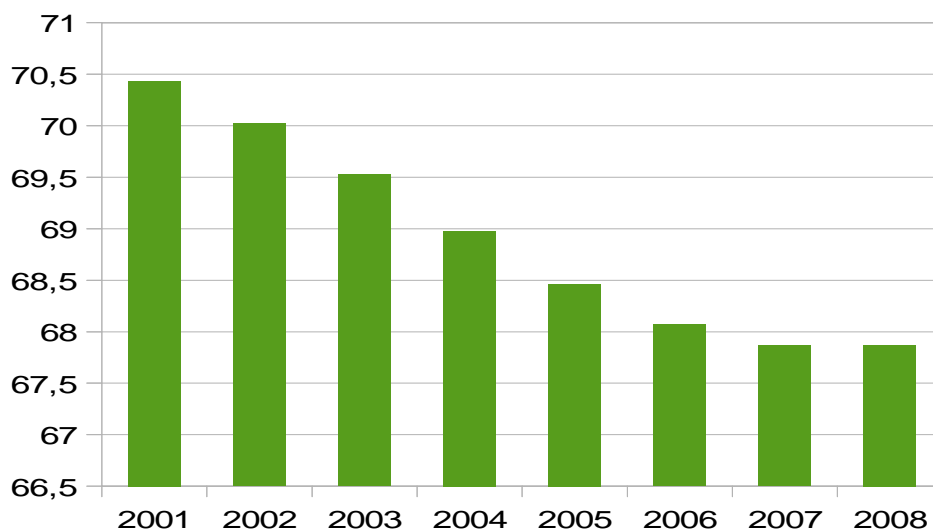
Američané do Iráku přišli s nejasným plánem poválečné obnovy země. Režim, který byl po svržení Saddáma Husajna vytvořen, nebyl ani legitimní ani příliš demokratický, protože nereprezentoval všechny obyvatele země. V důsledku zhoršené ekonomické úrovně došlo k posílení militantních náboženských skupin. Kontrola nad některými oblastmi země se stala silně problematickou a sektářské násilí naopak nabralo na intenzitě. Problémy v Iráku ovlivnily zpětně i domácí americkou politiku, když se stažení vojenských jednotek stalo jedním z hlavních bodů kampaně demokratického kandidáta a senátora Baraka Obamy. Jako kritik Bushova nového realismu a zastánce normativnější zahraniční politiky dokázal v období deziluze z obou konfliktů získávat početné voliče. Mezi jeho hlavní požadavky patřilo stažení amerických jednotek z Iráku. Obama jako prezidentský kandidát sliboval normativní přístup. Mezi jeho předvolební sliby patřilo uznání role OSN ve světě v míře, která by zamezila opakování preemptivního vojenského útoku na kteroukoliv zemi.

Co se dopadů zahraniční politiky týče, USA lze opět zařadit jako silně nenormativního aktéra. V oblasti zamýšlených dopadů, které byly definované například v NSS, se Američanům nepodařilo uspět prakticky v ničem. Irák ani Afghánistán rozhodně nepatřily k zemím, které mohly nějak zásadně ohrozit postavení USA či světovou bezpečnost. Naopak další problematické země jako Severní Korea, Irán či Pákistán si zachovaly své jaderné programy a Američané během Bushova prezidentského mandátu neučinili významný pokrok. Nezamýšlené dopady zahraniční politiky dosáhly katastrofických rozměrů. Počty obětí a uprchlíků se sice ostře liší v závislosti na tom, kdo tyto údaje zpracovává, ale údaje o životní úrovni v Iráku od Světové banky jasně uvádí, že pokles byl výrazný.

¹⁴⁵ LATIF, Nizar: *Iraq: Poor Selling Their Votes for Cash* [online]. Stránky Global Policy Forum, 2010 [cit. 7.2.2012]. Dostupné na <<http://www.globalpolicy.org/component/content/article/168-general/48792-iraq-poor-selling-their-votes-for-cash.html>>.

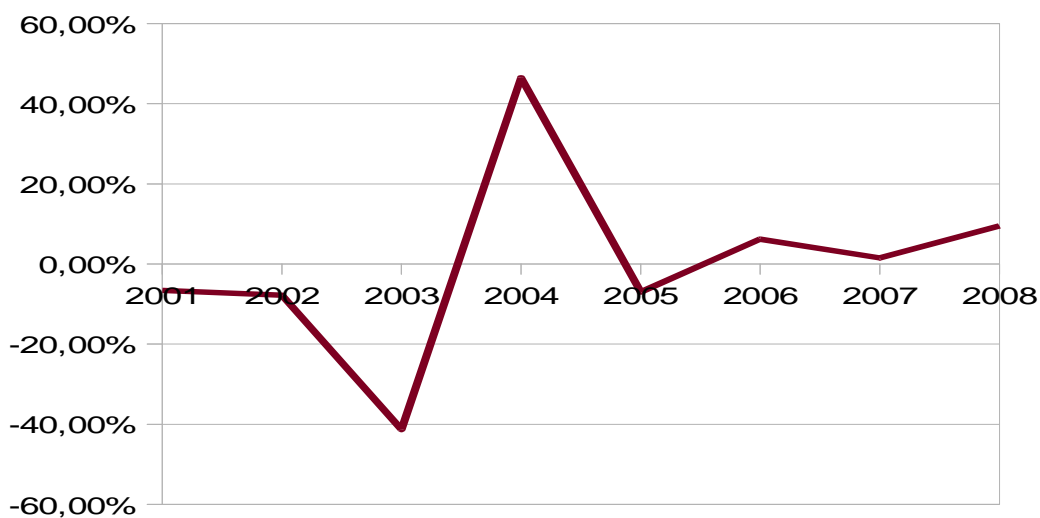
Situace v Afghánistánu byla v zásadě podobná. Ani v jedné zemi vzhledem k bezpečnostním problémům a nedostatku americké iniciativy nedošlo k nastartování hospodářství (viz. Tabulky č. 10 a 11).

Tabulka č. 9: Průměrná délka života v Iráku (roky)

Zdroj: Autor

Tabulka č. 10: Růst iráckého HDP (v %)

Zdroj: Autor

3.3.2 Dopady zahraniční politiky EU

Z předchozích kapitol vyplývá, že EU skutečně fungovala na základě normativních cílů a snažila se k nim používat normativní prostředky (s výjimkou některých členských států). V této kapitole se nejdříve podíváme, zda byly zamýšlené dopady také normativní.

EU se jako samostatný aktér na invazi do Afghánistánu vojensky nepodílela. Jednak k tomu neměla dostatečně velkou vojenskou sílu, ale také chyběla snaha obou aktérů tuto spolupráci vyjednat. Američané věděli, že důležití evropští spojenci se k nim přidají i sami a jednání s EU pro ně představovalo zbytečnou komplikaci. Vojenskou prioritou byl co nejrychlejší zásah a nikoliv budování co nejširší koalice. Jak se celá situace vyvinula, jsem rozvedl v předchozí kapitole, tudíž není žádným překvapením, že EU se postupně do přebudování Afghánistánu začala zapojovat. Nejdříve Komise odsouhlasila finanční pomoc přes *Afghanistan Reconstruction Trust Fund* (ARTF), který měl pomoci nové vládě vytvořit rozpočet, začít financovat vládní projekty a v neposlední řadě také zaplatit svým zaměstnancům. Mezi další aktivity Komise patřila dotace vybudování hraniční správy a hraničních přechodů, reforma policie a asistence při vytváření afghánského parlamentu. Také byla důležitá pomoc pro provedení prvních voleb v roce 2004-2005.¹⁴⁶

Pro celé zkoumané období od roku 2002 do 2008 byly hlavní priority Komise vymezené jako podpora rozvoje, vládnutí a zdraví. Mezi významné mezníky vzájemné spolupráce patří *Joint Declaration*, kterou EU podepsala s afghánskými zástupci v listopadu 2005. Díky této deklaraci bylo navázáno nové partnerství, ve kterém se Afghánistán zavazuje k provedení demokratických a ekonomických reforem, zatímco EU mu garantuje potřebnou pomoc a asistenci.¹⁴⁷

Finanční pomoc je pravděpodobně nejdůležitějším prvkem angažování EU v Afghánistánu a symbolizuje ochotu EU podporovat vznik demokracie a zajištění nezbytných potřeb pro obyvatelstvo. Finanční pomoc má ryze normativní povahu, protože jejím hlavním cílem je pomoci potřebným a zmírnit následky války a chudoby. Přesto musíme k jejímu hodnocení přistupovat opatrně, neboť v celém zkoumaném

¹⁴⁶ BOHÁČ, Artur: *Afghánistán v letech 2001 - 2005: politicko-geografická analýza* [online]. E-polis.cz, 2008 [cit. 30.11.2011]. Dostupné na: <<http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/324-afghanistan-v-letech-2001-2005-politicko-geograficka-analyza.html>>.

¹⁴⁷ *EU-Afghanistan Joint Declaration* [online]. Oficiální stránky Evropské Komise, 2005 [cit. 24.12.2011]. Dostupné na <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14519.en05.pdf>>.

období sice zlepšila dílčí stav věcí (tj. vybudování studen na venkově, rekonstrukce škol, pomoc farmářům), avšak z celostátního hlediska tato investice nemá zaručenou návratnost v podobě vybudování alespoň částečně stabilní demokracie.

EU se zapojila i vojensky, jednak v podobě jednotek členských států, ale také prostřednictvím *International Security Assistance Force* (ISAF). Tato vojenská podpora slouží hlavně pro zajištění bezpečnosti pro rekonstrukční týmy a dobrovolníky. Jejím cílem nejsou žádné násilné akce zaměřené na likvidaci či destrukci teroristických cílů. Avšak problémem je, že ani tyto jednotky nemají dostatek podpory od domácího obyvatelstva a naopak často končí napadány příslušníky Tálibánu či jiných ozbrojených skupin. Pravděpodobně tomu tak je, protože domácí obyvatelstvo nemá dostatečnou rozlišovací schopnost, aby rozeznalo vojáky určené k pomoci od těch, kteří zabíjejí. Důvěra v tomto ohledu hraje rozhodující roli, a jak jsem již poznamenal dříve, tyto týmy působí v terénu pouze omezený počet hodin, zatímco Tálibán a další povstalecké jednotky jsou přítomné neustále. To je klíčovým důvodem pro to, že během zkoumaného období nedošlo ke zlepšení bezpečnostní situace. I tak lze konstatovat, že dopady působení EU jsou v tomto ohledu normativní, neboť fungují jako podpora pro konkrétní projekty obnovy afgánského území.

V roce 2007, tedy těsně před koncem zkoumaného období, se EU rozhodla v rámci SZBP vyslat do Afghánistánu 160 policejních instruktorů (hlavní podíl na tom mělo Německo). Ti se začali podílet na budování nezávislé afghánské policie, která se měla stát důležitým orgánem pro zajištění bezpečnosti občanů. Vycvičení policistů a předávání důležitých zkušeností evropskými profesionály je jednoznačně pozitivní, jak z hlediska financí, tak i z hlediska skutečného užitku pro afghánské policisty. Opět přitom můžeme pozorovat, že dopadem takovéto snahy byla co největší ochrana civilistů.¹⁴⁸

Působení EU v Afghánistánu bylo z hlediska dopadů pozitivnější než u USA. EU se více snažila zaměřit na obnovu a rekonstrukci země, k čemuž uvolnila jak finanční prostředky, tak i vojáky, pracovníky a další specializované instruktory. Hlavní tři faktory spolupráce, vyjádřené v *Joint Declaration* bylo provedení demokratických a ekonomických reforem. Podle nové ústavy z ledna 2004, vytvořené

¹⁴⁸ Více informací o činnosti policejních složek v Afghánistánu lze získat na internetové stránce Eupol Afghanistan <<http://81.17.241.206/>>.

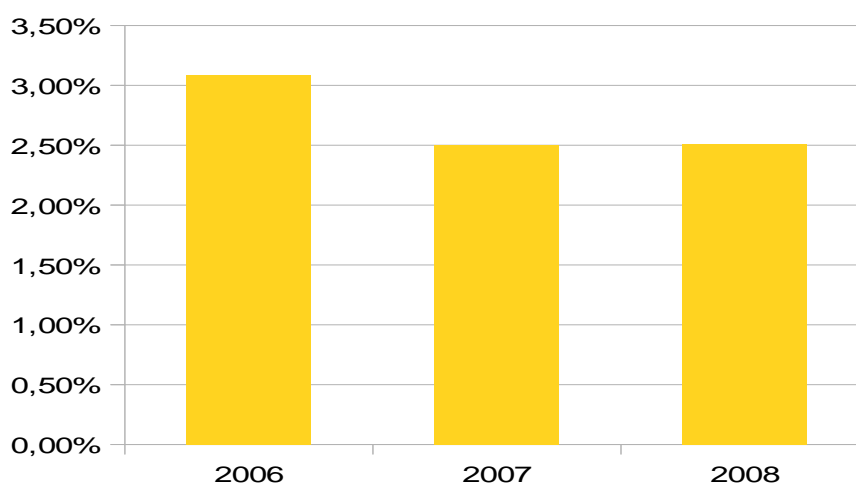
pod patronátem USA, mělo dojít téhož roku k proběhnutí prezidentských voleb. Afghánská demokratická ústava ustavuje v zemi silný prezidencialismus, kdy prezident má výsadní postavení v politice země, jmenuje svou vládu, vybírá třetinu zástupců do horní komory parlamentu a je nejvyšším představitelem země.¹⁴⁹

Z hlediska zajištění a provedení voleb můžeme konstatovat, že v dubnu 2004 v prezidentských volbách vyhrál favorit USA a EU Hamid Karzáí, který získal 55,4 %. Volby byly prohlášeny za demokratické a Hamid Karzáí byl uznán prezidentem. V roce 2005 následovaly volby parlamentní, ve kterých se snížila volební účast ze 70 % na 50 %. Důvodem mohly být jak násilnosti, tak větší složitost volebního procesu, který byl pro negramotnou populaci příliš složitý, neboť se volilo do dvou komor parlamentu. Tyto volby byly opět uznány jako platné.¹⁵⁰ EU se podílela na tomto procesu společně s OSN a USA a patřila k hlavním podporovatelům demokratických reforem. To se projevilo jak na technické spolupráci, tak i na kontrole a na finanční pomoci k provedení těchto voleb.

Ekonomické reformy byly nepochybně mnohem složitější, neboť Afghánistán patří k nejchudším zemím světa, neexistuje tu žádný průmysl a většina obyvatelstva se živí zemědělstvím, v horším případě pak výrobou opia pro produkci heroinu. To je ostatně jediný produkt, který je možné z Afghánistánu vyvážet. V zemi panovala ve zkoumaném období vysoká nezaměstnanost, která v kombinaci s nízkou bezpečností, nevzdělaností obyvatelstva a nevybudované infrastruktury vedla k tomu, že kromě zahraniční pomoci Afghánistán nedokázal přitáhnout žádné investice. EU se jako normativní zahraniční aktér snažila tuto situaci zlepšit pomocí jednotlivých rekonstrukčních týmů, avšak úspěchy jsou nepříliš velké a rozvoj je pomalý.

¹⁴⁹ Afghánská ústava [online]. Ambasáda Afghánistánu v Polsku, 2004 [cit. 7.2.2012]. Dostupné na <<http://www.afghanembassy.com.pl/cms/uploads/images/Constitution/The%20Constitution.pdf>>.

¹⁵⁰ BOHÁČ, Artur: *Afghánistán v letech 2001 - 2005: politicko-geografická analýza* [online]. E-polis.cz, 2008 [cit. 30.11.2011]. Dostupné na: <<http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/324-afghanistan-v-letech-2001-2005-politicko-geograficka-analyza.html>>.

Tabulka č. 11: Zahraniční investice do Afghánistánu (podíl v % na HDP)¹⁵¹

Zdroj: Autor

V mé analýze se v rámci každé zkoumané kapitoly vracím k otázce války v Iráku. Znovu tedy musím zopakovat, že pro EU byla zkušenost z tohoto konfliktu a vývoj její zahraniční politiky dostatečně traumatickým obdobím. Politika EU a jejich členských zemí měla na Irák různé dopady. Záleželo na přístupu jednotlivých zemí k samotnému konfliktu, který rozdělil členské země na dva tábory. Ještě než přistoupím k analýze nezamýšlených dopadů, které touto politikou vznikly, pokusím se nastínit, jaké dopady měla společná politika Komise na samotný Irák. Komise se rozděluje ve svém *Sdělení Komise Radě a Evropskému parlamentu*¹⁵² dopady na krátkodobé, které mají zajistit proběhnutí demokratických voleb do prozatímního Národního shromáždění v Iráku do 31. prosince 2005. Volby se nakonec uskutečnily již 15. prosince 2005 (po ratifikaci nové irácké ústavy), takže tento normativní cíl byl splněn. Jenže voleb se prakticky nezúčastnili zástupci sunnitů. EU tedy sice přispěla společně s USA k vytvoření první demokratické ústavy, avšak to bylo problematické z hlediska sunnitů, kteří se na přípravě ani na schválení prakticky nepodíleli. Nelze tedy jednoznačně říci, zda se jednalo o úspěch nebo o neúspěch.

Střednědobý cíl v podobě příspěvku na obnovu a přestavbu válkou poničeného Iráku EU taktéž dodržela, když ustavila rozpočet, který měl pomoci

¹⁵¹ Pozn. autora – data před rokem 2006 nejsou v rámci databáze Světové banky k dispozici.

¹⁵² *Sdělení Komise Radě a evropskému Parlamentu - Evropská unie a Irák - Rámec pro angažovanost* /* KOM/2004/0417 [online]. Oficiální stránky EU pro evropské právo Eur-Lex, [cit. 7.2.2012]. Dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0417:CS:HTML>>.

přebudovávat hospodářství země. Irák na rozdíl od Afghánistánu disponoval infrastrukturou a relativním dostatkem průmyslu, takže jej americké bombardování a následující vleklý konflikt zasáhly více než zmiňovaný Afghánistán. V listopadu 2006 byla zahájena jednání o *EU-Iraq Partnership and Cooperation Agreement* (PCA), která měla posílit pozici Iráku bilaterálně v jednání s EU, dále přispět k regionálnímu začlenění a nakonec také přispět k přijetí Iráku do mezinárodního společenství.¹⁵³ Bohužel se tato dohoda ve zkoumaném časovém období vyjednat nepodařila, takže z tohoto hlediska nemůžeme hovořit o normativním úspěchu ve střednědobém horizontu. Problémy, které ale Irák sužovaly a které se bezprostředně týkaly předchozí americké invaze, se vyřešit nepodařilo. Země byla sužována bezvládním a sektářským vražděním. Stále více lidí se přidávalo k radikálním náboženským směrům, protože neměli dostatek potravin ani informací. Jak jsem již popisoval v kapitole o prostředcích, irácká demokracie byla vlastně velkou iluzí. EU si to sice uvědomovala, neměla však možnost předložit dostatečně účinné řešení. Ve zkoumaném období tak dokázala pouze zmírnit problémy způsobené následkem konfliktu, ale její akce nebyly dostatečné.

První charakteristikou dopadů zahraniční politiky je vysoká míra nejednotnosti. Jednotlivé národní státy se neustále stavěly do rozdílných pozic, ať už proamerických či naopak. Nejvíce viditelné to bylo v době tzv. irácké krize, která v otázkách zahraniční politiky rozdělila EU na dva tábory, které se postavily proti sobě a paralyzovaly jakoukoliv společnou akci dříve, než mohla začít. Jedna skupina zemí v čele s VB tak posílala vojáky na ty mise, které druhá skupina v čele s Francií a Německem kritizovala. Hluboké rozpory neprosperovaly ani menším zemím, které byly nuceny zaujmout určitý postoj a přidat se k jedné ze dvou skupin.

Vliv zahraniční politiky EU je obecně menší, než by se na toto společenství slušelo. Členské země EU si to ale dobře uvědomovaly a snažily se tento nedostatek změnit. Prvním signálem bylo přijetí Lisabonské smlouvy, ve které došlo k významnému posílení diplomatické a zahraničněpolitické spolupráce. Právě diplomacie vycházející z členských států je totiž důležitou hybnou silou pro mezinárodní dění. Evropští diplomaté jsou klíčovými vyjednavacími v široké řadě mezinárodních institucí (WTO, OSN, NATO) a často svou účinností přesahují použití

¹⁵³ Více informací dostupných na portálu European Union External Action <http://eeas.europa.eu/iraq/tca_en.htm>.

sankcí či vojenské intervence (např. v případě diplomatického jednání s Iránem). I přes nedostatečnou centralizaci tak EU v podobě svých členských států dokázala ovlivňovat mezinárodní dění podobně efektivně jako USA, přičemž využití prostředky se v naprosté většině případů dají považovat za normativní (diplomacie, humanitární pomoc, obnova zaostalých regionů, možnost studia pro zahraniční studenty z neevropských zemí). Vojenská síla, prezentovaná Robertem Kaganem jako alfa a omega pro účinnou zahraniční politiku, nemusí být nezbytná. Jak argumentuje Moravcsik, EU dokázala mnoho věcí v zahraniční politice i bez použití síly. Sousedská politika či východní rozšíření jsou typickými příklady, ve kterých by jakákoliv vojenská moc nehrála naprosto žádnou roli.¹⁵⁴ V zemích zachvácených konfliktem a silnou islámskou vírou je však podobná politika pravděpodobně neproveditelná. Zatím se ji alespoň nikde prosadit nepodařilo. EU tak sice může podporovat prodemokratické politické skupiny či strany, ale Irák a Afghánistán především potřebují stabilitu a zvýšení bezpečnosti, aby toto vůbec bylo možné. Dostáváme se k fundamentální otázce, jestli je vůbec demokracie v těchto zemích za současných podmínek možná. Přestože se tímto moje práce přímo nezabývá, myslím si, že z ní jednoznačně vyplývá, že pravděpodobnost vzniku demokracie je zde rozhodně malá.

Asi největší posun tak nastal v EU v rámci nezamýšlené normativnosti. Počáteční rozkol ohledně války v Iráku a následné zahraničněpolitické problémy se staly důležitým motorem pro zahájení intenzivnějších jednání a posloužily jako jeden z hlavních důvodů pro homogenizaci zahraniční politiky. Jak ostatně konstatuji v celé své práci, USA měly vždy nad EU výhodu v tom, jak přijímaly rozhodnutí. EU se vlastními konflikty oslabovala a bylo pro ni těžké se proti svému partnerovi nějak více vymezit. EU charakterizovala ve zkoumaném období velká podřízenost vůči USA. Představitelé EU měli, bez plnohodnotného souhlasu členských zemí, slabou vyjednávací pozici. Nakonec se tedy museli omezit na to, aby se snažili zmírnit dopady, které za sebou zanechala Bushova politika ve světě.

Ze strany EU nedošlo vůči USA k žádným dopadům za jejich prohřešky vůči mezinárodnímu právu. EU sice vždy namítala, že se jedná o nesprávné nástroje pro budování vzájemných vztahů, USA se nicméně vždy podařilo přesvědčit určitou

¹⁵⁴ MORAVCSIK, Andrew: U.S.-EU Relations: Putting the Bush Years in Perspective. In BINDI, Federica: *The Foreign Policy of European Union: Assessing Europe's Role in the World*. 1. vydání. Washington DC: The Brookings Institution, 2010, s. 208.

skupinu zemí pro přijetí svých stanovisek, což oslabilo vyjednávací podmínky pro zástupce EU a v důsledku se neshodovalo s oficiálním vyjádřením institucí EU. Jedním příkladem za všechny může být rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci zrušení dohody mezi USA a EU o poskytování údajů o cestujících.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 30. května 2006, *Evropský parlament vs Rada Evropské unie C-317/04 a C-318/04* [online]. Stránky Přístup k právu EU, 2006 [cit. 7.2.2012].. Dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:CS:HTML>>.

4. ZÁVĚR

Tyto hypotézy jsem stanovil v úvodu práce:

1. Normativní přístup v zahraniční politice EU je odvozen od hodnot a principů stojících v základech této organizace.
2. Nenormativní přístup v zahraniční politice USA má základ v hodnotách a principech odvozených od klasického národního státu.¹⁵⁶

Obě můžeme označit za platné, neboť jak USA, tak i EU se ve zkoumaném období skutečně zachovaly podle uvedených principů. EU se jako celek stavěla v tomto období proti plánům Bushovy administrativy a diplomaticky se snažila přesvědčit představitele USA, že není možné jednat bez širokého souhlasu v rámci mezinárodních institucí. EU dodržela všechny své hodnoty a principy, které byly uvedeny v kapitole 2.1.

USA představily svou zahraniční politiku světu, aniž by ji konzultovaly s ostatními aktéry mezinárodního pořádku (OSN, EU, NATO), zda s ní vůbec souhlasí. Jejich cíle mohly vyvolat klamné zdání spravedlivého nastavení. Prostředky USA představovaly širokou škálu nástrojů, které však vedly spíše k destabilizaci situace v oblasti Středního východu a nepřinesly ani zlepšení životní úrovně, ani větší bezpečnost tamním obyvatelům. Američtí občané se v důsledku toho stali více „ohroženými“. Navíc v rozporu s obecně uváděnou americkou svobodou, získaly americké úřady, jako například CIA nebo Department of Homeland Security, od Bushova kabinetu velmi široké pravomoci k zasahování do svobod občanů. Vyústilo to dokonce zatýkáním a sledováním nevinných občanů bez souhlasu soudů. USA dle poznatků této práce tedy jednaly v přímém rozporu s hodnotami, které Nathalie Tocci označuje za normativní. Na postoji USA se v průběhu zkoumaného období nedá nalézt nic pozitivního. Hlavním motorem zahraničně-politických rozhodnutí se stal pouze mocenský zájem představitelů USA a v důsledku to mělo dopad prakticky na všechny obyvatele na světě.

Další dvě zkoumané hypotézy, týkající se vzájemné spolupráce, byly:

3. Rozdílné přístupy v zahraniční politice USA a EU vedly k neschopnosti obou aktérů spolupracovat.

¹⁵⁶ Klasickým národním státem je pak myšlen stát, který v Evropě existoval do 1. světové války.

4. Zahraniční politika USA koncentrovaná na boj proti terorismu měla imperiální charakter.

Oba dva aktéři dokázali vypracovat vlastní bezpečnostní strategii. Každá bezpečnostní strategie (NSS i ESS) ale vznikla za jiným účelem. NSS jako odpověď na teroristické útoky z 11/9 a ESS jako odpověď na americký útok na Irák. Obě dvě jsou zacíleny na domácí bezpečnost a neřeší zásadní spolupráci mezi USA a EU. Identifikace hrozeb v obou strategiích je obdobná, ale prostředky boje jsou již rozdílné. Normativní řešení dle ESS vycházejí z multilateralismu, z mezinárodního práva a posilování mezinárodního společenství. NSS naproti tomu uvádí jako řešení sankce a hrozby vojenskými akcemi. V případě NSS tak nejde o normativní doktrínu zahraniční politiky. I přes jejich rozdílnost však dokázali získat oba aktéři pro svou doktrínu podporu dalších členů mezinárodního systému. To lze vykládat jako částečný úspěch jak USA, tak EU.

Analýza vzájemných vztahů EU a USA ale ukázala, že vzájemná spolupráce na nějakém společném a akceptovatelném plánu, s ohledem na rozdílnost v normativním přístupu, ve zkoumaném období neexistovala. Z toho důvodu lze prohlásit hypotézu č. 3 za platnou. Pokud bych měl použít vysvětlení, které zmínil Pavel Barša, řekl bych, že americký idealismus narazil na evropský realismus a tyto dva přístupy se navzájem nebyly schopné doplnit a v kritickém období dokonce ani akceptovat.¹⁵⁷ Uvedené skutečnosti v oblasti cílů a prostředků toto potvrzují. Omezená spolupráce byla nastolena až v rámci zmírňování dopadů amerického počínání (a také evropského v rámci zemí, které se podílely na obou konfliktech). EU byla následně se svými rekonstrukčními týmy vysoce důležitým aktérem, kterému se v omezené míře (hlavně vzhledem k finančním prostředkům) podařilo uspět.

Hypotéza č. 4 se nepotvrdila, neboť se USA pohybovaly na hraně mezi imperialistickou politikou a realpolitikou, oběma definičními kategoriemi podle Nathalie Tocci. Z hlediska celkové normativnosti ovšem USA za EU značně zaostávají, neboť i to, co za normativní můžeme u USA považovat (odstranění Saddáma Husajna a Tálíbanu), je pouze důsledkem násilné akce, která navíc na dlouhou dobu naprosto paralyzovala obě dotčené země.

¹⁵⁷ BARŠA: *Zdroje amerického chování...*, s. 16.

Výzkumnou otázku: „*Proč spolu oba aktéři nespolupracovali?*“ jsem se pokusil zodpovědět pomocí konstruktivistické teorie. Pokud vyloučíme již zmíněné evropské státy, které se přidaly na stranu USA ve válce v Iráku a odloučily se tak od oficiálního stanoviska EU, byly to právě hodnoty a snaha odlišit se od vlastní násilné historie, co vedly tzv. starou Evropu k vymezení proti plánovanému konfliktu. Rozdíly v chápání a přístupu k zahraniční politice u obou aktérů byly již před zkoumaným obdobím zásadní a krize po útocích z 11/9 to jen potvrdila. EU se snažila posilovat svou pozici normativního hráče a v důležitých otázkách se vymezovat i proti USA. Právě proto, že její historie, která byla plná násilí a ničení, jasně ukázala všem zemím, že normativní přístup se vyplácí více jak imperialisticko / realistický přístup USA nebo vzájemné soupeření. Podle mého názoru zatím USA nedospěly do bodu, kdy jsou schopny objektivněji zhodnotit své vlastní dějiny a zahraničněpolitická rozhodnutí, důsledkem čehož stále uplatňují daleko tvrdší postup vůči nepřátelským zemím, či obecněji nepříteli, kterého považují za nebezpečného.

Normativnost EU má však i své negativní důsledky. V případě porušení mezinárodního práva měla dle mého názoru EU na USA více „tlačit“, aby své rozhodnutí přehodnotily či upravily. Chápu však, že v době globalizace a vzájemné ekonomické provázanosti toto rozhodnutí od EU asi očekávat nelze. Normativnost tak ustupuje do pozadí ekonomickému diktátu, což má své negativní dopady. Smířlivé postoje zastává EU kromě USA i proti Rusku nebo Číně, které jsou známé porušováním lidských práv a nedodržováním mezinárodních smluv. EU tak normativním aktérem sice dle svého chování je, avšak navenek je ochotna tolerovat i vážnější zásahy do lidských práv či mezinárodního pořádku (Ujgurové v Číně či vztahy Gruzie a Ruská federace). Vlastní bezpečnost a ekonomické konexe jsou pro evropské politiky v tomto případě důležitější než pevně stanovený a dodržovaný mezinárodní řád, zajišťující spravedlnost všem bez rozdílu.

Konstruktivistická teorie je schopna vysvětlit vnitřní uvažování obou aktérů, neslouží však k dostatečnému objasnění jejich vzájemných vztahů. I proto ji nelze považovat za vhodnou ke komplexnímu zkoumání mezinárodní politiky. Vždy by měla být doplněna o další kritéria. V případě této práce tak byla konstruktivistická teorie doplněna o hledisko normativnosti a nenormativnosti obou aktérů. EU vyšla z tohoto výzkumu jako aktér normativní, zatímco u Spojených států amerických se ve zkoumaném období normativní přístup pozorovat nedal. Kromě vágních interpretací v NSS jednaly USA vždy tak, aby mezinárodní politiku využily pro své

vlastní cíle, bez ohledu na případné následky.

USA a EU prošly v letech 2001-2008 obdobím, které charakterizuje zásadní přehodnocení zahraniční politiky. Události z 11. září 2001 přispěly k návratu USA jako supervelmoci do centra světového dění, ze kterého se (alespoň vojensky) během 90. let stáhly.¹⁵⁸ Nový pocit ohrožení G. W. Bush začlenil do nové zahraničněpolitické doktríny, která podle teorie konstruktivismu symbolizovala návrat k neo-konzervativci prosazovanému imperialismu, ovšem samotnými Američany chápanému jako internacionalismus. Důraz kladený na náboženství, dějinnou úlohu USA v šíření demokracie a další symboly se staly tradičním výrazovým prostředkem amerického prezidenta a jeho spolupracovníků. Otevřená společenská i politická diskuse v USA o účelu válek a případné návrhy jiných řešení byly prakticky smeteny pod stůl používáním argumentace o nedostatečném patriotismu těch, kteří se příliš ptali. Největší selhání zaznamenala nezávislá média, která nejen že nepřinášela objektivní informace, ale navíc ty, kteří veřejnosti přednášeli svůj nezaujatý pohled na politiku, propouštěla či trestala jinak.

EU hrála v letech 2001-2008 roli slabšího aktéra, který musel konstantně reagovat na vytváření politiky ze strany USA. Tato nevýhoda však nevyplývala z politické slabosti EU, ale spíše z toho, že celý integrační proces je neustále v pohybu a hledání konsenzu v rámci EU je obtížným a dlouhotrvajícím procesem, který je často posouván kupředu jen díky politickým krizím. Pro aktéra složeného z mnoha zemí, jazyků, historie, vazeb a různých stupňů ekonomické vyspělosti, se jednalo o novou zkušenost v rámci zahraniční politiky. EU postupem času správně pochopila, že je zásadní komunikovat svou strategii a hledat kompromis, který nebude slevou z jí proklamovaných hodnot. V tomto ohledu působila EU jako normativní aktér, snažící se předejít válkám a konfliktům. Normativnost je pro EU základní vlastností, neboť stála již u jejího založení. Mír, který Evropě přinesla, znamenal ekonomický rozvoj a stabilitu. EU propaguje podobnou strategii i pro ostatní země světa.

EU, přes počáteční solidaritu s USA, spojenou hlavně s podporou války v Afghánistánu, své postoje brzy přehodnotila a prostřednictvím evropských institucí

¹⁵⁸ USA sice zasahovaly ve spoustě konfliktů během 90. let (Bosna a Hercegovina, Srbsko, Haiti, Kolumbie, Somálsko), ale jednalo se o zásahy pragmatické. Tyto konflikty USA nikdy neohrožovaly a nebyly v popředí zájmu americké veřejnosti tak, jako například konflikty v Afghánistánu či Iráku.

vytrvale kritizovala zahraniční politiku USA. V tento kritický moment v USA převážil jednoznačně imperialistický element zahraniční politiky a navzdory odporu svých spojenců z NATO, OSN a dalších organizací, zaútočily USA s marginální pomocí dalších zemí (nejvíce pak Velké Británie) na Irák. Nejenže útokem bez souhlasu OSN porušily mezinárodní právo, ale rozpoutaly navíc další vleklý konflikt s nejasným výsledkem do budoucna.

Kromě USA se do konfliktu zapojili i někteří členové EU. To přineslo zásadní rozdělení v otázkách zahraniční politiky a přispělo ke zkomplikování situace v EU - tradičně normativního zahraničněpolitického aktéra. Velká Británie, Itálie, Španělsko a Polsko se jako zástupci velkých zemí EU přidali na stranu intervence, aniž by své rozhodnutí konzultovali se svými evropskými partnery. Toto schizma, tento rozkol, se pak ukázaly jako zásadní pro diskuzi o hodnotách a principech EU, která se ocitla v pasti svých vlastních nepevných vazeb v rámci zahraniční politiky. EU intervenci odsoudila, ale zároveň se na ní (nepřímo) podílela prostřednictvím svých členů.

Válka v Iráku se však nevyvíjela tak, jak si neo-konzervativní politici přáli. V EU vypukly proti tomuto konfliktu série masových demonstrací. Následné teroristické útoky na Španělsko a Velkou Británii rovněž sehrály podstatnou roli v obnovení vzájemné diskuse a průběžně došlo ke zlepšení vzájemných vztahů mezi oběma skupinami uvnitř EU. Vydání ESS a postupná cesta ke změně zahraniční politiky v rámci Lisabonské smlouvy charakterizují účinek nezamýšlených normativních dopadů na jednotlivé členy. Jednoznačně tak mohu tvrdit, že zahraniční politika se po zkoumaném období ocitla v silnější pozici, než tomu bylo kdy předtím. Potvrdilo se pro EU klasické rčení, že je schopná hlubší reformy pouze tehdy, pokud se ocitne v krizi.

EU vykazuje vysokou schopnost adaptace na problémy a díky tomu vychází z každého dočasného oslabení dlouhodobě posílena. Nathalie Tocci ostatně ve své teoretické práci konstatuje, že za normativního aktéra je považován i ten, kdo je schopen své špatné rozhodnutí reflektovat a předejít tak opakování problematické situace. To se v případě EU potvrdilo, když v průběhu tří let po invazi do Iráku posílila jednak své instituce o významné zahraničněpolitické úřady, revidovala mezinárodní smlouvy a dohodla se na těsnější spolupráci a komunikaci zahraničněpolitických témat v jednotlivých členských zemích.

USA do této fáze reflexe zatím nedošly. Prakticky všechny konflikty a další zahraničněpolitické problémy se odehrávaly mimo jejich území (s výjimkou 11/9).

V americké veřejnosti je konstantně budováno přesvědčení, že USA jsou schopné vyhrát jakoukoliv válku. Vietnam, Irák a Afghánistán však jasně ukazují, že boj proti obyvatelstvu, které nemá co ztratit, je mnohem složitější než konvenční válka.

V Afghánistánu s Tálibánem a právem *šaría*, které je opakem toho, co vyznávají demokratické státy, bylo stanovisko EU jasné a členské země se od počátku zapojily a podílely na intervenci. Bylo to v té době nejlepší řešení, jak podpořit svého amerického spojence a zároveň možnost, jak zlepšit situaci tamních obyvatel. Válka v Iráku se však již s hodnotami a principy EU neshodovala. Útok bez mandátu OSN, sporné názory na držení ZHN, nestabilita regionu, který nemá žádné zkušenosti s demokracií; uměle vytvořená země, rozdělená na tři oblasti, nedávaly moc prostoru pro naději, že zde bude vybudována demokracie a stabilita.

Původní plán USA dokonce zahrnoval představu, že by bylo možné po dobytí Iráku zaútočit i na Irán. To se ale v současné době jeví jako nereálné. Irán je vojensky silnější než Irák. Dále je nutno vzít v potaz větší počet obyvatel a mnoho neprostupných horských oblastí. USA a EU se tedy snaží co nejvíce vyjednávat a podporovat íránskou demokratickou opozici a zajišťovat dozor nad porušováním lidských práv. V případě USA lze v otázce Iránu vidět určitý posun od imperialistické / realistické politiky a příklon k diplomatickým řešením navrhovaným EU. Pokles vojenské aktivity, po neúspěšných válkách na Středním východě, může být ale pouze dočasný a do budoucna nelze s jistotou říci, zda k napadení Iránu dojde či nikoliv.

Stabilizace situace a udržení demokracie je tak následně nejdůležitější závazek USA, které tím zmírňují chyby z období Bushovy administrativy. Základem se pro to stala opětovná komunikace s EU a s členskými zeměmi NATO. Do oblastí Iráku a Afghánistánu byly později vyslány vojenské a civilní týmy, jejichž cílem nebyl přímo boj, ale udržování pořádku a pomoc civilnímu obyvatelstvu. V tomto ohledu lze tedy hovořit o normativním charakteru využitých prostředků.

5. RESUMÉ

Tato práce se zabývá vzájemnou komparací zahraniční politiky EU a USA v období trvání prezidentského mandátu prezidenta George W. Bushe. Útoky teroristů z 11/9 přinesly zásadní změny globálního pořádku a vedly k vyvolání dvou válečných konfliktů v Afghánistánu a Iráku v rámci americké vojenské kampaně proti terorismu. EU se zpočátku postavila na stranu USA, za krátkou dobu však došlo mezi oběma spojenci k zásadním neshodám. Jedním z rozdílů bylo přijetí dvou odlišných zahraničněpolitických doktrín, které demonstrovaly odlišné cíle obou dvou aktérů.

Analytická část práce se dělí na tři základní kapitoly, ve kterých jsou postupně rozebrány cíle, prostředky a dopady zahraniční politiky obou dvou aktérů. Cílem práce bylo ukázat, do jaké míry byla zahraniční politika skutečně normativní a do jaké míry se jednalo o pouhou rétoriku hlavních představitelů. Práce zkoumá, který aktér jednal v souladu s normativními předpoklady a zda rozdílné hodnoty měly vliv na vzájemný vztah obou aktérů. Výchozím bodem pro analýzu byla konstruktivistická teorie a dále teorie zabývající se normativností či nenormativností aktérů mezinárodních vztahů.

Čtenář by si měl po přečtení této práce udělat vlastní názor na dva hlavní světové konflikty v první dekádě nového tisíciletí. Moje analýza umožní čtenáři zhodnotit, zda aliance mezi EU a USA byla skutečně pevná a jaký je v tomto ohledu výhled do budoucnosti.

This paper deals with the comparison of the foreign politics of EU and US during the mandate of George W. Bush. The terrorist attacks from 9/11 brought a significant change to the global order and led to the US military campaign against terrorism. It ended in two armed conflicts in Afghanistan and Iraq. EU supported US in the beginning, but in the short time, problems between two allies started to grow. One of the reasons that EU withdrew its support was the acceptance of new foreign politics doctrine by US. EU reacted by creating its own doctrine, which differed from the US doctrine in many significant ways.

The analytical part of this paper is divided into three main intersections. In each of those intersections, the analysis deals with one of the parts of foreign policy - the first is about goals, second about means and finally the third is about the impact the current implications had. The objective is to show differences between our two actors and also about what had been promoted by the politicians and what was really done. This analysis tries to test which player's foreign policy was in harmony with the normative assumptions. It also tries to examine if the differences in the normative behaviour had any significant impact on the mutual relations of both players. The analysis is based on constructivist and normative theory of international relations. After reading this thesis, the reader should be able to make his own opinion on two main world conflicts, which succeeded in the first decade of the new millennium. The analysis is also projecting the future prospects about the possible alliance between EU and US.

6. SEZNAM ZDROJŮ A LITERATURY

6.1 Primární zdroje

A Secure Europe in a Berger World [online]. Oficiální stránky Rady Evropské unie, 15.8.2011 [cit. 20.11.2011]. Dostupné na <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, s. 2.

Afghánská ústava [online]. Ambasáda Afghánistánu v Polsku, 2004 [cit. 7.2.2012]. Dostupné na <http://www.afghanembassy.com.pl/cms/uploads/images/Constitution/The%20Constitution.pdf> >.

BOHÁČ, Artur: *Afghánistán v letech 2001 - 2005: politicko-geografická analýza* [online]. E-polis.cz, 2008 [cit. 30.11.2011]. Dostupné na: <http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/324-afghanistan-v-letech-2001-2005-politicko-geograficka-analyza.html>.

Coalition Deaths by Year [online]. Stránky nevládní organizace iCasualties, [cit. 7.2.2012]. Dostupné na <http://icasualties.org/oef/ByYear.aspx>. *Commission on Human Rights: independent experts issue report on Guantanamo detainees* [online]. Stránky zpravodajství OSN, 2006 [cit. 1.2.2012]. Dostupné na <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=17523&Cr=Guant%C3%A1namo&Cr1=Bay>.

Eupol Afghanistan <http://81.17.241.206/>.

EU-Afghanistan Joint Declaration [online]. Oficiální stránky Evropské Komise, 2005 [cit. 24.12.2011]. Dostupné na <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14519.en05.pdf>.

Charta organizace spojených národů, kap. I., čl. 1 [online]. Oficiální stránky OSN, [cit. 18.7.2011]. Dostupné na <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/chartaorganizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>.

Issues Arising from Turkey's Membership Perspective [online]. Stránky Komise Evropské Unie, 2004 [cit. 3.1.2012]. Dostupné na <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/issues_paper_en.pdf>.

KEOHANE, Daniel: *Eurošpioni proti al-Káidě* [online]. Stránky týdeníku Respekt, 2005 [cit. 28.11.2011]. Dostupné na <[http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article\[id\]=36245150&article\[what\]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article\[sklonuj\]=on](http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article[id]=36245150&article[what]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article[sklonuj]=on)>.

LATIF, Nizar: *Iraq: Poor Selling Their Votes for Cash* [online]. Stránky Global Policy Forum, 2010 [cit. 7.2.2012]. Dostupné na <<http://www.globalpolicy.org/component/content/article/168-general/48792-iraq-poor-selling-their-votes-for-cash.html>>.

Lisabonská smlouva protokol (č. 8) k čl. 6 odst. 2 smlouvy o EU o přistoupení unie k evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod.

Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii [online]. 2010 [cit. 28.6.2011]. Dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:020:cs:PDF>>.

National Security Strategy of the United States of America 2002.

PEHE, Jiří: *Euroústavou proti teroru* [online]. Stránky týdeníku Respekt, 16.8.2011 [cit. 28.11.2011]. Dostupné na <[http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article\[id\]=36281520&article\[what\]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article\[sklonuj\]=on](http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article[id]=36281520&article[what]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article[sklonuj]=on)>.

PETRÁČEK, Zbyněk: *Nad Eufratem svítá* [online]. Oficiální stránky týdeníku Respekt, 10.8.2011 [cit. 24.6.2011]. Dostupné na <[http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article\[id\]=36249720&article\[what\]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article\[sklonuj\]=on](http://respekt.ihned.cz/index.php?p=R00000_d&article[id]=36249720&article[what]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article[sklonuj]=on)>.

Public Attitudes Toward the War in Iraq: 2003-2008 [online]. Stránky Pew Research Center Publications, 2008 [cit. 17.8.2011]. Dostupné na <<http://pewresearch.org/pubs/770/iraq-war-five-year-anniversary>>.

Projev: de VRIES, Gijs: *European Union Counter-Terrorism Coordinator, to Counter-Terrorism Committee established by United Nations pursuant to Resolution 1373 (2001)* (New York) [online]. Stránky EU External Actions, 2005 [cit. 11.11.2011]. Dostupné na <http://eu-un.europa.eu/articles/en/article_4817_en.htm>.

Projev: RICE, Condoleezza: *Transformational Diplomacy 2006* [online]. Stránky Military Educationa Research Library Network (MERLN), 16.8.2011 [cit. 25.10.2011]. Dostupné na <<http://merln.ndu.edu/archivepdf/nss/state/59306.pdf>>.

Projev: *State of union speech of G. W. Bush 2002* [online]. Archiv Bílého domu, 2002 [cit. 6.9.2011]. Dostupné na <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/2002012911.html>>.

Projev: *State of union speech of G. W. Bush 2003* [online]. Stránky Bílého domu, 2003 [cit. 6.9.2011]. Dostupné na <<http://whitehouse.georgewbush.org/news/2003/012803-SOTU.asp>>.

ROBERTS, Les, BURNHAM, Gilbert: *Ignorance of Iraqi death toll no longer an option* [online]. Stránky Global Research Center for Globalisation, 2007 [cit. 1.2.2012]. Dostupné na <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=viewArticle&code=ROB20070922&articleId=6848>>.

ROLČÍK, Jakub: *Okupace Iráku: Přes milion mrtvých* [online]. Stránky deníku Britské listy, 2007 [cit. 1.2.2012]. Dostupné na <<http://blisty.cz/art/36387.html>>

Rozsudek ze dne 30. května 2006, *Evropský parlament vs Rada Evropské unie C-317/04 a C-318/04* [online]. Stránky Přístup k právu EU, 2006 [cit. 7.2.2012]. Dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:CS:HTML>>.

Sdělení Komise Radě a evropskému Parlamentu - Evropská unie a Irák - Rámec pro angažovanost /* KOM/2004/0417 [online]. Oficiální stránky EU pro evropské právo Eur-Lex, [cit. 7.2.2012]. Dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0417:CS:HTML>>.

SOBOTA, Jiří: *Vídeňská love story* [online]. Stránky týdeníku Respekt, 2006 [cit. 7.11.2011]. Dostupné na <[http://respekt.ihned.cz/?p=R00000_d&article\[id\]=36266730&article\[what\]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article\[sklonuj\]=on](http://respekt.ihned.cz/?p=R00000_d&article[id]=36266730&article[what]=terorismus%2C+usa%2C+eu+&article[sklonuj]=on)>.

Stockholm International Peace Research Institute [online]. Oficiální stránky, [cit.2.2.2012]. Dostupné na <<http://www.sipri.org/databases>>.

Soudní dvůr: Rozsudek ze dne 30. května 2006, *Evropský parlament vs Rada Evropské unie C-317/04 a C-318/04* [online]. Stránky Přístup k právu EU, 16. 9. 2011. Dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:CS:HTML>>.

The NATO Response Force [online]. Stránky organizace NATO, 16.8.2011. Dostupné na <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm>.

TRAN, Mark: *FBI files detail Guantánamo torture tactics* [online]. Stránky novin Guardian, 2007 [cit. 1.2.2012].. Dostupné na <<http://www.guardian.co.uk/world/2007/jan/03/guantanamo.usa>>.

US Congress votes to renew Patriot Act provisions [online]. Stránky BBC UK, 15.8.2011. Dostupné na <<http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-13572833>>.

US Congress votes to renew Patriot Act provisions [online]. Stránky BBC UK, 2011 [cit. 24.6.2011]. Dostupné na <<http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-13572833>>.

Speciální úřad vznikl jedenáct dnů po 11/9 a jeho hlavním cílem bylo ochránit USA před terorismem a odpovídat na všechny budoucí útoky. Více informací na <http://www.dhs.gov/xabout/history/gc_1297963906741.shtm>.

Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism [online]. Stránky tiskové kanceláře americké vlády, 16.8.2011. Dostupné na <http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ056.107.pdf>.

Ústava Spojených států Amerických, Dodatek I [online]. 1998 [cit. 24.6.2011]. Dostupné na <<http://klempera.tripod.com/usustava.htm>>.

VLACH, Tomáš: *Porazit Tálibán* [online]. Stránky týdeníku Respekt, 2008 [cit. 7.2.2012]. Dostupné na <<http://respekt.ihned.cz/c1-36369890-porazit-taliban>>.

6.2 Sekundární zdroje

ARCHICK, Kristin: *US-EU Cooperation Against Terrorism*. Congressional Research Service, 2011. 16 s. RS22030.

ASMUS, Ronald D.: The European Security Strategy: An American view. In DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: *Security Strategy and Transatlantic Relations*. 1. vydání. Abingdon, Oxon: Routledge, 2006, s. 16-27. ISBN 0-203-96566-3.

BACEVICH, Andrew: *Washington Rules: America's Path to Permanent War*. 1. vydání. New York: Metropolitan Books Henry Holt and Company, LLC Publisher since 1866, 2010. 277 s. ISBN 978-0-8050-9141-0.

BARNETT, Thomas P. M.: *Great Powers, America and the World After Bush*. 1. vydání. New York: Penguin Books, Ltd., 2009. 488 s. ISBN 978-0-399-15537-6.

BARŠA, Pavel: *Hodina Impéria: zdroje současné zahraniční politiky USA*. 1. vydání. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2003. 151 s. ISBN 80-210-3114-X.

BARŠA, Pavel: *Zdroje amerického chování*. Mezinárodní vztahy, 2003, č. 2, s. 5-22.

BOURDIEU, Pierre: *Acts of Resistance: Against the New Myths of our Time*. 1. vydání. Cambridge: Polity Press, 1998. 108 s. ISBN 0-745-62218-6.

CAMERON, Fraser: Security Strategy: What roles for institutions? In DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: *Security Strategy and Transatlantic Relations*. 1. vydání. Abingdon, Oxon: Routledge, 2006, s. 42-55. ISBN 0-203-96566-3.

CAMERON, Fraser: *US Foreign Policy after the Cold War: Global hegemon or reluctant sheriff?*. 2. vydání. New York: Routledge, 2005. 236 s. ISBN 0-415-35864-7.

DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: Introduction: Security strategy as doctrine. In DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: *Security Strategy and Transatlantic Relations*. 1. vydání. Abingdon, Oxon: Routledge, 2006, s. 1-15. ISBN 0-203-96566-3.

EFF Analysis Of The Provisions Of The USA PATRIOT Act [online]. Stránky Electronic Frontier Foundation, 15.8.2011. Dostupné na <http://www.911research.wtc7.net/cache/post911/legislation/eff_usapatriotanalysis.html>.

HOWORTH, Jolyon: The US National Security Strategy: European reactions. In DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: *Security Strategy and Transatlantic Relations*. 1. vydání. Abingdon, Oxon: Routledge, 2006, s. 28-41. ISBN 0-203-96566-3.

JETT, Dennis C.: *Why American Foreign Policy Fail: Unsafe at Home and Despised Abroad*. 1. vydání. New York: Palgrave Macmillan, 2008. 208 s. ISBN-10: 1-4039-6503-X.

KAGAN, Robert: *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. 1. vydání. New York: Vintage Books, 2004. 158 s. ISBN 1-4000-3418-3.

KASHMERI, Sarwar A.: *America and Europe after 11.9. and Iraq*. 1. vydání. Westport: Praeger Security International, 2007. 129 s. ISBN 0-275-99301-9.

LUCARELLI, Sonia: Introduction Values, principles, identity and European Union foreign policy. Values and Principles in European Union Foreign Policy. In MANNERS, Ian, LUCARELLI, Sonia: *Values and Principles in European Union Foreign Policy*. 1. vydání. New York: Routledge, s. 1-18. ISBN 0-415-37136-8.

MANNERS, Ian: The constitutive nature of values, images and principles in the European Union. In MANNERS, Ian, LUCARELLI, Sonia: *Values and Principles in European Union Foreign Policy*. 1. vydání. New York: Routledge, s. 19-41. ISBN 0-415-37136-8.

MANNERS, Ian: The normative power of the European Union in a globalised world. In LAÏDI, Zaki: *EU Foreign Policy in a Globalized World: Normative power and social preferences*. 1. vydání. New York: Routledge, s. 23-37. ISBN 0-203-92740-0.

MORAVCSIK, Andrew: U.S.-EU Relations: Putting the Bush Years in Perspective. In BINDI, Federica: *The Foreign Policy of European Union: Assessing Europe's Role in the World*. 1. vydání. Washington DC: The Brookings Institution, 2010, s. 203-208. ISBN 978-0-8157-0140-8.

PETERSON, John, POLLACK, Mark A.: *Europe, America, Bush*. 1. vydání. New York: Routledge, 2003. 158 s. ISBN 0-203-20801-3.

RUMSFELD, Donald: *Known and Unknown*. 1. vydání. London: Penguin Books Ltd., 2011. 1274 s.

ŠEDIVÝ, Jiří: *Střet identit? USA a Evropa po 11. září*. Mezinárodní vztahy, 2002, č. 4, s. 5-25.

TOCCI, Nathalie: *Profiling Normative Foreign Policy* [online]. Oficiální stránky organizace CEPS. *CEPS Working Documents*, 2007 [cit. 28.6.2011]. Dostupné na <http://www.ceps.eu/book/profiling-normative-foreign-policy-european-union-and-its-global-partners>. 18 s.

Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism [online]. Stránky tiskové kanceláře americké vlády, 2001 [cit. 7.3.2012]. Dostupné na http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ056.107.pdf.

EHTESHAMI, ANOUSHIRAVAN: The Middle East and security strategy. In DANNREUTHER, Roland, PETERSON, John: *Security Strategy and Transatlantic Relations*. 1. vydání. Abingdon, Oxon: Routledge, 2006, s. 71-87. ISBN 0-203-96566-3.

WALL, Derek: *Babylon and Beyond*. 1. vydání. London: Pluto Press, 2005. 220 s. ISBN 0-745-32390-1.